

© Sveriges Musik- och kulturskoleråd, SMOK
Industrivägen 33
763 41 HALLSTAVIK
Layout: Ewa Wolgner, DAUS Tryck och Media
Foto: Håkan Sandh
Foto baksida: Inger Carlonberg
Tryck: Daus Tryck och Media, Bjästa, juni 2006
ISBN: 91-7542-256-5

Glädjeämnen eller sorgebarn?

En rapport om
samverkan mellan för-, grund- och gymnassieskolor
och landets musik- och kulturskolor

Innehållsförteckning

Förord.....	7
Uppdraget.....	8
SMoK.....	8
Inledning	11
Begrepp och definitioner.....	12
Projekt med ”kultur i skolan”	13
Varför har många projekt blivit kortlivade?	14
Korta projekt har dominerat utvecklingsarbetet	14
Projektmedlen är en försvinnande liten del av skolans budget	14
Många projekt är uppburna av en ensam eldsjäl.....	14
Strukturerna i skolan är ”långsamma”	15
Mötet mellan lärargrupper kan innebära kulturkrockar.....	15
Exemplet KSM – Kreativ skolmiljö.....	15
Nedslag i verkligheten	26
Växjö	26
Marks kommun	30
Örnsköldsvik	33
Gävle	38
Göteborg	41
Kalix	44
Luleå.....	49
Stockholm	53
Solna.....	57
De olika uppdragen	60
Kulturskolornas styrdokument.....	60
Finns mål för Kulturskolan – utan att alltid vara nedskrivna?	62
Hur kuggar verksamheterna i varandra? Samspelar de?	64
Behövs ett nationellt måldokument för kulturskolan?	65
Vad fungerar bra respektive dåligt?	67
Vad fungerar bra idag?	67
Vad är mindre bra idag?	68
Vad är estetiska lärprocesser?	73
Vilken roll spelar de estetiska ämnena i skolan?	77
F som i fantasi och förhållingssätt	81

Estetiska lärprocesser. Vilka är hindren?	83
Ideologiska hinder.....	83
Det vidgade textbegreppet	83
Klassens roliga timma	84
Organisatoriska och praktiska hinder	86
Att tillhöra ett arbetslag	86
Tid och timplanefri skola.....	87
Ensamarbete	88
Lokaler!	88
Hur ser olika grupper på hindren?.....	89
Vad kan kulturskolan göra?	90
Läroutbildningarna	92
Läroutbildningarna och de estetiska ämnena.....	93
Läroauktionering och/eller ämnesbehörighet?	94
Kompetensutveckling av lärare.....	94
Rektorsutbildning.....	95
Sökes: Tre nya lärokompetenser	95
Lärare med inriktning mot specialpedagogik på estetisk grund.....	95
Lärare med inriktning mot drama/teater	96
Lärare med inriktning mot film	97
Utbilda olika lärare på samma högskola?	97
Pedagogisk portal.....	98
Förändringar av läroplan och kursplaner	98
Konstnärliga upplevelser	98
Artist in Residence	99
Utvärdering och uppföljning.....	100
Forskning kring estetiska lärprocesser.....	101
Förslag till nationellt projekt.....	101
Framtiden?	103
Avslutande ord	104
Sammanfattning och förslag på åtgärder.....	105
Förslag	107
Utvärdering och analys	107
Strukturella förslag.....	107
Stödåtgärder	108
Litteratur:	110

Förord

Det estetiska uttryckets roll för barn- och ungdomars lärande och utveckling har blivit alltmer tydliggjort genom forskningsrapporter likväl som genom praktiskt pedagogiskt arbete i skolan. Det förefaller som om de värden de estetiska uttrycksformerna bär med sig skapar speciella förutsättningar för ett lärande i djupare mening än vad traditionellt teoretiskt lärande ger möjlighet till.

Musik- och kulturskolorna är den enskilt största barn- och ungdomskultursatsning som görs i våra kommuner. Musik- och kulturskolorna når varje vecka ca 350 000 barn och ungdomar med verksamhet både inom den obligatoriska skolan och genom frivillig ofta avgiftsbelagd verksamhet. Ca 3500 lärare inom framförallt konstformerna musik, dans, bild och teater arbetar inom verksamheten.

Det uppdrag som Myndigheten för skolutveckling gett SMoK (Sveriges Musik- och kulturskoleråd) – att beskriva nuläge, hinder och möjligheter i samverkan mellan skolan och musik- och kulturskolorna – är ett uttryck för insikten om behovet och viljan att ytterligare stärka banden mellan de olika verksamheterna.

Musik- och kulturskolans lärare med sina kompetensområden kan vara ett viktigt verktyg för skolutveckling. Genom en mer utvecklad samverkan stärks det estetiska inslaget i skolan samtidigt som musik- och kulturskolan möter alla barn och därmed får möjlighet att presentera sig själv och nå ut med sin frivilliga fördjupande verksamhet.

Det är vår förhoppning att denna rapport utgör ett avstamp för ett utvecklingsarbete i bred mening där både skolan och musik- och kulturskolan kan förenas i en gemensam strävan att genom estetiska processer ge barn och ungdomar ytterligare verktyg för kommunikation, lärande och personlig utveckling. Förslagen som presenteras i slutet av rapporten har en enig SMoK-styrelse ställt sig bakom. Övrig text står författaren, Håkan Sandh, ensam för.

Karlskoga 2006-02-14

Per Sjöberg
ordförande i SMoK

Uppdraget

Sveriges Musik- och Kulturskoleråd (SMoK) har fått i uppdrag av Myndigheten för skolutveckling att ta fram denna rapport. Den är en del av det större uppdrag Myndigheten för skolutveckling fått av regeringen, och ingår i myndighetens utvecklingstema kultur & estetik. Några rader ur Myndigheten för skolutvecklings uppdrag till SMoK:

I Sverige pågår många intressanta och framåtsyftande verksamheter som avser att vidga musik- och kulturskolornas roll inom barns och ungdomars utbildning. I syfte att strategiskt verka för musik- och kulturskolornas del i den kommunala skolutvecklingen bör en närmare kartläggning ske av de utvecklingsinsatser verksamheten kräver.

För att utveckla en god samverkan mellan barn- och ungdomsskolan och musik- och kulturskolorna är det nödvändigt att utveckla uppdragen och att prioritera insatser som möjliggör en fortsatt utveckling av gemensamma frågor.

Myndigheten föreslår en samverkan för att utveckla strategier med ovanstående syfte.

- SMoK kartlägger musik- och kulturskolors samarbete med förskola/grundskola/gymnasieskola för att få en nationell bild av nuläget
- SMoK inventerar hinder och möjligheter för utveckling av ett ökat samarbete med barn- och ungdomsskolan och de nationella målen så som de uttrycks i styrdokument
- SMoK analyserar och diskuterar de idag olika uppdragen för barn- och ungdomsskolan samt den kommunala musik- och kulturskoleverksamheten
- SMoK anordnar och genomför en konferens/ett seminarium/en mötesplats för diskussion och spridning av erfarenheter kring ovanstående
- SMoK sammanfattar uppdraget i en rapport som lämnas till myndigheten senast den 15 februari 2006.

SMoK

Sveriges Musik- och Kulturskoleråd, SMoK, bildades 1996 och är organiserad som en ideell förening. Medlemmar är kommunerna företrädna av sin musik- eller kulturskola. Drygt 80 procent av landets musik- och kulturskolor är medlemmar i SMoK. Varje kommun har en röst vid föreningens årsmöten. SMoK arbetar bl.a. med opinionsbildning, mediekontakter, faktainsamlande, kurser och konferenser.

SMoK har arbetat fram ett dokument som tar fram de gemensamma nämnarna för alla landets musik- och kulturskolor:
Sveriges musik- och kulturskolor kännetecknas av

att ha fokus på barn och ungdomar

Musik- och kulturskolornas verksamhet erbjuds i första hand till barn och ungdomar.

att vara öppen för alla

Musik- och kulturskolorna är tillgängliga för barn och ungdomar oavsett mentala, fysiska, kulturella, sociala, geografiska eller ekonomiska förutsättningar. Inträdesprov finns ej. Skolorna förenar en bred basverksamhet med en mer yrkesförberedande verksamhet.

att erbjuda en för eleverna frivillig verksamhet

Musik- och kulturskolorna erbjuder barn och ungdom undervisning och kulturella upplevelser. Skolorna bedriver en undervisning dit eleverna söker sig själva.

att ha nära samverkan med andra skolformer

Musik – och kulturskolan erbjuder genom sin kompetens en möjlighet till ökad kvalitet i inom andra skolformer.

att ha välutbildade pedagoger

Musik- och kulturskolornas pedagoger har högskoleutbildning, eller motsvarande kompetens, inom respektive konstform.

att erbjuda en mångfald av konstnärliga uttrycks- och arbetsformer

Musik- och kulturskolorna integrerar olika konstformer i undervisningen, vårdar och utvecklar våra kulturarv samt stödjer nya kulturuttryck.

att vara offentligt finansierad

Musik- och kulturskolorna är i första hand finansierad av offentliga medel men kan delfinansieras genom avgifter, sponsring och andra former av intäkter.

- I Sveriges 290 kommuner finns 169 musikskolor och 113 kulturskolor
- 8 kommuner saknar musik- och kulturskola
- Verksamheten är helt kommunal. Inga statliga regelverk eller lagar styr verksamheten. Allt finansieras kommunalt.
- Ca 359 000 barn/ungdomar nås varje vecka av musik- och kulturskolornas verksamhet
- Terminsavgiften är i genomsnitt 591 kr

Den kommunala musikskolan startade i blygsam omfattning i några kommuner under 1940-talet. Under 1960-talet växte musikskolan starkt i många kommuner.¹ Historiskt står verksamheten på tre ben. Ett är skolans, främst läroverkens, frivilliga musikundervisning som integrerades i musikskolan. (Fram till 1994 fanns även en skrivning i läroplanen att elever kunde erbjudas instrumentalundervisning maximalt 20 min per vecka inom grundskolans timplan.) En koppling till barn- och ungdomsskolan har alltså funnits sedan starten. Det andra benet var folkbildningstanken. En kommunal musikskola skulle ge alla barn och ungdomar möjlighet att utveckla ett instrument- eller sångkunnande oberoende av ekonomisk, kulturell eller social bakgrund. Folkbildningstanken och ambitionen att skapa en positiv fritid för ungdomar var framträdande vid musikskolans födelse, en tid då också kommunernas ekonomiska förutsättningar var goda. Det tredje benet var att svara för utbildningen av musiker för det lokala musiklivet. Senare tillkom ytterligare en dimension, nämligen att den kommunala musikskolan även skulle vara en grund för det professionella musiklivet.

När många musikskolor under 1990-talet utvecklades till kulturskolor var idén både att komplettera med ytterligare konstformer och att integrera dessa inom undervisningen. Så har det också blivit. Idag arbetar många skolor med musikal, med sång och dans och andra kurser där bildkonst, dans, film, musik och teater blandas. Samma utveckling har också skett inom den professionella kulturen. Idag är scenisk konst ofta en blandning av alla konstuttryck. Cirka 40 procent av alla f.d. musikskolor kallar sig idag för kulturskolor.

¹ Gustavsson, Jonas (2000) *Så ska det låta*. Studier av musikpedagogiska fältets framväxt i Sverige 1900 - 1965.

Inledning

Denna rapport kan läsas ur flera perspektiv. Ett samhällsperspektiv – hur skall vi organisera vår barn- och ungdomsskola och vilka lärare och kunskapsområden skall barnen möta där? Ett annat perspektiv är vad musik- och kulturskolan kan ha för roll i utvecklandet av för-, grund-, sär- och gymnasieskolan. Vad kan estetiska ämnen ytterligare tillföra skolan? Slutligen, det viktigaste perspektivet, vad behöver barnen? Vilka rättigheter till estetisk undervisning har de? Vilket samhälle vill vi att barnen skall bygga åt oss på vår ålderdom...och hur skall det se ut när de själva blir gamla. Skolan måste anpassa sig till samhällsförändringarna. Samtidigt är barn- och ungdomsskolan den viktigaste institutionen för att bygga ett framtida demokratiskt samhälle. Vår framtid är inte något vi blir offer för – den är något vi själva skapar. Det är i skolan vi kan visa upp, och därmed överföra, vår egen humanistiska grundsyn. Titeln på denna rapport är ”Glädjeämnen eller sorgbarn”. Rubriken syftar på de estetiska ämnena i skolan. Är de glädjeämnen för barnen eller skolans dåligt skötta sorgbarn? Slutligen är det dock barnen som kan bli glädjeämnen eller sorgbarn. Det perspektivet hoppas jag skall finnas genom hela rapporten. Blir det svårt att hitta barnperspektivet bland alla siffror så hoppas jag att ni själva kan lägga till det!

Rapportens fokus är på musik- och kulturskolornas samverkan med för- grund och gymnasieskolan. Den är med andra ord ingen heltäckande beskrivning av de estetiska ämnena inom för- grund- och gymnasieskolan. De kommuner som inte samverkar med sin musik- och kulturskola kan ha en bättre eller sämre estetisk undervisning än kommunen som har etablerat ett sådant samarbete. Vi vill från SMOKs sida framhålla att samverkan mellan barn- och ungdomsskolan och musik- och kulturskolan är ett sätt att öka kvalitén på den estetiska undervisningen – dock inte det enda.

I en rapport som denna vill man gärna lyfta fram goda exempel och därmed ge feedback till alla lärare som kämpar hårt för att nå bra resultat varje dag i skolorna. I de nedslag i olika kommuner som presenteras i rapporten framträder förhoppningsvis en bild som andas optimism. Där redovisas vad vi kan göra – om vi bestämmer oss för att göra det! När jag skall försöka analysera vilka förbättringar som behöver genomföras blir istället fokus satt på det som inte fungerar. För att undanröja hinder måste vi först se vilka de är.

Uppgiften nu är att inlemma den kreativa dimensionen och de estetiska arbetsprocesserna i alla ämnen och verksamheter som en del av lärandet. Det är inte längre ordet kultur som står i fokus utan ordet lärande²

Ett annat perspektiv att ha i minnet är hur det var förr. När vi läser om skolan idag och förfasar över hur dålig den är så måste vi komma ihåg att den på

² *Kultur i skolan* (2005) Utbildnings- och kulturdepartementet, sid 28

flera viktiga punkter var sämre förr! Alla lärde sig inte att läsa och skriva tillfredställande i den skola jag började i 1955. Jag fick en bristfällig estetisk undervisning i skolan och min kommun saknade helt kommunal musikskola. Min klass fick betyg i sång genom att uppställda vid orgeln en och en sjunga en tråkig sång i fel tonart. Det var ingen bra skola. På flera punkter är dagens skola, lärarna och deras förhållningssätt till barn, mycket bättre idag. Men brister finns, och de skall vi försöka eliminera.

Begrepp och definitioner

I denna rapport kommer jag för enkelhetens skull fortsättningsvis kalla de kommunala musik- och kulturskolorna för ”kulturskolor.” På samma sätt förenklar jag för- sär- grund- och gymnasieskolan till ”barn- och ungdomsskolan”. Kultur i skola är ett svårfångat begrepp. I denna rapport använder jag därför inte begreppet ”kultur”. I första hand används istället begreppen ”estetiska ämnen” i skolan och ”estetiska lärprocesser”. Det är heller inga tydliga begrepp. Med ”estetiska ämnen” avser jag här i första hand bild, musik, dans, teater och film. Jag behandlar inte ämnena slöjd och hemkunskap eftersom de har en svag koppling till kulturskolornas verksamhet. Även ämnet svenska, ett stort kulturämne, är bara i begränsad omfattning nämnt av samma skäl.³ ”Estetiska lärprocesser” beskrivs utförligare som begrepp nedan.

Lärare som arbetar med ”estetiska ämnen” kallas i rapporten ibland för ”estet-lärare”

³ Få kulturskolor har idag ”skrivarverkstad”, ”kreativt skrivande” som ämneskurs. Däremot finns ofta skrivande med som ett moment inom teater- och musikkurserna. Att denna del är dåligt utvecklad är en klar brist. Förhoppningsvis blir det bättre framöver. Skrivande som en konstform har som litteratur, poesi, sångtexter och drama en självklar plats i kulturskolan. Däremot kommer det troligen inte bli aktuellt att ett stort antal lärare i svenska blir anställda av en kulturskola för att sedan arbeta en del av sin tjänst inom en annan skolform. Av detta skäl får det skrivna ordet en oförtjänt liten plats i denna rapport när vi diskuterar estetiska ämnen inom barn- och ungdomsskolan.

Projekt med "kultur i skolan"

Många projekt med målsättningen att öka kontakten mellan kulturlivet och barn- och ungdomsskolan har startats och avslutats. SIA- skolan på 1970-talet innehöll i flera kommuner projekt där kulturarbetare och musikskolor involverades. I Södertälje anställdes till exempel tio musklärare för att arbeta med "Musia" som bestod av musikaktiviteter inom den samlade skoldagen men utanför den schemalagda undervisningstiden. Många musikskolor arbetade på 1970-talet med kompanjonlärarskap framförallt i dåvarande lågstadiet. På 1980-talet genomförde staten en rad satsningar på kultur i skolan. Flertalet projekt har inte lyckats sätta några djupa avtryck. Ett av undantagen hade som mål att föra in dansundervisning i skolan. Dåvarande rektorn på Danshögskolan, Lena Malmsjö, skrev 1990

Regeringens stora satsning Kultur i skolan har spelat en avgörande roll för dansen. För danshögskolans del innebär detta att utbildningen måste anpassas till en ny arbetsmarknad, nämligen skolan.⁴

Även filmverksamheten i skolan har stimulerats med bidrag från Svenska Filminstitutet. Filmprojekten har fortsatt och är fortfarande framgångsrika.

En del dokumentation har gjorts kring olika projekt inom barn- och ungdomsskolan. Några exempel är Kultur i skola - kommitténs rapport "Kulturens asplöv" 1998, Mats Trondmans rapport från Kultur i skola – arbetet och Lena Aulin Gråhamn och Jan Thavenius arbeten kring det treåriga uppdrag "Kultur och skola" som lärarutbildningen i Malmö fick av regeringen. Även Framtidens Kultur har publicerat rapporter och genomfört seminarier kring deras projekt inom området kultur och utbildning.

Den diskussion som förs i exempelvis rapporterna från Malmö högskola berör i mycket liten utsträckning samverkan mellan barn- och ungdomsskolan och kulturskolan. Trots sin storlek glöms kulturskolan ofta bort när begreppet kultur i skola diskuteras. (Kulturskolornas samverkan med barn- och ungdomsskolan är 7- 10 ggr mer omfattande än de statliga projektmedel som årligen delades ut till Kultur i skola- projekten.) Oftast ligger fokus på skolans samverkan med kulturarbetare/konstnärer som gästar skolan. Mycket sällan på hur estetlärare kan arbeta med kultur i skolan. Detta vare sig de är anställda av barn- och ungdomsskolan eller kulturskolan. Jag kan inte riktigt förstå varför. Det arbete estetlärare och gästande konstnärer genomför på en skola måste naturligtvis komplettera varandra. Det är dock svårt att tänka sig att konstnärernas insats dominerar. Huvuddelen av arbetet med kultur i skolan

⁴ *Dans i skolan*. En metodikskrift från Danshögskolan. (1990) Danshögskolan

måste genomföras av skolans ordinarie lärare. Den största samarbetspartnern bör vara kulturskolan. Varför just kulturskolan glöms bort kan bero på den mellanställning som kulturskolans lärare hamnar i. De anses inte tillhöra skolområdet och inte heller kulturlivet utan hamnar i ingenmansland när såväl skol- som och kulturfrågor diskuteras.

Varför har många projekt blivit kortlivade?

En röd tråd i alla beskrivningar av projekt som kommit och gått är just – de kommer och går. De blossar upp och slocknar. Mycket bra verksamhet har funnits inom projekten. Mycket bra verksamhet genomförs också just nu. Tyvärr har också de flesta bra projekt lagts ner utan att verksamheten permanentats. Varför har så många projekt blivit kortlivade? Jag tror det finns några möjliga förklaringar:

Korta projekt har dominerat utvecklingsarbetet

Att det uppstår en särskild projektkultur när det finns pengar att söka är ingen ny sanning. Det är nog snarare ofrånkomligt. Någon engagerad lärare och/eller skolledare söker ett projektbidrag. Ansökan är sällan väl genomarbetad och projektet är inte förankrat i hela skolan. Kulturinslagen läggs ovanpå det ordinarie arbetet och oavsett om projektet är väl fungerande eller ej, hinner det mycket sällan bli en prioriterad del av skolans verksamhet. När projektmedlen är slut upphör projektet.

Projektmedlen är en försvinnande liten del av skolans budget

År 2004 kostade samtliga skolformer 116,1 miljarder kronor. Storleken på medel till kulturprojekt som delats ut sedan 1980-talet har varierat men låt oss anta att det finns 50 miljoner under ett år. Det är mycket högt räknat. Då utgör projektsumman 0,04 procent av totalkostnaden för skolan. Skall en förbättrad undervisningsmetodik etableras måste arbetet ha en större omfattning. Fler strukturer i skolan måste utmanas och arbetet måste bedrivas mer långsiktigt och målmedvetet. Att i dagsläget avsätta några miljoner till projektbidrag för estetiska lärprocesser riskerar tyvärr att bli ett slag i luften.

Många projekt är uppburna av en ensam eldsjäl

Många projekt drivs på ett utmärkt sätt av en eldsjäl. Denna eldsjäl kan vara en lärare som förmodligen har sin skolledares support. När eldsjälen byter skola är dock detta stöd ofta för litet för att bära projektet. Skolledaren väljer att stödja annat utvecklingsarbete som efterfrågas av personalen. Samma sak händer när en entusiastisk skolledare slutar. Den nya skolledaren får support från nämnd och kommunledning att entusiastiskt ge sig i kast med ett nytt utvecklingsarbete. Projekten blir aldrig mer än ytligt förankrade i skolorganisationen. I värsta fall fungerar det likadant på högre tjänstemanna- och politikernivå. Avgår en kulturintresserad skolstyrelseordförande upphör kulturprofilen att gälla.

Strukturerna i skolan är ”långsamma”

Många lärare är inte vana att arbeta tillsammans. Att integrera matematik och bildkonst är inget självklart för ens nyexaminerade lärare. Kunskap hur man arbetar ämnesöverskridande saknas. Detta gäller i lika hög grad estetlärare som övriga lärargrupper. Om man i varje projekt som skall arbeta med estetiska lärprocesser börjar från noll blir naturligtvis vägen lång och motgångarna många. Hjulet skall ideligen uppfinnas på nytt. Långsiktiga mål och uthållighet krävs.

Mötet mellan lärargrupper kan innebära kulturkrockar

Jag har alltför många gånger bevittnat att även lärare med positiv grundinställning talar förbi varandra. Olika lärargrupper har olika kulturer. En danslärare är van att ta hand om en grupp som i början av en lektion rusar runt i lokalen. Hon – för det är det oftast – har full kontroll. För klassläraren innebär det kaos och att tappa kontroll. Det handlar om olika metoder. Båda vill kontrollera gruppen så att den blir koncentrerad – men metoderna skiljer. Att hitta sina olika roller i samverkan tar tid.

Exemplet KSM – Kreativ skolmiljö

Regeringen utsåg år 2000 SMoK till innehavare av det nationella uppdraget inom området musik under tre år. Det projekt som startades hette Kreativ skolmiljö. Elva kommuner valdes ut. Ett stort fortbildningsprojekt med lärare och rektorer från både kulturskolorna och de deltagande grundskolorna genomfördes. Under projektet var entusiasmen stor. Lärargrupperna hann lära känna varandra och fick ett mer gemensamt ”språk” att använda i det fortsatta samarbetet. Någon utförlig utvärdering av projektet gjordes tyvärr inte. De deltagande skolorna skrev dock en rapport som finns att ladda ner från SMoK hemsida www.smok.se. Hur mycket av detta lever kvar nu knappt tre år efter det att projektet avslutats?

Detta är det enda större fortbildningsprojekt som SMoK ansvarat för varför det känns motiverat att studera resultatet lite närmre. Här är en kort beskrivning av var varje kommun befinner sig i utvecklingen idag:

Falkenbergs kommun

”KSM har varit en inspirationskälla både till fortsatt samverkan med grundskolan samt för utvecklandet av den kulturskola vi idag har. Projektet var också en viktig inspirationskälla för att bygga ut musikskolan med andra ämnen än musik. Idag nås samtliga elever i åldern 7- 8 år med rytmik, dans, bild och drama. Möjlighet finns även till mer projektinriktat arbete i några skolor varje läsår. Även kompetensutveckling av barn- och ungdomsskolans personal genomförs i år.”

Håbo kommun

”Verksamheten fortsätter. En viss svacka inträffade föregående år p.g.a. av mindre engagemang från en rektor på grundskolan. Samarbetet är ändå väl förankrat hos grundskolans lärare och elever som tillsammans med kulturskolan bildar ett kulturråd som håller i planeringen. Däremot är förankringen svagare på central nivå i kommunen. Det bygger – på gott och ont – på att de enskilda rektorerna på grundskolorna och musikskolan är intresserade och engagerar sig för samarbetet. För närvarande fungerar det bra. Samverkan finns med alla skolor. Den skola som medverkade i KSM-projektet skulle ses som ett föredöme. För närvarande arbetar musikskolan med att organisera samtliga lärare som arbetar med klassmusik så att de har ett större utbyte med varandra. (Somliga är GG-lärare, andra är vanliga 1-7 lärare.)”

Ljusdals kommun

”Attitydförändringen som KSM- projektet innebar håller i sig fortfarande. Det är kanske det mest positiva. Alla 80 elever på Nybo skola, från förskoleklassen tom åk 6, samt alla klasslärare och två - tre musiklärare från kommunala musikskolan har deltagit i projektet. Gitarr- och fiolgrupperna som startades under projektet pågår fortfarande.”

Luleå kommun

Luleå har fortsatt sitt arbete. Det finns mer utförligt beskrivet nedan.

Lunds kommun

”Kulturskolan Lund hade ett samarbete med Flygelskolan. Samarbetet pågår inte som Kreativ skolmiljöprojekt längre. Däremot har vi kontakt med en entusiastisk lärare vid Flygelskolan som arbetar vidare i kreativ skolmiljöanda. Det gör säkert fler där också. Det specifika projektet lades ner därför att vi nog mjölkat ur det som var möjligt att göra. Flygelskolan är också en skola med en egen kraftig kulturprofil och man använder sig mycket av konsterna i undervisningen. Projektet i sig var dock av stor betydelse för Kulturskolan och vi har gått vidare och fått öronmärkta pengar för skolsamarbete där arbetssättet i en del består av “estetiska lärprocesser”.

Lycksele kommun

”För Lycksele kommuns del har samarbetet med grundskolan fortsatt på det inslagna spåret. Det som vi byggde upp under KSM-tiden har levt vidare. Låt vara att de ekonomiska förutsättningarna sätter vissa begränsningar. Viljan att åstadkomma ännu fler kreativa inslag i samarbetet grundskola/musikskola finns men är inte alltid möjliga att genomföra av ekonomiska skäl, tyvärr.

Omfattningen är ungefär densamma som tidigare. KSM-projektet var oer-

hört givande och inspirerande för deltagarna från vår kommun. Vi fick tips och idéer samt skapade nätverk med deltagare från de andra kommunerna.”

Ockelbo kommun

Lotta Wennlund som är rektor för kulturskolan har sedan projektet avslutades blivit rektor även för den grundskola, Raboskolan, som deltog i projektet. Därför är det självklart att en fortsättning i någon form finns kvar. ”Vi arbetar inte på samma sätt nu som under projektet. Däremot är det tydligt att det arbetsätt som grundskolans lärare inspirerades till finns kvar på grundskolan.”

Sigtuna kommun

”Sigtuna kulturskolas samverkan med Ekillaskolans år 7-9 fortsätter. En viss ändring av upplägget har skett, nu får alla sjuor pröva alla inriktningar; dans, drama och instrument. Åttorna får i år välja vad de vill fortsätta med. Vi har nu haft samverkan med skolan i sju år och det fortsätter. Vi har ju även en hel del samverkan med andra skolor, inte minst har verksamhet för funktionshindrade blivit ett stort område för oss.”

Stockholms stad

”Vi hade ett samarbete med Bredängsskolan inom KSM- projektet. Vi har idag inte samma typ av organiserad samverkan som under projekttiden. Däremot arbetar två lärare från oss där fortfarande. Vi har också samarbete med flera andra skolor i området.”

Uddevalla kommun

”Samarbetet med Dalabergsskolan pågår fortfarande och är till omfattningen lika stort som under projekttiden. Kanske till och med lite större! Orsaken till detta tror jag är att vi under några år kunde utveckla en arbetsmodell som spreds över hela skolan, och inte till enstaka klasser. Den kreativa profilen på skolan skapade en identitet och stolthet som hela skolan kunde samlas kring. De lärare som var med i projektet jobbar fortfarande kvar och samarbetet är nu av mer fast karaktär. Sedan KSM-projektet avslutades har vi blivit kulturskola och har nu även dans, drama och kreativt skrivande (skrivarverkstad). Detta har inneburit ännu större möjligheter för oss att erbjuda våra tjänster till andra skolformer.”

Vansbro kommun

”Kommunen har haft en ekonomisk svår period vilket drabbat projektet. KSM lever men går på kryckor. Bara två pedagoger av fyra finns kvar. Osäkert om det fortsätter under 2006”.

Vad lär vi oss av KSM-projektet?

Ett utvecklingsarbete där estetiska lärprocesser skall få ett ordentligt fäste i skolvardagen kräver tid och omfattning. Det krävs ordentliga insatser under

flera år – främst i form av kompetensutveckling av lärare. Projektet KSM har på det planet varit ovanligt lyckat! Bara en av de deltagande kommunerna kan sägas ha tappat bort den inspiration projektet gav. Alla andra har fortsatt att samverka och flera kommuner har gått vidare med annat utvecklingsarbete i projektets anda. Därmed har detta projekt ett betydligt bättre resultat än de flesta andra. Jag tror att tre viktiga komponenter bidragit till detta.

1. Projektet var helt fokuserat på gemensam fortbildning.
2. Projektet kunde pågå under tre år med arbete i hemkommunen varvat med fortbildning i internatform.
3. Ingen elevverksamhet har betalats med projektpengar. Allt staten bidrog med, 1 miljon per år, har gått till kompetensutvecklingen. De lokala kostnaderna, löner mm, har de deltagande kommunerna själva svarat för. Det innebär i sin tur att det inte uppstått någon brist på pengar för att fortsätta driva verksamheten när projektiden tog slut.

Dessa slutsatser är något som måste tas till vara i ett eventuellt fortsatt utvecklingsarbete kring estetiska läroprocesser. SMOK föreslår nedan ett utbildningsprojekt där vi kan tänka oss ett liknande upplägg.

Utsmyckning från Kulturskolan i Kramfors

Hur samverkar kulturskolan med barn- och ungdomsskolan?

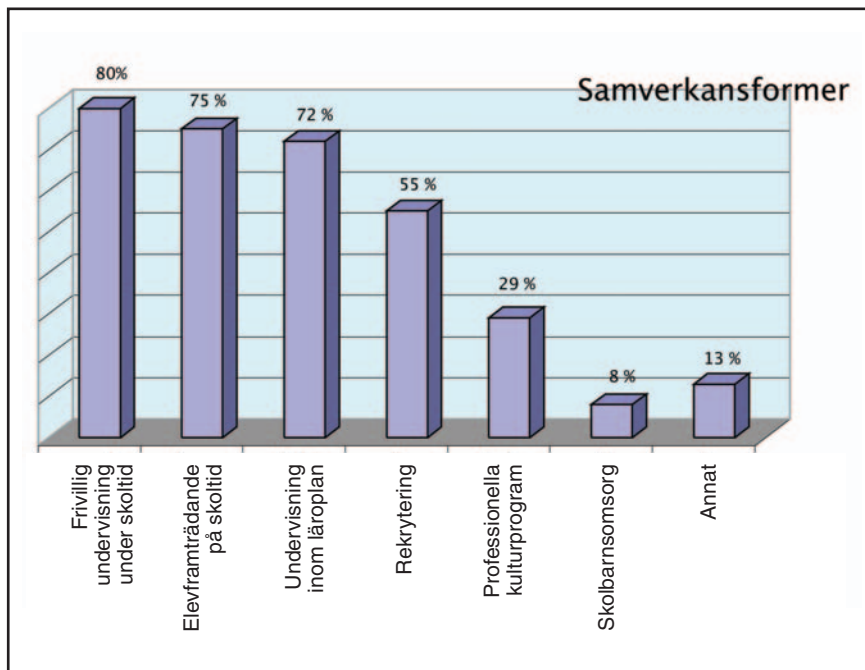
För att få svar på denna fråga skickade SMoK ut en enkät till samtliga Sveriges kommuner. Hela 83 procent av kommunerna har svarat. Bortfallet är fördelat så att det inte ger anledning att befara en viss typ av kommuner har fallit bort. Svaren kan därför anses ge en rättvis bild av hela landet.

I stort sett alla kulturskolor, 96 procent, har någon form av samverkan med barn- och ungdomsskolan. Den vanligaste formen av samverkan är att den frivilliga undervisningen bedrivs i barn- och ungdomsskolans lokaler under skoldagen. Eftersom den i de flesta fall är avgiftsbelagd kan den inte vara en del av läroplanen. Den vanligaste formen är att eleverna går ”från” eller ”till” en annan lektion, alternativt går på en frivillig lektion under en rast eller håltimme. I de flesta fall handlar det om musiklektioner, enskilt eller i form av en liten grupp. Ensembleundervisning och dans-, bildkonst-, film- och teaterundervisning äger i de flesta fall rum senare på eftermiddagen eller på kvällstid.

Kulturskolornas elever genomför många konserter inom barn- och ungdomsskolan. 170 kommuner, motsvarande 75 procent, arrangerar i medeltal 16 konserter per år. Det betyder att kulturskolorna totalt i riket ger över 3 000 konserter per år inom barn- och ungdomsskolan!

”Undervisning enligt läroplan” genomförs av 72 procent av kulturskolorna. Det innebär att tre av fyra kulturskolor har lärare anställda som utför sitt arbete som en del av barn- och ungdomsskolans verksamhet. I vilken mån dessa tjänster redovisas som en del av även barn- och ungdomsskolans resurser är förmodligen varierande. Min erfarenhet är att det finns en betydande gråzon mellan vad som räknas som en del av den obligatoriska skolan och vad som inte gör det. I vissa fall har även kulturskolor valt att kategorisera exempelvis kompanjonlärarskap i år 2 som ”annat”, d.v.s. inte undervisning enligt läroplan, även om det för mig uppenbarligen är just detta. I de fall detta skett har jag flyttat svarsalternativet till rätt kolumn. Detta sagt framförallt för att belysa att det inom kulturskolorna inte alltid finns en kunskap om barn- och ungdomsskolans vokabulär samt att rektorer inom barn- och ungdomsskolan inte heller alltid funderar över vad som ligger inom hans/hennes ansvarsområde och vad som inte gör det. Detta gäller inte minst den vanligaste samarbetsformen ”frivillig undervisning under skoltid”. Mer om ”undervisning enligt läroplan” nedan.

Nästan var tredje kulturskola, 29 procent, arrangerar professionella kulturprogram för barn- och ungdomsskolan. Sammanlagt finns anslag för denna

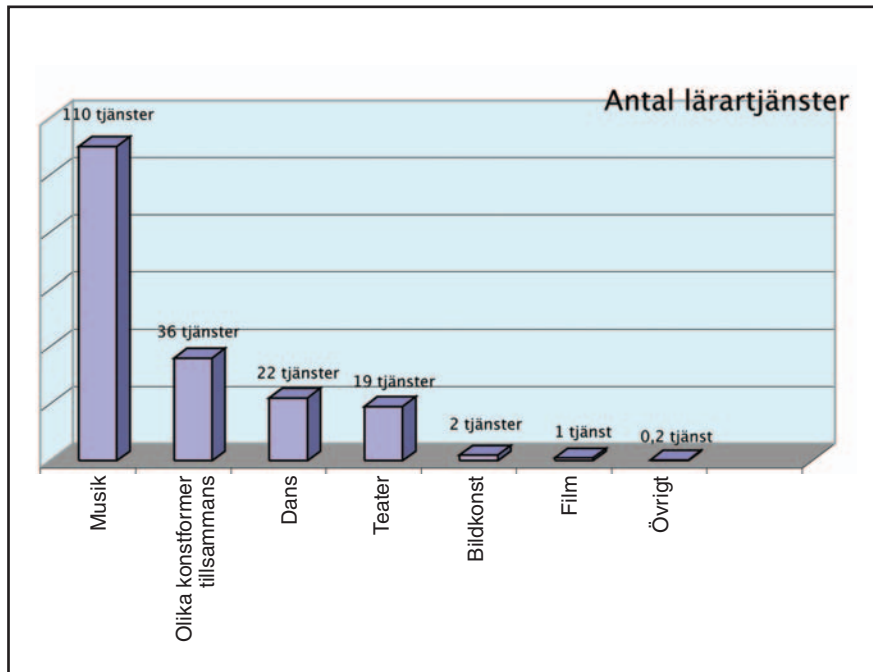
Tabell 1. Andel kommuner med olika samverkansformer mellan kulturskola och barn- och ungdomsskolan. Angivet i procent av alla kommuner.

verksamhet på ca 5,8 miljoner kronor per år. Verksamheten kan utgöras av inköpta teaterföreställningar, skolbio, konserter mm. Många kulturskolor har därmed inte bara traditionell undervisning utan ansvarar även för en verksamhet som förr vanligen låg på en kulturförvaltnings ansvarsområde.

Samverkan med särskolan har inte efterfrågats specifikt. Tyvärr kan jag därför inte ange hur stor den är. Åtta skolor har som extra uppgift uppgett att de har en samverkan med särskolan. Förmodligen är den större än så.

Under "Annat" återfinns ytterligare en del samverkansformer som det kan vara svårt att avgöra om de ingår i den läroplansreglerade undervisningen eller ej. Några exempel från enkäten är "konserter och shower i samarbete med grundskolan", "juldanser med alla LM-stadiebarn", "kulturskolans kväll för alla grundskoleelever en gång/vecka" och "Skolorkester".

Drygt en tredjedel, 37 procent, av kulturskolorna uppger att de har någon form av uppdrag, i budget eller som ett nämndbeslut, att genomföra verksamhet inom barn- och ungdomsskolan. I resterande kommuner sker samverkar antingen inom ramen för kulturskolans budget eller som köp- och säljverksamhet.

Tabell 2. Fördelning mellan olika konstformer inom kulturskolornas verksamhet i barn- och ungdomsskolan. Redovisat i beräknat antal heltidstjänster i hela landet.

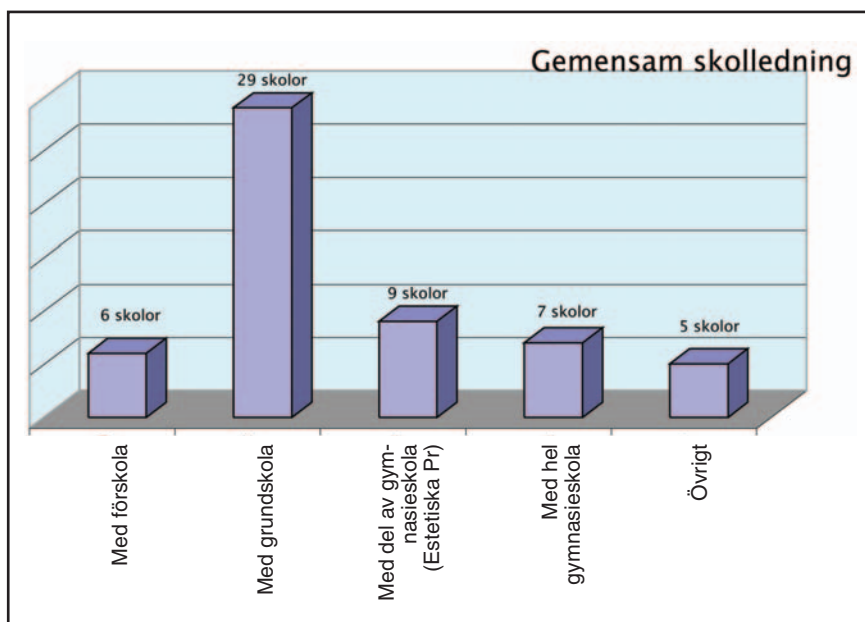
Undervisning i musik är den vanligaste verksamheten när kulturskolornas lärare arbetar inom barn- och ungdomsskolan. Därefter kommer verksamhet där olika konstformer och ämnen blandas. En vanlig form är olika typer av projekt där flera lärare arbetar tillsammans. Med tanke på att endast 18 kulturskolor, ca 8 procent av samtliga, har angett att de i första hand bedriver undervisning där flera skolämnen samverkar tematiskt kan det höga resultatet här vara något missvisande. Jag tror att exempelvis klassorkestrar, musikterapi, sång/rytmik mm i flera fall ryms inom detta svarsalternativ. Förmodligen skulle stapeln med "Musik" vara något högre på bekostnad av stapeln "Olika konstformer" tillsammans. Helt klart är i varje fall att musiken fortfarande dominerar undervisningen, samtidigt som dans och teater förmodligen växer snabbt. Eftersom vi saknar longitudinella studier är detta ett antagande. Sammanlagt innebär siffrorna i tabell 2 att motsvarande nästan 200 heltidslärare är anställda av kulturskolorna men arbetar inom barn- och ungdomsskolan. Antalet personer som delar på dessa 200 tjänster saknar vi uppgift på, men en kvalificerad gissning är att det handlar om 400-700 lärare som i hela eller

⁵ Enligt Skolverkets rapport 265 (2005) Beskrivande data 2005 Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning är motsvarande 207 124 heltidslärare anställda inom för- grund- gymnasie- särskola och fritidshem.

delar av sin tjänst arbetar inom barn- och ungdomsskolan. Omräknat i pengar handlar det om en verksamhet omfattande drygt 76 miljoner kronor per år. Någon statistik över antalet anställda inom kulturskolorna finns inte men 200 lärare motsvarar ca 6 procent av kulturskolornas totala verksamhet. Verksamheten är med andra ord omfattande i sig, men i relation till hela kulturskolornas verksamhet och, i än högre grad, till barn- och ungdomsskolans verksamhet är den mycket begränsad. I förhållande till all personal inom förskola, fritidshem, grundskola och gymnasieskola motsvarar den knappt 0,1 procent.⁵ Det är knappast en resurs som kan förväntas förändra hela skolans arbetssätt. Räknat på andel av alla lärare som arbetar med estetiska ämnen i skolan motsvarar den ca 3-5 procent av den estetiska undervisningen.

Många kulturskolor arrangerar kompetensutveckling för barn- och ungdomsskolans personal. Vanligast är musik. Närmare 40 procent av kulturskolorna har angett detta. Fortbildning arrangeras även inom teater, dans, bildkonst och film i den storleksordningen. Under övrigt nämns ”kreativt skrivande”, ”kulturarv”, ”data”, ”stresshantering”, ”estetiska lärprocesser” mm. Sammantaget visar detta att många kulturskolor utgör en stor och utnyttjad kunskapsbank för den lokala barn- och ungdomsskolan.

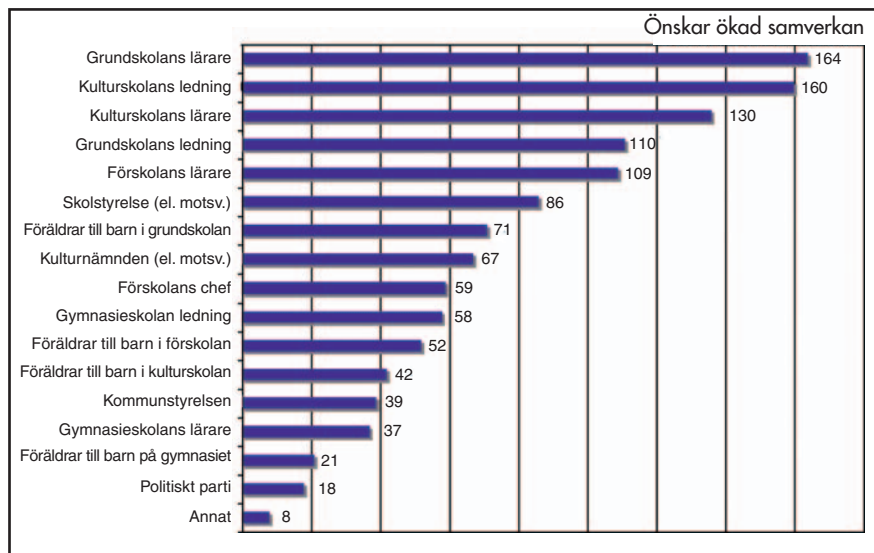
Flera kulturskolor har gemensam skolledning med en annan skolform. 29 grundskolerektorer är tillika kulturskolechefer. Deras bakgrund och utbildning varierar. Om det är en kulturskolerektor som blivit grundskolerektor

Tabell 3 Kulturskolor med gemensam skolledning med annan skolform.

eller vice versa, vet vi inte. Förmodligen det senare. I två fall driver kulturskolorna egna grundskolor. En av dessa, Ringsbergskolan i Växjö, presenteras närmare nedan. I andra fall har istället kulturskolan "lagts under" en grundskola för att kunna spara in på administration. Flera kulturskolor, 16 stycken är sammankopplade med gymnasieskolan och då framförallt med det estetiska programmet. Under "Övrigt" finns någon skola med gemensam ledning med särskola och någon där bibliotek och kulturskola drivs som en enhet.

Vilka grupper anser kulturskolans chefer är de mest drivande i frågan om samarbetet mellan kulturskolan och barn- och ungdomsskolan? I enkäten finns några färdiga svarsalternativ och ett öppet alternativ. Ett, inget eller flera svarsalternativ kunde anges. De fördelar sig, i storleksordning, på följande sätt (Se tabell nedan):

Tabell 4. Kulturskolornas chefers syn på vilka grupper i kommunen som mest önskar ökad samverkan. Visat som antal kulturskolor som nämner en viss grupp som särskilt intresserad av ökad samverkan. Flera grupper har kunnat anges.

Av tabell 4 framgår att 164 av kulturskolans chefer har svarat att grundskolans lärare är den grupp som de uppfattar mest önskar en ökad samverkan. Det visar att 70 procent av cheferna anser att detta är en pådrivande grupp, men det är också en indikator på att det över huvud taget finns grupper som önskar mer samverkan. (Ett möjligt svarsalternativ var att inte ange någon grupp.) Det framgår också av tabellen med all önskvärd tydlighet att det i första hand är de anställda, inte föräldrar eller politiker, som är den grupp som enligt kulturskolecheferna är mest aktivt för en ökad samverkan.

Vilka är då hindren för en ökad samverkan? Frågan ställdes på samma sätt. Några färdigformulerade svarsalternativ och ett alternativ för övrigt. Färre kulturskolechefer har svarat på denna fråga. Om det skall tolkas som att det inte finns några klara hinder eller om frågan var svår att svara på kan jag bara spekulera i. Förmodligen är det en kombination av båda skälen. Av tabellen framgår klart att det är ekonomi och praktiska förutsättningar som upplevs vara hindren för en ökad samverkan – inte motstånd från andra personalgrupper eller politiker. Under ”Övrigt” finns en del intressanta kommentarer:

Eftersom vi har kö på en del instrumentgrupper så vill politikerna att vi tar hand om dem i första hand. Därför blir det inte så mycket resurser över till samarbete med andra skolformer. Vi tillhör fritid/ kultur/turismförvaltningen.

Organisationskulturer – obligatorisk skolform jfr frivillig skolform jfr fritidsfrågor i förvaltningen.

Tiden räcker inte till för att uppfylla alla önskemål från andra skolformer.

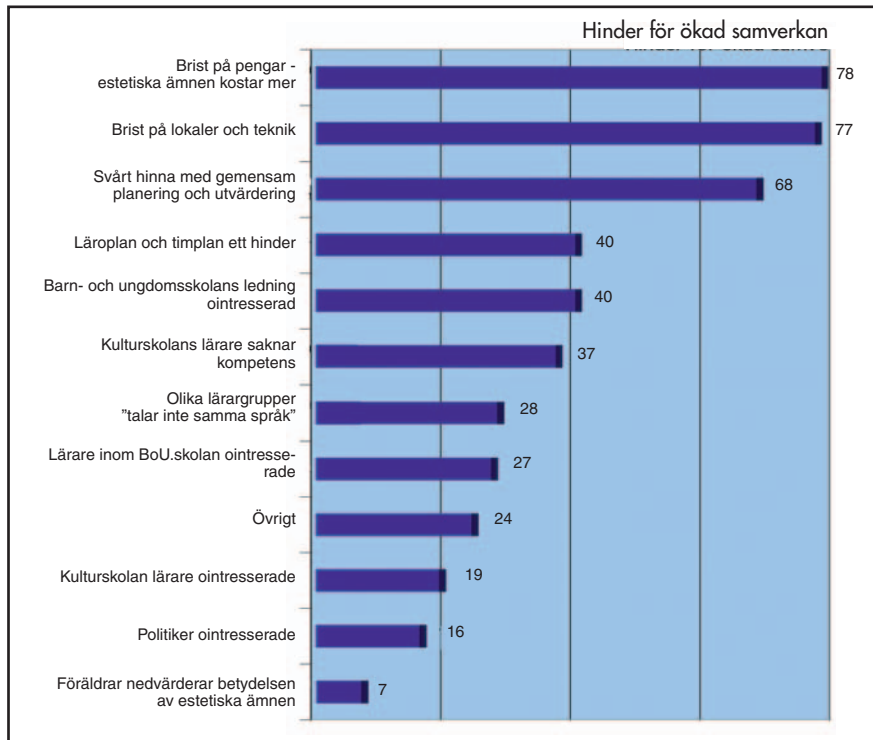
Ordet ”ointresserade” kan bytas ut mot ”inte tillräckligt angelägna.” Olika nämnder försvårar samverkan och gemensam syn på de estetiska ämnena. Saknar en gemensam syn och en likvärdig utbildning i de estetiska ämnena mellan alla skolor i kommunen och kulturskolan.

Det finns en politisk press att nå läroplanens mål i matematik och språk. Övriga ämnen hamnar lätt i bakvatten, ofta p.g.a. brist på kunskap och insikt i vad samverkan mellan ämnen kan innebära för utveckling och måluppfyllelse.

De flesta skolledare är positiva men vissa ser ibland samarbetet som en avlastning. I ett samarbete är det viktigt att både grundskola och musik/kulturskola tar ett gemensamt ansvar.

Ofta finns stort intresse från tex grundskolans ledare och skolpolitiker – i ord. När det kommer till kritan, d.v.s. när prioriteringar görs sätts oftast svenska, matte och engelska i centrum.

Vårt samarbete med grundskolan handlar mest om att bistå vid termins- och läsårsavslutningar

Tabell 5. Vilka hinder för ökad samverkan ser kulturskolans chefer? Visat som antal gånger en chef angivit ett hinder. Valfritt antal hinder har kunnat anges.

Sammanfattningsvis pekar enkätens svar på några viktiga fakta:

1. Det finns en samverkan mellan kulturskolan och barn- och ungdomsskolan i de allra flesta kommuner. 96 procent har svarat att en samverkan finns.
2. Sammanlagt 400-700 lärare motsvarande 200 heltidstjänster på kulturskolorna är involverade i detta samarbete. I relation till hela barn- och ungdomsskolan är de en försvinnande liten (0,1 procent) andel av det totala antalet lärare.
3. Kulturskolornas chefer anser att ökad samverkan önskas från framförallt kulturskolan och lärare på grundskolan. Ingen är direkt emot. Politiker och ledare i kommunen verkar dock inte vara tillräckligt angelägna för att ett omfattande samarbete skall etableras.
4. Hindren uppfattas av kulturskolans ledare som i första hand ekonomiska och praktiska, inte kopplade till negativa attityder eller brist på kompetens.

Nedslag i verkligheten

Kulturskolan i Växjö

Utbud: musik, dans, drama/teater, bild, samverkan med grundskola

Kommunalt anslag: 10,9 milj.

Invånarantal: 76.755

www.vaxjo.se

www.ringsbergsskolan.nu

Erling Rask, rektor för Ringsbergsskolan

Kulturskolan i Växjö har startat en egen grundskola

Initiativet till att kulturskolan startade en egen grundskola kom för åtta år sedan från kulturskolans rektor **Erling Rask** i nära samverkan med dåvarande förvaltningschefen på barn- och utbildningsförvaltningen. Ett brev skickades ut till kommunens grundskolelärare med en förfrågan om det fanns intresse att diskutera en ny grundskola med estetisk inriktning. Ett 20-tal lärare slöt upp. Många var positiva men frågan visade sig snart inte vara politiskt gångbar. Den låg därför några år i träda.

Ett par år senare blev en skollokal ”över” och det gjorde att planera plötsligt fick ny fart. År 2000 kunde Ringsbergsskolan startas med de lägre årskurserna och skolbarnomsorg (fritidshem) i anslutning till skolan. Den har successivt byggts på och omfattar nu F-8. Hösten 2006 är den fullt uppbyggd. Alla årskurser består av ca 20 elever. Efterfrågan är i stort sett lika med antalet elevplatser. Några elever har efter något år insett att de inte passar på skolan men de allra flesta som börjat går kvar. Ibland har det varit svårt att fylla hål efter elever i högre årskurser. De som då börjar är inte vana vid arbetssättet vilket skapar problem. Något större bortfall har dock inte uppstått. Snittet ligger på 20 elever som planerat.

Den målsättning som fastslogs av barn- och utbildningsnämnden när skolan startade var:

Ringsbergsskolan är

- en grundskola F-9 som använder de estetiska ämnena som verktyg vid lärandet
- en skola där lust och glädje skall genomsyra skoldagen
- en skola där alternativa inlärningsklimat får råda
- en skola som inte är bunden av gamla traditioner och som lever upp till den läroplan som Sverige fick 1994
- en skola där målsättningen är mycket klar och tydlig för all personal och för barn och föräldrar, där timplanen inte skall styra undervisningen

- en skola där kvalitetssäkring är ett viktigt verktyg
- en skola där arbets sättet skall vara temabaserat med baskurser i svenska, matematik och så småningom språk och SO/NO

När personalen anställdes fick kulturskolan möjlighet att välja de lärare som var mest engagerade och kompetenta. Några av de lärare som deltagit i de första diskussionerna var de som först anställdes och de är fortfarande kvar på skolan. Idag finns 17 anställda. Inga formella kompetenser utöver lärarbehörighet krävs. Inga lärare med estetisk lärarexamen, ett- eller tvåämneslärare anställdes i ett första skede. Idag köper skolan 50 procent dramapedagog, 50 procent musikpedagog och 50 procent bildpedagog av Kulturskolan. Lärare och fritidspedagoger anställdes från start på semestertjänster. En av lärarna var aktiv i Lärarförbundet vilket kan ha påverkat att denna fråga heller inte blev någon facklig tvistefråga. De inhyrda estetylärarna arbetar dock på traditionellt läraravtal. ”Det är säkert nästa steg att vi också går över till semestertjänster – även om det inte skulle passa mig just nu” säger musikpedagogen **Bitten Löfgren**.

De första lärarna var med och beslutade om riktlinjerna för de första åren. Arbets sättet är temainriktat i kombination med ämneskurser. Inspiration har bl.a. hämtats från Bifrostskolan i Danmark. Det finns även idag ett tydligt aktivt deltagande från alla lärare kring beslutet om skolans inriktning.

Jag besöker en klass som arbetar med matematik. De utgår från mönster. De letar efter mönster, tecknar av dem och gör egna. Geometri på ett lustfyllt sätt.

Sjunga vokaler, hoppa konsonanter
Tonsätta Sveriges älvor/städer/kommuner
Spela rytmer till glosor
Göra ramsor till kroppsdelar
Dans/spela vals till treans tabell
Eller tango till fyrans
Dramatisera kretsloppet osv....

Skrev Bitten när lärarna arbetade med ”Vad är estetisk profil för mig?”

Karin Kongstad, ordf i skol- och barnomsorgsnämnden

Karin Kongstad (s) är ordförande i i skol- och barnomsorgsnämnden. Jag får tillfälle att träffa henne under eftermiddagen. Hon är idag ansvarig för skolverksamheten men satt inte i nämnden när beslutet att inrätta Ringsbergskolan togs. Karin framhåller att Ringsbergsskolan är ett flaggskepp i kommunen. ”Personalen gör ett mycket bra jobb – och det gäller inte bara själva kulturprofileringen. De är föredömen även på andra sätt; Bifrostprofilen, samverkan mellan lärare i arbetslag, semestertjänster, sättet att arbeta med barn som har mått dåligt på andra skolor mm.”

”Inrättandet av skolan har dock inte varit problemfritt. Tyvärr blev Ringsbergskolan lite av en gökunge i kommunen. I underlaget till beslut fanns bara en budget för första året. Det har gjort att kostnader för utbyggnaden, exempelvis hela renoveringen av skolbyggnaden som nu görs, har tillkommit. Det gör att skolan naturligtvis blir utsatt för ifrågasättande och kritik. Några tycker att det var onödigt att skapa ytterligare en skola när övriga kommunala skolor tappar elever. I några fall kan det också upplevas som konkurrens om elever. Ringsbergskolan ses som en kommunal ”friskola.” Ingen ifrågasätter profileringen som sådan – bara behovet av att starta ytterligare en grundskola. De borgerliga partierna ville för två år sedan inte fortsätta att bygga ut skolan till F- 9 skola utan stanna vid F- 6. En del av de här problemen hade kunnat undvikas om vi hade haft ett mer omfattande beslutsunderlag från början” framhåller Karin.

Jag påpekar att jag tycker det är modigt – och även principiellt intressant – att en kommun skapar en så här tydligt profilerad grundskola. Det är ju annars bara friskolor som blir tydligt profilerade. Karin anser att friutrymmet att genomföra en profilering finns hos alla skolor i Växjö. En tydlig profil borde gå att skapa på fler skolor. Jag menar att den centrala frågan – tyvärr – är att det måste till en ny personalgrupp som vill något gemensamt för att något radikalt skall hända. I vart fall känner jag inte till något exempel på motsatsen. Bara att införa 40-timmarstjänst skulle vara jättestor problem på en redan befintlig grundskola! Ringsbergskolan fick också möjlighet att starta med en ny specialintresserad personalgrupp. Karin håller med om betydelsen av detta men är kanske något mer optimistisk än jag att fler kommunala skolor skall hitta en tydlig profil.

Jag undrar vem som ”ägde frågan” om Ringsbergskolan från början. Karin menar att det var Erling Rask med stöd av dåvarande förvaltningschef som var de drivande. ”Ingen politiker äger frågan idag heller” menar Karin. Hon ser främst sin uppgift att ro projektet i land när det nu är sjösatt. Även om hon är positiv till verksamheten.

Jag återkommer till detta med särskilt utvalt personal. Nu när Ringsbergskolan utökar sin personal och andra skolor har övertalighet finns en risk att lärare med LAS- företrädare hamnar på Ringsbergskolan utan att vara intresserade av skolans profil. Karin betonar att den frågan inte är uppe på politikernas bord. Den är deligerad. Det är heller inget som diskuterats. Hon tycker också att lärarna måste ju ändå acceptera profileringen när de tackar ja till placering på skolan. Kanske är det också bra att det kommer in lärare som ”inte är frälsta från början.” Självt tror jag att risken är stor att det kommer lärare som säger ja till konceptet för att de inte vill riskera sitt jobb. Sedan är de inte så intresserade av att jobba med profileringen och blir bromsklossar.

Karin tror inte att det gått lika lätt att starta Ringsbergskolan som friskola. Skolan har fått ett stort stöd av kommunen. Det hade varit svårt att lösa en hel del av lokalfrågorna. Även skolmatsfrågan har varit föremål för politiska beslut eftersom den inte kunde lösas på ett enkelt sätt mellan Ringsbergs- och gymnasieskolan. Många friskolor skulle nog vilja vara kommunala för att då få en större legitimitet. Och vi i kommunerna är alldeles för dåliga på att sälja kommunen som varumärke.

På hemväg från Växjö snurrar tankarna. Ringbergskolan är en väldigt intressant skola. En framgångsrik förnyare. Det skulle behövas fler exempel av denna typ av skola för att dra långtgående slutsatser vad som är de stora vinsterna för en kommun att ha en kulturprofilerad skola. Jag skulle också tycka att det vore spännande om fler lärare med estetisk lärarexamen gick in på semestertjänst och deltog i lärararbetet på samma villkor som andra lärare. Nu är de fortfarande till en del ”gäststartister”. Det kanske kommer...

Kulturskolan i Mark

Utbud: musik, dans, drama/teater, bild, film

Kommunalt anslag: 9,6 milj.

Invånarantal: 33.356

www.kunskapenshus.mark.se

I Marks kommun är kulturskolan en del av Kunskapens Hus!

Christer Holmström är nytilträd rektor för Kulturskolan sedan en månad tillbaka när jag kommer på besök. Inte lätt att då ge en uttömmande beskrivning av verksamheten. Han är en av fem rektorer i en större organisation, inte "bara" rektor för Kulturskolan. Han är även rektor för alla lärare inom estetiska programmet och mediaprogrammet inom gymnasiet. Av det skälet har han nu arbetsledaransvar för drygt 50 lärare. Han är ensam skolledare men har stor hjälp av dels en lärare, **Inger-Lisa Bäckvall** som på 30 procent av sin tjänst fungerar som verksamhetsledare, samt **Carola Melo** som är ansvarig för produktioner och programverksamhet, bl.a. inom Kulturskolan.

Christer Holmström, rektor på Kulturens Hus

Kulturskolan har haft ansvaret för det estetiska programmet sedan Kunskapens Hus byggdes i Kinna för fem år sedan. Då var programmet inte särskilt populärt, eleverna valde gymnasier i andra kommuner. År 2000 sökte tre elever! Nu har trenden vänt och 2005 togs 50 elever in på 48 platser. 46 på förstahandsval. De allra flesta från kommunen. Inga prov finns utan alla tas in efter en förberedande intervju. Musik- och teaterinriktningen fyller sina platser medan dansen fortfarande får kämpa för att få in tillräckligt med elever. Vad det beror på kan Christer inte riktigt svara på. "Kanske har det att göra med att vi inte har dans som frivilligt ämne inom Kulturskolan" spekulerar han. "Det finns en bra privat dansstudio i kommunen och därmed saknas relation till de elever som går där. De dansintresserade eleverna söker andra utbildningar. Att bryta den trenden står på dagordningen."

Lärarna på estetprogrammet och mediaprogrammet har "tillhört" Kulturskolans rektor i ett par år. Vid ett snabbt besök är det svårt att hitta någon lärare som ser nackdelar med den organisation som finns nu. Den enda nega-

tiva bieffekten som jag får fram i samtal är att det finns en risk att den frivilliga verksamhetens timmar blir buffert när gymnasiet kräver resurser. Bli det fler timmar ett läsår för slagverksläraren inom gymnasiet så får han något färre timmar inom den frivilliga verksamheten som inte ersätts med en vikarie utan istället går ut över antalet frivilliga elever. Den problematiken är inte Marks kommun ensamma om.

Jag frågar Christer vad han ser för fördelar med organisationen. (Några nackdelar har han inte hunnit upptäcka!) Christer lyfter fram några punkter:

- ”Hög kvalitet. Genom kombinerade tjänster inom gymnasiet och den frivilliga verksamheten får skolan bra behöriga lärare på alla tjänster. Lärarna får bra lön i förhållande till många anställda inom mer traditionella kulturskolor. De kan jämföra sig med övriga gymnasielärare.
- Gemensamt resursutnyttjande. Alla salar är välutrustade. All teknik används ”dygnet runt”.
- Fördel av att vara en del av en större organisation. Dels när större inköp måste göras, exempelvis när dyr teknik går sönder finns hela skolans inköpssumma att diskutera inköp för, och dels när skolan exempelvis får internationella besök finns en större organisation att tillgå.
- Närheten till övrig utbildningsverksamhet i kommunen. Just nu finns några kurser inom KomVux som genomförs av Kulturskolans lärare.”

Skolan, dvs Kunskapens Hus, är en härlig miljö. 27 000 kvadrat. Fullt utrustad scen med publikkapacitet på 500 personer. Dels är hela skolan snygg och välutrustad, dels känns atmosfären ledig och avslappnad både bland elever och i lärarrummen. Harmonisk helt enkelt. Man ser med blotta ögat att Marks

Janet Zetterstrand, utbildningschef

kommun har satsat. Jag frågar utbildningsschefen **Janet Zetterstrand**, som har sin arbetsplats i Kunskapens Hus, varför kommunen satsat som den gjort och varför organisationen ser ut som den gör.

”Varför Marks kommun satsat är delvis inte svårt att förstå. I kommunen fanns ett gymnasium som inte lockade kommunens egna elever och som hade byggtekniska problem. Den politiska ledningen och förvaltningen

var överens om strategin; skall gymnasieeleverna gå kvar i kommunens skolor måste gymnasiet hålla hög klass. Och så blev det. Alternativet hade varit att betala minst lika mycket för att eleverna sökte sig till grannkommunernas skolor. Min bedömning är att kommunen trots de stora satsningarna har tjänat även ekonomiskt på sitt fina gymnasium” svarar Janet.

”Förändringar går dock aldrig helt smärtfritt. Det var inte självklart att samla alla gymnasieprogram och övrig utbildning på samma plats. KomVux och Kulturskolan var emot sammanslagningen med gymnasiet. Båda var rädda att drunkna i den stora gymnasieorganisationen. Med facit i hand blev det tvärtom för Kulturskolan! Idag får ingen säga att de jobbar på ”gymnasieskolan” utan alla arbetar på ”Kunskapens Hus” som består av tre verksamheter; gymnasiet, Kulturskolan och Vuxenutbildningen.”

”Vem har haft mest nytta av sammanslagningen” undrar jag.

”Faktiskt alla tre” säger både Christer och Janet.

Too good to be true? Nej, jag tror faktiskt att Marks kommun dragit en vinstlott! Janet och Christer framhåller även andra fördelar: Dans och kör finns som personalvård. Gemensamma fester. Kontinuitet för Kulturskolans elever. Små scener och ständiga samlingar där eleverna får visa upp sig.

”Kan detta göras utan att man bor i samma hus” frågar jag.

”Kanske” säger Janet. ”Alla kulturskolor och gymnasieskolor borde slås ihop. De praktiska fördelarna av att slippa ”låna” lärarna av varandra hela tiden är oerhört värdefulla. Jag tror inte att någon lärare vill tillbaka till det gamla. Det är bra att både estet- och kärnämneslärarna tillhör kulturskolan så att vi kan visa på helheten. Både kropp och själ. Höger och vänster hjärnhalva. Kulturen är inget vid sidan av. Vi har i alla fall kommit en bra bit på väg även om det finns mycket kvar att jobba med. Det har också funnits ett politiskt stöd för det synsättet. Det här är också kommunens ansikte utåt. Något att vara stolt över.”

Kulturskolecentrum i Örnsköldsvik

Utbud: musik, dans, drama/teater

Kommunt anslag: 8,2 milj.

Invånarantal: 54.945

www.ornskoldsvik.se/kulturskolecentrum

Kulturskolecentrum i Örnsköldsvik delar ansvar med grundskolorna – men blir en del av gymnasieskolan!

Besöket i Örnsköldsvik är i första hand orsakat av att grundskolorna idag tar ansvar för delar av den frivilliga undervisningen som i alla andra kommuner ligger under kulturskolan. Vilka är för- och nackdelar med en sådan modell?

Hösten 2000 sjösatte Örnsköldsvik sin samverkansmodell som på en punkt skiljer sig markant från andra kommuners. 40 procent av tjänsterna på Kulturskolan, 17 lärare, fick då sin anställning flyttad till olika grundskolor som i och med det tog över ansvaret för den frivilliga verksamheten inom respektive rektorsområde. 1- 2 musklärare placerades på varje skola. Lärare i andra konstarter var för få för att spridas över kommunen. De tillhör fortfarande den del av Kulturskolan som blev kvar centralt – Kulturskolecentrum. Förutom dans- och teaterlärare finns där bland annat alla stråklärare som också bedömdes vara för få för att fördelas på olika grundskolor. Det var framförallt de ”breda” musklärarna som fick sin tjänst placerad på en grundskola. Uppdraget att bedriva frivillig verksamhet delas därmed idag mellan Kulturskolecentrum och de olika rektorsområdena.

Birgith Olsson Johansson, ordf i barn- och utbildningsnämnden

Christer Joald, kulturskolechef

Jag träffar **Christer Joald**, kulturskolechef sedan omorganisationen, och **Sten Sjölander** som arbetat som biträdande rektor sedan slutet av 80- talet. Sten var dessförinnan lärare på skolan. En av många trojkanare i vår bransch. Jag funderar över hur ett delat ansvar mellan Kulturskolecentrum och olika skolor fungerar. Avgifterna för elever under gymnasienivå togs bort redan 1994 så den delen är inget administrativt problem. Men allt övrigt?

”Hur var uppdraget i den nya organisationen formulerat” undrar jag.
”Otydligt” svarar Christer. ”Det fanns vissa formuleringar i skolplanen. I övrigt har det handlat om att genomföra uppdraget att hitta nya samverkansformer. Det är inte bra med otydlighet men å andra sidan skapar det ett stort frirum för oss att tolka. Vi vill inte bli detaljstyrda. Nu måste vi ha dialogen i centrum. Vi vet inte alltid var gränsen mellan oss och grundskolorna går – då får vi istället sätta oss ner och diskutera. Vi uppfattar att vi har ett uppdrag ”att lägga oss i” hela området med kultur inom skolan men något formellt uppdrag har vi inte.”

Att det uppstår praktiska problem runt gränsdragningen framgår också senare under dagen när tre av lärarna på Kulturskolecentrum ansluter. **Kristin Larsson** är träblåslärare, **Sten Ove Sundlöf** gitarrlärare och **Tomas Einarsson** undervisar på gitarr och rockgrupp. De tycker alla att det ibland blir oklart hur köerna ser ut, vem som skall svara elever och föräldrar om det finns plats eller ej etc. ”Det är svårt att få överblick” säger Kristin. ”Det uppstår nya staket mellan grundskolorna och den ”centrala” verksamheten. Trots detta är intresset för att olika ämnen väldigt stort, större än tidigare.” ”På något sätt fungerar det ändå” säger Sten.

”Omorganisationen var inget kulturpolitiskt motiverat beslut från början. Det var mer ett sätt att tackla att Kulturskolan inte skulle drabbas av stora nedskärningar. Alla skolor hade haft nedskärningar – förutom Kulturskolan. Detta väckte ont blod hos grundskolorna. Med en annan organisation kunde grundskolan stärkas och samtidigt kunde Kulturskolan slippa nedskärningar. Det var en viktig bakomliggande orsak” berättar lärarna.

På eftermiddagen träffar jag även **Birgith Olsson Johansson**, ordförande i barn- och utbildningsnämnden. Hon var vice ordf när förändringen genomfördes, var och är Kulturskolans kontaktpolitiker och körsångare. Hon har med andra ord en lång och god kontakt med Kulturskolecentrum.

Birgith ser det som att den viktigaste drivkraften i förändringen var att knyta en del av kulturskolans verksamhet närmare grundskolorna. Samverkan var nyckelbegreppet.

”Vi ville att grundskolornas rektorer skulle ta ansvar inte bara för sin egen klassundervisning i musik utan för även den frivilliga med den egna skolans

elever – och knyta samman verksamheterna” berättar hon. ”Uppnåendemålen i musik i år 5 var också viktiga i diskussionen.”

Har detta lyckats? Alla jag träffar ger en samstämmig bild. Det fungerar på de flesta rektorsområden men inte på alla. Det fungerar där det finns rektorer som tar detta nya ansvar på allvar och/eller att det finns en av kulturskolans f.d. lärare som gör det. På vissa skolor tar vare sig lärare eller skolledning ansvar och då fungerar verksamheten inte alls som det var tänkt.

”Det är ändå färre och färre rektorsområden där det inte fungerar” påpekar Christer. ”På vissa områden har det skett en klart positiv utveckling. På andra en negativ utveckling. På flera skolor har musiken inom ”obligatoriet” stärkts i den nya organisationen. Kontakten mellan klasslärare i musik och musiklärare i den frivilliga verksamheten har förbättrats.”

För lärarna på Kulturskolan var omorganisationen ingen välkommen förändring. Några lärare kände sig utkastade och har idag ingen kontakt med Kulturskolecentrum. Dom är ”förlorarna”. Andra lärare har tagit sig an sin nya roll och gjort något bra av den. Ett exempel på detta är Ulf Wedin på Ängetskolan. Där blomstrar blåsmusiken som han och kompanjonen Stefan Antonsson håller i. Närmare 70 procent av alla elever går på frivillig blåsorkester i år 5. I fyran får eleverna två orkestertimmar och en grupplesson per vecka. Med andra ord tre speltillfällen i veckan på skolan men ingen chans att öva hemma. Eleverna har nämligen sina instrument förvarade på skolan hela tiden. Upplägget känner jag igen från starten av Musse Combo-verksamheten i Södertälje. Från år 5, när undervisningen är frivillig, hyr eleverna instrumenten och övar hemma. Resultatet är strålande, säkert i hög grad pga av duktiga engagerade lärare. Modellen visar ändå att instrumentalundervisning i den ”obligatoriska skolan” kan fungera väldigt bra!

Ulf arbetar även några timmar på gymnasiet, där Kulturskolecentrum också finns, och tycker han behöver kontakten med sina f.d. kollegor och skolledning där.

”En ökad splittring av lärarkåren sedan omorganisationen är dock ett faktum” menar han. ”Några gamla kollegor vill inte ha med Kulturskolecentrum att göra och så skapar vi ju ingen ökad samverkan...”

”Tycker du att det finns ett ordentligt stöd för verksamheten från grundskolans rektor” frågar jag Ulf.

”Vad tror du när vi fick 250 000 för att ta hela Ad Lib (blåsorkestern år 7- 9) till Liverpool i våras” svarar Ulf. ”Klart att vi har stöd! Men det tog några år för skolledningen att inse vilken kraft det finns i den här verksamheten. De trodde att vi skulle tappa elever när jag ville göra den frivilligt. Nu är hela skolan stolt över sina orkestrar.” (Mer material om blåsorkestrarna på Ängetskolan finns här: <http://www.skola.ornskoldsvik.se/gullanget/anget/4-5/index.html>)

Anders och Monica leder stråkundervisningen på Haffstaskolan

En annan skola med stor instrumentalundervisning är Haffstaskolan. Där arbetar **Monika Sundlöf** sedan många år tillbaka med stråkklasser. De senaste åren har **Anders Eriksson**, stråklärare och riksspelman, varit hennes kompanjon. Vi besöker en etta som spelar kraftfullt och med stor entusiasm. Inte bara för att de har fått besök utan det märks att det finns glädje i barnens musicerande. Alla låtar förutom en är än så länge på lösa strängar. Synt, trummaskin, elfiol och akustisk fiol ackompanjerar.

Stråkundervisningen fortsätter efter den obligatoriska stråkklassen i år 1 på frivillig basis på Haffstaskolan fram till år 7 då eleverna byter skola. Monika berättar att stråkämnnet har gått framåt i hela kommunen. Verksamheten på Haffstaskolan bjuder Kulturskolecentrum på. Inget köp och sälj förekommer vilket jag kan se som en oerhörd fördel och styrka.

Vad har den omorganisation som gjordes inneburit för verksamheten i Ö-vik? Bilden blir mer och mer mångfasetterad ju mer jag försöker få grepp om den.

- Många grundskolor har fått en kick genom den nya organisationen. Klass- och den frivilliga musikundervisningen knyts närmare varandra. Fler kulturprojekt organiseras på grundskolorna.
- Frivilligundervisningen är rörligt organiserad eftersom musik- dans- och teaterköerna hanteras på olika sätt i olika rektorsområden.
- Efterfrågan har ökat. Dansen har vuxit starkt. Rockverksamheten ökar. Stråk ökar som sagt. Teater byggs nu upp. Vad som är höna och ägg är svårt att säga.
- Samverkan mellan Kulturskolecentrum och grundskolorna fungerar bra i de flesta, men inte alla, fall.

Känslan jag får är att Ö- vik har vunnit vissa saker men förlorat annat. Kanske finns inte den optimala organisationen utan vi hamnar hela tiden i ett både och. Vi vill från kulturskolan gå in i grundskolan och förbättra undervisningen där. Grundskolan måste dock äga problematiken och ha reellt inflytande för att ta tag i frågorna och därmed se till att kulturskolan har en chans att lyckas med sina ambitioner.

”Nu gillar vi läget” säger Christer. ”Det finns ingen anledning att riva upp organisationen. Vi skall göra en ny utvärdering, beställd av nämnden, nu i vår. Idealet för oss vore att få genomföra det vi gör i en bra dialog med rektorsområdena. Första året bad vi om deras planer och ville diskutera med dem men det fungerade inte alls. Nu finns det ändå en bättre dialog.”

”Skolledningarna skall brinna för 100 saker men nu har de fått 101 att ta hand om” påpekar Sten. ”De klarar inte alltid det.”

”Nästa steg för oss” fortsätter Christer, ”blir att samorganiseras med gymnasiet estetiska - och hantverksprogram med inriktning mode och design. Två gymnasier bildar en resultatenheter. Jag blir en av åtta rektorer under gymnasiechefen.

Kulturskolecentrum hamnar då formellt under gymnasiechefen. Det blir väldigt positivt och vi sitter ju redan i samma hus. Det är viktigt att ”infärgningen” med kultur fungerar i alla ämnen. Det kan vi snart uppnå i den nya gymnasieorganisationen.”

Logiken kan ta dig från A till B – fantasin kan ta dig vart som helst

Albert Einstein

- kan jag läsa på en skylt i Christers rum innan jag tackar för mig.

Gävle kulturskola

Utbud: musik, dans, drama/teater,
bild, media

Kommuntalt anslag: 14,5 milj.

Invånarantal: 92.081

www.gavle.se/kulturskolan

Britta kallar passen ”kulturen”, inte ”musik” och ”teater”...

Gävle kulturskola har sedan 1991 en etablerad samverkansform med grundskolan, främst i år 2 och 4. Den går under namnet ”grundkursen”. För ett år sedan gjordes den om eftersom många efter några års verksamhet upplevde brister i modellen. Med åren blev den något som skolorna ”hade rätt till” – ett krav från skolorna utan motkrav. Liknande utveckling har jag själv sett i andra kommuner. Ett visst slentriantänkande riskerar att utvecklas. Av detta skäl beslöt kulturskolan att föreslå en något förändrad modell. Enklast uttryckt innebär den att skolorna önskar verksamhet och att kulturskolan först efter dialog kring mål och medel går in i ett samarbete med grundskolan. Alla årskurser kan vara aktuella. Lärarna från kulturskolan arbetar alltid tillsammans med ”ordinarie” grundskolelärare. De arbetar också numera alltid två och två. Detta dels utifrån att pedagoger med olika bakgrund skall lära sig arbeta tillsammans och dels för att underlätta arbetet och ge det en högre kvalitet. Om jag tolkar förändringen rätt så får idag färre elever verksamhet men med högre kvalitet. Kulturskolan kräver också ett större engagemang från skolorna vilket i sin tur ger en bättre återkoppling. En god cirkel är sluten.

Biträdande rektor **Britta Pilquist** är ansvarig för verksamheten gentemot grundskolan. Hon har själv många års erfarenhet som grundskolerektor och har därför en god kunskap av grundskolans sätt att arbeta och tänka. Hon är övertygad om att den förändring som genomförts leder till större engagemang, en ökad utveckling av nya arbetsformer inom kulturskolan, och att avtrycken i grundskolan blir mer meningsfulla. Britta kallar passen ”kulturen”, inte ”musik”, ”teater” etc. Hon vill få in kulturskolans lärare som en kreativ kulturinjektion om jag förstår henne rätt. Absolut inte ta över skolans ansvar för den estetiska undervisningen! ”Kulturen” kan bara vara en litet tillägg till skolans ordinarie estetiska verksamhet.

En tidig decembermorgon åker Britta och jag ut till Ulvsäterskolan. Där träffar vi dramapedagogerna **Linn Ångman** och **Mia Karlsson**. De arbetar under förmiddagen med två klasser i pass om 1,5 timma. Klassläraren i den ena gruppen och en fritidspedagog i den andra medverkar. Det finns med andra

En gruppstaty som faller ihop på Ulvsäterskolan.

ord tid och personal för att göra ett verkligt bra arbete. I den första gruppen strålar det ur ögonen på alla barn i klassen! I den andra gruppen märks det att grupprocesserna gnisslar en del. Denna grupp kommer också att få arbeta vidare under ytterligare en termin. Det normala är annars att pedagogerna stannar en termin i varje grupp. Klassläraren i den första gruppen sitter hela tiden och antecknar. Deltar inte i verksamheten och har – så vitt jag förstår – heller inte något krav på sig att göra det. Hon berättar att hon ser det som en riktig vinstlott att få ta del av dramapedagogernas verksamhet och ser det som en möjlighet för henne att få en nyttig fortbildning. Målet med verksamheten beskrivs flera gånger av kulturskolans pedagoger som att ”få ihop gruppen”, ”få eleverna att våga prata, släppa loss inför varandra”. Det finns med andra ord en tydlig inriktning mot dramapedagogik – inte teater. Elevernas personliga och sociala utveckling är i centrum.

Kulturskolans verksamhet på Ulvsäterskolan innebär ett kortare kvalificerat nedslag i grundskolans vardag. På gott och ont. På gott för att det verkligen behövs. Negativt ur synvinkeln att det blir en kortare period, som i och för sig förlängs för den ena gruppen. Det blir inte en långsiktig synlig förändring av grundskolans arbetssätt. Där ligger dilemmat för alla kulturskoleprojekt. Någon lärare uttryckte det så här under eftermiddagen i Gävle:

”Antingen får vi jobba med lucia vare sig man vill eller ej – eller får vi jobba med grupprocesser där det verkligen behövs!”

Charader på Ulvsäterskolan.

På eftermiddagen besöker vi Andersbergsskolan. Där arbetar två musiklärare, **Sofia Jeppsson** och **Åke Hillström** med en klass 5. Även där är passet långt och eleverna hinner med att arbeta både med ”instrument” (Boomwhackers - Tuned Percussion Tubes), sånger och skriva på en egen rap med refräng. Skolan har annars, som många andra skolor, en begränsad musikundervisning. Kulturskolans lärare har nu arbetat med alla klasserna 3- 5 på skolan. Efter lektionspasset finns tid för uppföljning och planering tillsammans med hela arbetslaget. Självklart blir detta en välkommen ”förstärkning” av grundskolans arbete. Det känns också som det blir förhållandevis väl integrerat i det övriga skolarbetet. Detta beror på att det finns tid för samverkan och att musiklärarna och grundskolans lärare är lyhörda gentemot varandra.

Senare på eftermiddagen får jag tillfälle att prata med några av pedagogerna tillsammans med barn- och utbildningsnämndens ordförande **Jens Leidermark**. Alla är eniga om att det är bra att pengarna för denna verksamhet ligger på kulturskolan. Det handlar mycket om att kulturskolan har ett uppdrag att utveckla grundskolan. Alla är också eniga om att förändra skolans sätt att hantera de estetiska ämnena, inte minst F- 6, är något som kommer att ta tid. Det görs inte genom ett projekt under en termin. Vi behöver även fortbilda rektorerna i denna del av skolans verksamhet, menar ordförande Jens. Han är heller inte främmande för att starta en kommunal kulturprofilerad skola i Gävle.

”Alla behöver det här, att starta en profilerad skola kan vara ett sätt att stimulera även andra skolor att följa efter” påpekar han.

Göteborg, stadsdelarna 9, 13 och 15: KULMUS

Utbud: musik, dans, keramik och musikterapi

Kommunalt anslag: 8,8 milj.

www.goteborg.se/kulmus

Hagaskolan i stadsdelen Älvsborg

www10.goteborg.se/alvsborgskolor/dalaskolan

”Ja, men detta ÄR paradiset!”

Efter att jag under en dag följt klassorkesterverksamheten och blivit mycket imponerad över både elever och lärare, fällde **Lina Carlsson**, vfu-praktikant från Musikhögskolan i Göteborg, denna kommentar. På Dalaskolan har man arbetat i många år med bl.a. blåsorkestrar. I år går ca en tredjedel av eleverna på skolan i frivillig fortsättning i åk 5 och 6 efter den obligatoriska blåsorkestern i årskurs 4. Det är ett väldigt bra resultat med tanke på alla andra möjligheter som står till buds. (Blåsorkestern i åk 5-6 är ett av valen man kan gå på under elevens val- timmarna.) Det märks också att det finns väldigt mycket lust hos eleverna när **Erika Marklund** och **Christian Bergelin** drar igång. Lusten märks också hos lärarna. Erika är rytmikpedagog och utnyttjar det

bl.a. genom att se till att eleverna rör sig när de spelar. I en låt får alla elever gå runt fritt i rummet...bara de behåller pulsen i stegen också. Det ser kul ut och låter helt ok. Har man som jag sett för många elever gömma sig bakom notställan är det befriande att se elever utan noter och stolar! Om detta inte är paradiset så är det i alla fall ett väldigt bra exempel på kulturskolans verksamhet inom en grundskola.

”Varför är det så här bra verksamhet just här på Dalaskolan” frågar jag skolans rektor **Eva Perlander**.

”Det finns nog många orsaker” svarar hon. ”Musikskolans expedition har legat här på skolan förr, alla föräldrar i området tycker att det är viktigt med musik och annan kultur och övriga lärare stödjer denna verksamhet fullt ut. För några år sedan hade vi, som alla andra, besparingar. Någon frågade vad kultursatsningen kostade. Det skulle bli några extra resurstimmar om den lades ner. Svaret från lärarkåren blev ett entydigt nej. Så mycket glädje som orkestrarna gav så var det vansinnigt att ta bort just den verksamheten.”

Dalaskolan betalar ungefär halva kostnaden för den verksamhet som kommer från KULMUS, kulturskolans gemensamma namn i några av Göteborgs stadsdelar. Resten står kulturskolan för. Sven Apelmo, rektor på KULMUS, berättar att den uppgörelsen gäller just för Dalaskolan. Eftersom en del av det som skulle varit frivillig blåsundervisning nu finns som elevens val utan avgift går Kulturskolan miste om en del intäkter. Det kompenseras nu genom att skolan betalar en del av de extra timmarna. Syftet med uppgörelsen ligger också i linje med en medveten strategi fastställd av stadsdelens politiker. Kulturskolorna i alla stadsdelar är ålagd att arbeta i nära samverkan med grundskolorna.

På Dalaskolan ersätter inte orkesterverksamheten den ordinarie musiken. Skolan har även en klasslärare i musik; **Carolina Widén**. Förutom klasstimmar har hon två körer på skolan. Ca 50 av skolans 60 elever i de högre klasserna vill vara med! Tvåorna har blockflöjt. Erika har också rytmik med de yngre barnen. På det sättet har Erika 75 procent av sin tjänst på Dalaskolan. Med ytterligare två lärare som arbetar med blåsorkestergrupper kan det vissa dagar finnas fem musiklärare på skolan!

Jag ser två ytterligare orsaker till verksamhetens framgång som rektor Eva inte omedelbart framhåller. Den ena håller hon snabbt med om till 100 procent – det gäller att få de bästa musiklärarna för att det skall fungera så här bra. Den andra orsaken är en engagerad rektor. Även om den politiska ambitionen finns i Göteborg så måste den enskilde rektorn också se till att det finns resurser att prioritera till kultursatsningarna. Det finns inga extra anslag bortsett från det rabatterade priset.

”Det finns så många positiva effekter från kultursatsningen; textinläring, koncentrationsövningar, rörelse, positiv kraft i det tematiska arbetet, många och bra samlingar bl.a. i skolans fina aula” berättar Eva. ”Oftast är klassläraren i åk 4 med i orkestern. Inga elever tycker det är skämmigt att spela. Alla är positiva. Eleverna är också så engagerade för annan kulturverksamhet, just nu sätter de upp affischer för att få igång en dansgrupp utanför skoltid.”

Just att eleverna är positiva till att spela fick jag också tillfälle att upptäcka när jag på morgonen var med fyrorna när de för första gången fick sina egna instrument. Tidigare hade de provat och valt instrument. Nu fick hämta instrumenten och ta hem dem för att öva på. Redan vid detta tillfälle spelade de också sin första låt.

Musikskolan i Kalix

Utbud: musik, dans, drama/teater

Kommunalt anslag: 3,9 milj.

Invånarantal: 17.653

www.kalix.se

Björn Emmoth, rektor

Kalix tar ett helhetsgrepp!

Musikskolan i Kalix har tagit stora steg framåt sedan **Björn Emmoth** tog över för några år sedan. Idag har den ansvar för grundskolans musikundervisning samt teater- och dansprojekt, musik- och teaterundervisningen på gymnasiet och musikundervisningen på folkhögskolan. Det sista i vart fall i praktiken. Skolan har vuxit från 7 lärartjänster år 2000 till 19 heltidstjänster detta läsår. Verksamheten har med andra ord mer än fördubblats på fem år genom att ta ansvar för undervisningen inom andra skolformer. För en liten kommun som Kalix betyder det naturligtvis oerhört mycket för att kunna skapa ett kollegium med bred kompetens inom alla ämnen.

”En grannkommun sökte för några år sedan en tjänst som skulle klara av sju olika ämnen” berättar Björn när jag söker upp honom på hans kontor i det nyrenoverade Musikens Hus i centrala Kalix en oktobermorgon. ”Det är klart att det inte kan bli kvalitet i undervisningen med sådana lärare!”

”Bakgrunden till att vi har lyckats få till en sådan här modell är att det helt enkelt fanns problem inom alla områden” fortsätter Björn. ”Musikskolan var nedläggningshotad fyra gånger under 90-talet, gymnasiet hade försökt starta estetiskt program och misslyckats, folkhögskolans musiklinje skulle läggas ner, tre högstadieskolors lärare hade slutat och grundskolans lägre åldrar hade ofta problem med musikundervisningen. Vi kunde gå in och rädda många andra verksamheter och samtidigt bli starkare själva. Det här att jag arbetar med folkhögskolans musikundervisning, utan skriftliga avtal och utan att kulturskolans får betalt för det, har att göra med att jag arbetar för kommunens bästa, inte bara Kulturskolans bästa. I grunden finns naturligtvis insikten både hos mig och kommunens politiker att alla vinner på ett sådant arrangemang i längden. Det finns ingen möjlighet att gymnasiet, folkhögskolan och vi skall ha egna lärare. Alla skulle förlora på det. Det som är bra för hela Kalix är det som måste styra vad jag jobbar med.”

”Jag inser fördelarna, men finns några nackdelar då” undrar jag.

”Möjligen att den frivilliga verksamheten får vara buffert gentemot gymnasiet och folkhögskolans verksamhet. Behöver gymnasiet några extra tvärflöjts-

timmar får vi ta dem från den frivilliga verksamheten för att slippa hyra in en lärare på två timmar som pendlar från Luleå...om vi skulle hitta någon. Den frivilliga undervisningen blir på längre sikt ändå inte lidande, i längden får vi mer resurser av fler uppdrag och det gynnar även den frivilliga verksamheten”

”En annan stor fördel är att vi kan fokusera alla resurser på ett område som vi exempelvis gör denna vecka” berättar Björn. ”Under fem dagar kommer alla elever i år 4 och 5 hit och får pröva gitarr, elpiano, slagverk, sång och sedan sätta ihop det till en ensemble och slutligen spela in sången i vår studio. Det kan vi göra genom att vi koncentrerar alla våra krafter på denna uppgift under en vecka. Gymnasiets och folkhögskolans undervisning har annan inriktning denna vecka. Alla kulturskolans lärare arbetar med grundskolans elever. Vi kan ge eleverna en helt annan undervisning än den som är möjligt i den vanliga klassundervisningen. Varje elev är här två heldagar och då hinner de i alla fall få en upplevelse av hur det är att spela. Dessutom får de med sig resultatet hem via en CD-inspelning!”

Björn och jag går sedan runt i huset och tittar in i Högtrycket, Haglet, Norrskenet, Spöregnet mfl lokaler i huset. I Åskan är det inspelning.

”Dom lever nog närmare naturen här än hemma i Södertälje” tänker jag tyst för mig själv.

I personalrummet ”Dimman” möter jag sedan dramapedagogen **Teppo Simuna** och bildläraren **Hannele Scherling**. Båda har förra veckan arbetat hårt

med den årliga dockteaterfestivalen. Vartannat år arrangeras den som nu i Kalix. Den har en central plats på Kulturskolan. Planer finns också att skapa ett nationellt dockteatercentra i Kalix. Nu har alla gästande dockteaterspelare från Ryssland, Finland, Norge och Sverige åkt hem. Teppo och Hannele är trötta men nöjda. Även denna satsning bygger på att resurser kan frigöras för att i detta fall två lärare skall kunna jobba intensivt bara med festivalen en del av året. Skulle tiden splittras mellan en lektion här och där i andra skolformer under festivalveckan skulle de inte orka genomföra den. Samverkan och maximalt resursutnyttjande känns inte som en klyscha i Kalix. Allt bygger på det.

”Hur ser de politiska besluten bakom en sådan här satsning ut” undrar jag. ”Är alla överens om inriktningen? Finns det någon bakomliggande ideologi som gjort att denna satsning kommit till stånd?”

Fullmäktige har beslutat att

- musikskolan skall vara kvar och utvecklas och förstärkas till en kulturskola. Musik- teater- och dansundervisning skall erbjudas eleverna inom den frivilliga verksamheten
- dans skall finnas med i barn- och ungdomsskolans verksamhet på alla stadier
- ett mål för föreställningar till skolor skall tas fram

Det sista målet är nu klart. Där kan vi bl.a. läsa:

”Kulturskolans mål med verksamheten är att så långt det går leva upp till det gamla Bogmålet att alla barn/elever ska ha tillgång till minst en teaterföreställning och en konsert varje år. Vi ska fästa stor vikt vid att alla enheter får lika stor tillgång till kulturaktiviteter. Syftet med verksamheten är

att i så stor utsträckning som möjligt vara en integrerad del av skolarbetet och ha ett pedagogiskt syfte.”

Björn Emmoth har också fått i uppdrag att ta ansvar för all obligatorisk musikverksamhet i grundskolan.

För att ytterligare markera bredden på verksamheten berättar Björn att flera av KomVux-eleverna får undervisning och kan tenta av sitt musikbetyg samt att försäkringskassan har gett skolan i uppdrag att undervisa/handledda funktionshindrade personer. En del av den frivilliga verksamheten bedrivs i samverkan med studieförbunden och en hel del projekt genomförs i samverkan med bl.a. länsmusiken och finska kommuner.

Vid lunch har Björn ordnat så att jag får träffa **Inga-Lis Samuelsson**, ordförande i gymnasienämnden, **Erik Söderlund** tillträdande ordförande i barn- och grundskolenämnden och **Britt Johansson** avgående ordförande i samma nämnd.

”Varför vill ni som politiker att kulturskolan tar hand om grundskolans undervisning”, frågar jag. ”För att öka kvalitén i musikundervisning i grundskolan” blir det snabba svaret från Britt.

”Finns det då en modell i Kalix som borde föras över till andra kommuner” undrar jag.

”Jag vet inte”, säger Erik. ”Däremot har jag via mina egna barn sett en väldigt positiv utveckling under de senaste åren. Först var det bara plinkande enskilt 20 min och musiklejaren var utanför alla andra sammanhang. Nu finns det ensembler tillval på gymnasiet. Min dotter gick där och hade otroligt roligt! Och sådant påverkar naturligtvis. Vi har sett att saker förändrats till det bättre.”

”Framgång ger också fortsatt förtroende. Det kan vi inte blunda för. Estetprogrammet har lyft gymnasieskolan. Att dra nytta av varandra är viktigt. Vi lever inte på isolerade öar. Björn finns på alla ställen. Det tycker vi är bra” tillägger Britt.

”Om vi har en modell vet jag som sagt inte. Kanske för den lilla kommunen i så fall” fortsätter Erik. ”Vi måste använda resurserna väldigt effektivt – särskilt i en liten kommun. Samverkan är nödvändigt.”

”Var inte rektorerna negativa till att lämna ifrån sig makten över tillsättningen av musiklejare” undrar jag.

”Det blev knappt någon diskussion” säger Björn.

”Mycket lite. Det knorrades lite” fortsätter Britt. ”Men nämnden var enig. Vi ansåg att det blev bättre, ingen skola kunde säga att det blev sämre..... Finns samsyn mellan partierna blir det väldigt lite knorr. Lite gruff har det varit från facket men det är inget som påverkat beslutet. Den frivilliga undervisningen

har heller inte alltid varit självklar här i Kalix. Den har ifrågasatts. Nu ser vi att det sker en positiv utveckling, att den fungerar och att musikskolan är öppen för samverkan.”

”Det har funnits en öppen attityd mot nya förslag” påpekar Björn. ”Därför har jag fortsatt att komma med både bra och ibland lite ”tokiga” idéer. Jag har fått stöd och uppbackning. Det är klart att det är jag som tjänsteman som har fått dra i frågorna.”

”Ja, visionerna från oss politiker har varit begränsade” säger Erik. ”Vi har sagt att vi vill satsa på musikens hus och nu att vi vill gå vidare mot en kulturskola. Det övriga är saker som Björn har tagit initiativ till och vi har stöttat.”

”På gymnasiet kommer det ibland upp diskussion kring vad den estetiska verksamheten leder till” berättar Inga- Lisa. ”Både bland politiker och näringslivet finns det tveksamhet kring vilka jobb den estetiska verksamheten leder fram till.”

”Den estetiska undervisningen är inte bara en grund för ett yrke” påpekar Erik. ”Det är också lättare att locka hit personal till industrin om det finns en kulturskola.”

”Visst, men det går åt en hel del tid att försvara kulturen” kontrar Inga- Lisa. ”Alla står inte och applåderar kulturen. Kanske lättare på grundskolan innan yrkesaspekten blir alltför dominerande? I Kalix handlar det om att locka ungdomar att stanna – eller komma tillbaka. 2007 skall det bli frisökeri på gymnasiet. Hur går det då? ”

Erik Söderlund, ordförande i barn- och grundskolenämnden

”Vi måste locka ungdomar från alla andra kommuner att söka estetiska programmet i Kalix” säger Björn. ”Vi har minskade elevkullar. Det måste vi tackla.”

”Jag förstår din fråga hur mycket Björn som person betyder” kommentar Erik när vi går. ”Självklart är det så att det i mycket är han som är drivande. men så länge det går bra får han stöd.”

Luleå kulturskola

Utbud: musik, dans, drama/teater, bild

Kommunalt anslag: 17,9 milj.

Invånarantal: 72.565

www.luleakulturskola.com

Släpp kulturen loss – den är vår!

Den första snön har fallit i natt. Hyrbilen sladdar lite lätt när **Monica Karsbrink Lövbom**, rektor på Kulturskolan, och jag närmar oss Hertsöskolan. Skolan ligger i ett bostadsområde utanför centrum. Den har en ganska trist arkitektur, långa korridorer och många ”gator” att gå vilse i. Stämningen är dock annorlunda. Rent och snyggt, elevernas konstverk sitter uppsatta och eleverna som vi möter är trevliga och vänliga.

Idag har skolan ”favvodag”. Det betyder att eleverna kan boka in olika saker på sitt schema efter egna önskemål. **Bengt Åslund**, kulturskolans musiklärare med fyra av fem dagar av sin tjänst förlagd till Hertsöskolan, välkomnar oss. Bengt har arbetat 30 år som gitarrlärare i Luleå och har sett olika pedagogiska modeller komma och gå. Till en början var det löpande band, 120 elever i veckan, en kort stund med var och en. Det fungerade inte. Sedan förstod han att samspelet var nödvändigt och organiserade gitarrundervisningen efter det. Samtidigt arbetade han även som klasslärare i musik på mellanstadiet och tyckte att den undervisningsformen kommit till vägs ände. Nu har han och de övriga lärarna från kulturskolan som finns på samma skola hittat en helt ny modell som han tycker fungerar.

”Vi har fått bort slentrianlektionerna. Allt måste bygga på elevernas behov och elevernas egen vilja. Deras motivation måste vara det som får bestämma. Vi kan inte bara ha lektion för att det står på schemat” säger Bengt. ”Vi har organiserat det så att i år 1-3 finns en kompanjonlärare. Där jobbar vi fortfarande mer traditionellt med schemalagd musiktimma. Eleverna i år 4-6 får prova på att spela trummor, bas, gitarr, keyboard och sång. Dessutom får de vara med på ”storsjung” och olika produktioner. Någon klassundervisning i traditionell mening finns inte. På ”högstadiet” får de sedan bilda band om de har lust. De kommer till oss och frågar om de kan börja och det fungerar i regel bra.”

Dessutom får eleverna på högstadiet, lite förvånande, en traditionell musiklektion som Hertsöskolan ordnar själva. Det blir lite både och, vilket förvirrar mig. På min fråga om dessa högstadieband är en del av grundskolans timplan

eller kulturskolans frivilliga undervisning är svaret inte självklart för Bengt. De befinner sig i en gråzon. Eftersom Bengt är anställd av kulturskolan så är de närmast att betrakta som frivillig verksamhet – men på skoltid! Efter en stund inser jag att just denna oklarhet är den stora styrkan i upplägget. Här finns inga avgifter. Här finns inga barriärer mellan grundskola och kulturskola. Hela upplägget är väldigt enkelt för eleven; här finns en lärare, en lokal och instrument. Nu börjar jag spela med mina kompisar. Kan det bli bättre?

”För mig är det ett mål att få bort obligatoriet i musik” fortsätter Bengt. ”Det ger ingenting. Skall kursplanens mål uppnås krävs helt andra resurser än de musiken får idag. Det är bättre att de som är intresserade får hålla på med någon bra verksamhet än att alla får hålla på med något som inte fungerar. Nästan alla är med idag i alla fall.”

”Hur går det med elever som vill satsa lite mer än bara vara med i bandet” undrar jag.

”Dom kan komma till mig och få extra lektioner” svarar Bengt. ”Jag har ett ganska ”hålrigt” schema här. Dom som vill ha mer kan få en extra lektion. Inte samma tid varje vecka utan efter behov.”

Anders Bergsjö är en av Bengts musiklärarkollegor på skolan. Han har också jobbat i många år på skolan. Vi möter honom under några keyboardlektioner. Först kommer en elev som får lektioner för att han och några kompisar skall starta band. Han har bara bott i Sverige i nio månader men hänger med i instruktionerna utan problem. Anledningen till dessa individuella lektioner är att Anders och Bengt m.fl. insett att de vinner tid genom att ge eleverna en grundläggande instrumentkunskap och en vokabulär inom musiken så att det går fortare att ge hjälp sedan när hela bandet skall spela tillsammans.

Anders Bergsjö, musiklärare och hans elev

Grupparbete i musik i Luleå

”Alla vet var tonen a finns på sitt instrument” exemplifierar Anders. ”Det handlar om ett par lektioner, långt mindre än vad andra skulle kalla grundkurs.”

På nästa lektionspass kommer några elever och övar fyrhändigt keyboard. De skall starta en grupp med bara tjejer som också skall repa för första gången nästa vecka. Dom har tillgång till keyboard hemma att öva på och det märks att melodidelarna sitter redan när lektionen startar. Anders koncentrerar sig istället på att få tjejerna att förstå ackordsuppbyggnaden. 3+4 ger ett mollackord. 4+3 ger ett durackord.

Anders berättar på rasten om ett arbetssätt som han, danspedagogen **Helene Nilsson** samt grundskolans bildpedagog, utvecklat på en annan skola. Där har de arbetat med de lägre årskurserna. Från början var det ett projekt som kallades ”släpp konsten loss – den är vår”. Nu är det mer av en fast verksamhet. Anders med kollegor försöker integrera musik/dans/ bild på en lektion. Det betyder att de är, med klassläraren, fyra lärare på en klass under 80 minuter per vecka. Skolledaren och kulturskolans rektor är överens om att det är en så otroligt viktig verksamhet att de har råd att bedriva den på det sättet.

”De estetiska ämnena är här inte målet utan medlet att komma åt framförallt värdegrundsfrågor” berättar Anders. ”Vi har även haft hjälp av skolkontorets utvecklingsenhet för att dokumentera och utvärdera arbetet. En rapport kommer att vara klar våren 2006.”

Anders och Monica är överens om att detta arbete är nyskapande och verkligen kan stå modell för mycket annat utvecklingsarbete. ”Problemet är att spridningseffekten inte kommer av sig själv” menar Monika. ”Det är en svår del av vårt arbete. Det är inte alls självklart att man ens inom en kommun klarar av att ta tillvara de goda exempel som finns.”

Efter lunch sitter Monica och jag och diskuterar Luleås modell en stund. ”Vi flyttade ytterligare en del av vår verksamhet in i grundskolan när vi skapade vår modell för några år sedan” berättar Monica. ”Initiativtagare var dåvarande skolchefen Bosse Martinsson och dåvarande rektorn för Kulturskolan, Gunnel Karbin. Avgifterna skulle bort och Kulturskolan skulle knytas närmare grundskolan. Skolchefen tyckte det var viktigt att skolorna betalade för kulturskolans lärare så den modell som formades var att grundskolan betalar 50 procent och kulturskolan 50 procent. Mellan skolorna sluts ett samverkanskontrakt om upplägget på arbetet. Nu omfattar det motsvarande fem heltidstjänster. Kulturskolan har totalt ca 48 heltidstjänster så en stor del av den tidigare frivilliga verksamheten finns kvar. Även denna har dock förändrats så att alla kulturskolans lärare tillhör ett rektorsområde och har all sin undervisning där bortsett från ensembleverksamhet för musiklärarna som

även idag sker i kulturskolans centrala lokaler. Dessutom har vi i år infört en obligatorisk projekttid på onsdagar. Då genomför vi många väldigt olika projekt. Syftet är att öka måluppfyllelsen i Kulturskoleuppdraget. Målet är att möta fler elever samt att nå eftersatta målgrupper. Projekten, som förutsätter samverkan mellan kulturskolans lärare och ämnesintegrering, ska också fokusera på elevinflytande.

”Fast vi skall komma ihåg att exempelvis Bengts undervisning på Hertsöskolan inte ingår i något avtal utan sker som en del av den frivilliga undervisningen” påpekar Monica. ”Modellen vi har blir ett ifrågasättande av både grundskolans traditionella undervisning och den frivilliga undervisningens traditionella former.”

”Den positiva gråzonen” tänker jag.

”Vi försöker få undervisningen att stå på fyra ben” fortsätter Monica. ”Första benet är valbara ämneskurser, det andra Kultur i Skolan- verksamhet i samverkan med övriga skolformer. Det tredje benet är k-märkta fortbildningskurser för för- och grundskolelärare och det fjärde våra produktioner. Dessa utgår oftast från grundskolorna. När det är dags för en skola att sätta upp en produktion kommer lärarna från den frivilliga undervisningen med sina ensembler och stöttar upp den enskilda skolan. Målet är att alla elever på skolorna någon gång skall stå på en scen!”

Tidigare knackade Kulturskolan på grundskolans dörr och ville bli insläppt – nu är det grundskolorna som jagar oss och vi hinner inte med” sammanfattar Monica. ”Friheten från elevavgifter ger möjlighet att periodisera och rikta insatser men svårigheten att nå likvärdighet kvarstår.”

Senare får jag möjlighet att diskutera samverkansfrågorna på Kulturskolans personalmöte. Visst finns det problem kring denna samverkansmodell kvar. Någon menar att skolorna inte ”tar emot” verksamheten på rätt sätt, att grundskolans lärare inte värdesätter den. Någon menar att de praktiska förutsättningarna att göra ett bra jobb fortfarande är för dåliga. När Monica ställer frågan vilka som tycker att det bästa vore om uppdraget att samverka med grundskolan helt försvann så finns det lärare som skulle stödja en sådan idé. En stor majoritet tycker dock att de måste fortsätta på arbetet att hitta bra samverkansformer.

”I grundskolan når vi alla barn. Den frivilliga delen skall vara en fördjupning.”

”Och bra kultur är farlig. Den kan förändra ditt liv.”

Stockholms kulturskola

Utbud: musik, dans, drama/teater, bild, skrivande, digitalt berättande m m

Kommunalt anslag: 120,6 milj.

Invånarantal: 765.044

www.kulturskolan.stockholm.se

Det har aldrig hänt så mycket som just nu!

Så säger **Lech Dulny**, chef i Farsta på en av Stockholm kulturskolas enheter. "Stockholm satsar från politiskt håll medvetet på att vi skall nå nya grupper av elever. Stadsdelarna fick förra året extra pengar för att köpa in idrott eller kultur till bl.a. fritidsklubbarna. Det innebar en ny stor verksamhet för oss. Detta år har vi extra medel för att kunna erbjuda alla skolor i området extra kulturinsatser. Vi genomförde nyligen en konferensdag för alla skolor under rubriken: Hur skapar vi skolor där eleverna trivs – och stannar kvar i Farsta? Syftet med dagen var att Kulturskolan och grundskolorna tillsammans skulle hitta metoder att öka det lokala samarbetet och utveckla en mer attraktiv skola. Kulturprofilering blir ett sätt att behålla eleverna för de kommunala skolorna. En skola i området, Kvickentorpsskolan, startade exempelvis i höstas en profilering mot teater&dans med 3x60 minuter per vecka."

Fritidsklubbar är en form av skolbarnomsorg för 9- 12 åringar. Verksamhetsformen finns inte i alla kommuner och kan se lite olika ut i olika delar av landet. Enligt enkäten ovan har få kulturskolor samverkan kring skolbarnomsorgen. Oftast är fritidsklubbar en verksamhet där vissa av deltagarna är mer traditionellt inskrivna, får mellanmål och betalar avgift, medan andra barn bara deltar på den öppna verksamheten.

"Var alla fritidsklubbarna redan etablerade, eller har ni startat hela nya klubbar också", undrar jag. "Klubbarna har funnits tidigare, vi har i och för sig haft sådana diskussioner men hittills handlar det om att vi har gått in med verksamhet i nuvarande fritidsklubbar" svarar Lech. "Stadsdelen fick pengar och har köpt verksamhet av oss."

"Vad skiljer det här sättet att arbeta med fritidsklubbar från den vanliga kulturskolemodellen", undrar jag. "Den största skillnaden är att vi når helt andra grupper med elever" svarar Lech. "I vissa av de grupper vi startade var det 100 procent av gruppdeltagarna som aldrig hade haft kontakt med kulturskolan tidigare! Det är ju också precis det som de styrande i stadshuset varit ute efter. Utbudet av kurser ser också delvis annorlunda ut. De kurser vi hade i våras

var serieteckning, drama/teater, deckarskrivarkurs, rock, streetdance, manga – serieteckning och film. Det är delvis en spännande breddning av utbudet samtidigt som det har inneburit att ca 50 procent av lärarna till just denna verksamhet har vi anställt ”utifrån”. Upplägget blir också olika eftersom grupperna inte är lika fasta som de brukar vara på en kulturskola. Här får vi pröva oss fram. Det är inte självklart att alla grupper vi kan starta kan hålla på en termin. Vi har lagt upp det mer som kurser att prova på. Det här är ett spännande utvecklingsarbete men det är klart att det också innebär en del nya problem att lösa. Det är inte alltid lätt att motivera en pedagog att åka ut för bara en grupp och att kunna erbjuda dem rimliga anställningsvillkor. Lokalerna på en fritidsklubb är inte heller alltid lämpliga och någon gång har inte personalen på fritidsklubben varit tillräckligt intresserad. Det är klart att vi blir beroende av deras engagemang för att det skall bli bra.”

Jag besöker en av fritidsklubbarna mitt i Farsta Centrum. Där arbetar **Lajo Mounkasa** med inspelning av barnens egna hip-hop låtar. Ett tiotal elever från år 4-6 sitter runt några bord och skriver texter. Lajo berättar att eleverna oftast först skriver en text och sedan diskuterar han med var och en hur hans/hennes låt skall utformas. Högt eller lågt tempo? Mycket keyboard? Därefter gör de tillsammans en bakgrund med trummor och några instrument på datorn. Eleverna får sedan rappa texten och – låten är klar! Jag lyssnar på några alster och pratar med några av eleverna. Sviken kärlek är inget ovanligt tema i texterna. Visst är det uppenbart att de här ungdomarna har en helt annan känsla för rytmerna i rap- musiken än vad jag har. De verkar sätta texterna rytmiskt utan större ansträngning. Jag blir helt imponerad.

”Det händer som sagt väldigt mycket just nu” säger Lech. ”En annan viktig del vi arbetar med är att få ungdomarna att driva fler projekt själva. Här i

Lajo Mounkasa

Rakel och Malin, två av rapparna i Farsta

Ungdomskulturföreningen Kaffe arrangerar live-painting i stadsdelen Farsta

Farsta har vi en ungdomskulturförening som arrangerar egna konserter mm. Vi arbetar också med ett graffiti-projekt, Megakonst, som älskas av några och hatas av andra. Stockholms stad har beslutat att graffiti i princip ska betraktas som en konstform, och att staden därmed har ett ansvar att erbjuda lagliga möjligheter för ungdomar att praktisera och utveckla sina färdigheter med sprayburken. Kulturskolan har fått i uppdrag att skapa en situation där detta kan ske. Här i Farsta och i Bromma kommer vi att erbjuda en verksamhet där ungdomars eget bildskapande står i centrum.

Ett annat projekt vi arbetar med just nu är FLAME – ett projekt med mål att få in kulturuttryck i gymnasieskolans yrkeslinjer.” Jag saxar från ansökan till Kompetensfonden⁶:

På de yrkesinriktade programmen inom gymnasieskolan finns det många elever som har gjort negativa utbildningsval. Dessa elever går på den utbildning de gör i brist på annat att göra och inte på grund av ett brinnande intresse eller en passion för inriktningen i fråga. Många av dessa elever kommer från en bakgrund och/eller identifierar sig med en subgrupp som inte får tillgång till de resurser samhället ställer till förfogande för kulturutövande eller i åtnjutande av kulturutbud. Inom Kulturskolan, Stockholms stad, finns det många goda exempel på hur man når dessa ungd-

⁶ Kompetensfonden är en lokal fond för fortbildning och verksamhetsutveckling som finns inom Stockholms stad.

mar men man är fortfarande numerärt dålig på att få in alternativt behålla ungdomarna i verksamheten. Med hjälp av kulturämnen kan man påverka denna målgrupp på ett positivt sätt. Kanske hittar någon sin passion. Kanske hittar någon lusten och glädjen som får honom eller henne att bli mer motiverade att ta tag i sin situation och klara sin skolgång bättre. Hip-hop och graffiti är två exempel på kulturuttryck som ofta negligeras och därmed utesluter många ungdomar i denna grupp från möjligheten att tillgodogöra sig den av samhället subventionerade kulturen. Genom att göra konstnärligt uttryck tillgängligt kommer det att finnas möjligheter att stärka ungdomarnas självkänsla och framtidstro, hitta nya vägar till kunskap och samtidigt ge dem en trygghet och identitet. Kreativt arbete skulle på så sätt integreras i undervisningen i alla ämnen och bli en självklar del i skolans vardag.

Det här är naturligtvis bara mindre delar från Stockholms kulturskolas stora mångfasetterade verksamhet – men mycket spännande sådana. Nya sätt att arbeta, nya grupper av elever löser vissa problem vi har med dagens verksamhet. Samtidigt dyker nya frågor upp som måste lösas. Efter samtalet med Lech kan jag inte låta bli att fundera över hur lärarutbildningen skall hänga med och utbilda de lärare som behövs i denna typ av verksamhet. Eller skall vi ge upp att hitta utbildade lärare och kanske utbilda ledare på egen hand? Då skulle cirkeln delvis slutas i Stockholm eftersom det var precis så Vår teater rekryterade och utbildade ledare. Från SMOKs sida har vi drivit kravet att vi skall ha professionella lärare – men om de inte finns? Det enda rimliga är naturligtvis att de estetiska högskolorna tar passningen och skapar en större bredd på lärarutbildningen. Annars måste någon annan göra det!

Solna kulturskola

Utbud: musik, dans, drama/teater, bild och film

Kommunalt anslag: 12,1 milj.

Invånarantal: 59 098

www.solnakulturskola.se

Dans för förskolorna startade någon gång på 1960- talet!

För att komplettera bilden från övriga kommuner besökte jag en dag även min egen f.d. arbetsplats – Solna kulturskola. Det var två verksamheter som jag ville få med några ord om i denna rapport; verksamheten mot förskolan och arbetet i samarbete med Ängkärrskolan – en friskola för elever med dyslexi.

Låt oss börja med förskolearbetet. Riktigt när det startade är det faktiskt svårt att få fram uppgifter om! Jag frågade **Birgitta Flygare Carlsson** som varit anställd som danspedagog sedan slutet av 1960-talet. Hon minns att Birgit Boman införde dans för förskolan någon gång vid den tiden. Birgitts privata dansverksamhet inorporerades i musikskolan 1968. Skolan hette sedan under några år Solna balett- och musikskola. Sedan Solna dans- och musikskola fram till 1993 då namnet blev Solna kulturskola. Idag arbetar Birgitta med framförallt projekt inom år 1 och 2. Ofta en termin kring ett tema. Ofta tillsammans med en pianist och klassläraren. Denna del av Solna kulturskolas verksamhet kallas ”Startskottet” vänder sig till förskoleklasserna och år 1 och 2. Målet är att alla elever skall erbjudas dans, musik, teater och bildkonst under dessa tre år. För dansens och musikens del består den av 7-veckorsperioder där barngrupper kommer till Solna kulturskolas lokaler. Kommunen är geografiskt liten så det fungerar bra. Vissa grupper besöker även Barnkulturcentrum som är en del av kulturskolan. Där arbetar pedagogerna alltid tematiskt och använder olika konstformer efter behov. En förskolegrupp kan komma en eller flera gånger för att ta del av verksamheten. Den här delen av verksamheten har ”bara” funnits sedan 1975.

Det jag tycker är speciellt med Solnas verksamhet är den tydliga förankringen redan i förskolans verksamhet och – framförallt – den långa traditionen. En enkätundersökning i förskolan visar också att alla delar av verksamheten är mycket efterfrågad. Snarare innebär traditionen viss svårighet att ge plats åt teater och bildkonst även om detta har tillkommit de senare åren. Verksamheten är något som ”alltid funnits.” Därmed skall den också fortsätta så länge jorden är rund...

En etta i Solna avslutar sitt kulturprojekt i grannskolans aula

Ängkärrskolan ligger hundra meter från Solna Kulturskola. Detta år arbetar musikläraren **Anna Olin** och danspedagogen **Carola Nilsson** tillsammans med skolans musikundervisning. Jag besökte några lektioner där eleverna i år 7 och 8 arbetade med tretakt. De lärde sig att dansa vals och att ackompanjera på piano. Flera av eleverna har svårt att koncentrera sig. Inte bara på musiklektionerna. Viljan och humöret är det dock inget fel på. Alla

Anna Olin visar en elev hur han skall kompa sina kamraters valssteg

kämpar på väl. Vissa av de här eleverna har säkerligen misslyckats ett antal gånger i skolan. Inte bara med läsning och skrivning, utan allt. Här på Ängkärrskolan får de en andra chans, bra undervisning i kombination med tydliga krav. Kulturskolans undervisning är en del av en större insats. Den fungerar mycket bra. Den har också bra förutsättningar genom att de får vara två lärare på varje elevgrupp som är ca 15 elever. Det bygger på insatser från både Ängkärrskolan och kulturskolan. Varken Anna eller Carola kan tänka sig att de skulle orka undervisa själva. Jag förstår dem. Det jag ser är ett roligt men kämpigt lärarjobb. Slitigt, men tacksamt på sikt eftersom det handlar om elever som verkligen tar till sig en bra undervisning. Och det får de! Kan alla elever med dyslexi få en sådan här estetisk undervisning? Här finns de på en friskola med stor kunskap om deras problematik. Hur ser det ut för de elever som finns kvar i sin gamla klass? Får de musikundervisning som anpassas till deras förutsättningar?

Se mer info på <http://www.angkarrskolan.se> Där finns bl.a. en film från 2005 års luciafirande.

De olika uppdragen

Kulturskolan styrs av kommunala styrdokument. Barn- och ungdomsskolan styrs av nationella dokument. Dessa konkretiseras i och för sig på lokal nivå men i huvudsak är utformningen av barn- och ungdomsskolan en nationell angelägenhet. Det gör jämförelser mellan kulturskolorna och barn- och ungdomsskolan svår.

Kulturskolornas styrdokument

Något nationellt styrdokument finns som sagt inte. Det gör det väldigt svårt att sätta in kulturskolan i ett nationellt perspektiv. Efter en genomläsning av några kommuners måldokument är det uppenbart att de flesta musik- och kulturskolor har allmänna övergripande målsättningar med sina verksamheter. Några exempel på sådana är

Undervisningen i musikskolan skall ta till vara barnens behov och ungdomarnas musikintresse, så att musiken kan komma att fungera som en positiv och berikande fritidsaktivitet (del av Falkenbergs mål).

Att erbjuda i första hand barn och ungdomar, konstnärliga upplevelser och utbildning med hög kvalitet, konstnärlig och genremässig bredd samt att i detta sammanhang särskilt uppmärksamma invandrar- och minoritetsgrupper i Solna (del av Solnas mål).

Dans- och Musikskolan skall ha en riklig utåtriktad verksamhet, där eleverna ges möjlighet att framträda i stora och små sammanhang.

Dans- och Musikskolan skall samarbeta med och skapa en grund för kommunernas musik- och kulturliv.

Dans- och Musikskolan skall ha ett nära samarbete med förskolan, grundskolan, särskolan och gymnasieskolan.

Undervisningen skall också kunna utgöra en grund för fortsatta studier på högskola etc., för de elever som så önskar (del av Ludvika/Smedjebackens mål).

Kulturskolan ska i samverkan med skolnämnder och gymnasienämnd arbeta med att integrera skapande verksamhet i lärandet även i förskola och skolas vardag.

(Preciserat som) [...] bedriva BAS-verksamhet i såväl förskolan som i grundskolan. Varje barn i Örebro ska därmed ha möjlighet att både under sin förskoletid och under sin grundskoletid prova på musik, dans, teater och bild med hjälp av lärare från Kulturskolan. BAS-undervisningen ska ske i samverkan med personal i förskola och skola. [...] vara ett stöd för personalen i förskolor och skolor så att kulturella uttrycksätt kan bli en vardaglig del av den ordinarie pedagogiska verksamheten (del av Örebro kulturskolas uppdrag)

Tidigare exempel på mål är varken sämre eller bättre än andra kommuners. Det de har gemensamt med de flesta andra kommuners mål är att de är svåra att konkretisera och mäta.

Musik- och kulturskolans målstyrning har granskats endast i någon enstaka rapport. Ove Tivenius har skrivit en CD-uppsats⁷ kring målformuleringsproceduren vid två kulturskolor; Örebro kulturskola och musikskolan i Lekeberg. Urvalet av skolor är därmed mycket begränsat. Uppsatsen visar att målstyrning eftersträvas i båda kommunerna. I Örebro är den, enligt Tivenius, i mycket liten grad styrande och dåligt förankrad. I Lekeberg är målstyrningen bättre men där finns musikskolan bara som en av Örebro kulturskola köpt verksamhet. Terminologin varierar mellan kommunerna och det är uppenbart att hela processen med målstyrning är dåligt utvecklad. Det gäller i detta fall i första hand Örebro men jag är övertygad om att en granskning skulle ge liknande resultat i flertalet svenska kommuner.

Varför är målstyrningen så dåligt utvecklad? Jag tror att det finns flera skäl till detta:

- Det saknas en enhetlig terminologi. Begrepp som elev, ensemble, grupp m.fl. används olika i olika kommuner. En kommuns statistik kan inte jämföras med någon annans. Många kommuner vill använda ”benchmarking” men i kulturskolevärlden handlar det verkligen om att jämföra äpplen med...ja, inte päron utan snarare cyklar.
- Svårighet med att följa upp och mäta otydliga mål. Möjligen skulle det gå att mäta uppfyllelsegrad i vissa fall. Oftast krävs dock inte detta från kommunledningens sida och det avsätts heller inte resurser för att utföra det. En alltför stor arbetsinsats krävs för en bra uppföljning av målen. Såväl politiker som tjänstemän tycker sig sakna tid att fördjupa sig. I flera fall handlar det om att bryta ny mark – ingen har tidigare följt upp denna typ av övergripande mål. Det är svårt för en enskild kommun att bygga upp en fungerande målstyrningsprocess på egen hand. Följden blir att målformuleringarna istället ger upphov till nya frågor. Vad menas med ”ta tillvara barnens behov”, ”erbjuda konstnärliga upplevelser” och ”ha ett nära samarbete med förskola...” I nästan alla fall saknas en sådan konkretisering.
- Min egen erfarenhet är att även den politiska nivån drar sig för att låsa sig fast i den typen av konkretiseringar. I dessa exempel kan ”ta tillvara barnens behov” betyda att alla barns behov av en plats på kulturskolan skall tillgodoses, ”erbjuda konstnärliga upplevelser” kan betyda att alla kulturskolans elever skall gå på minst två professionella föreställningar per år,

⁷ Tivenius, Olle *Skönheten och odjuret- målformuleringsproceduren vid två kulturskolor*. Örebro Universitet.

och ”ha ett nära samarbete med förskola” innebära att alla förskolebarn skall få 10 musiklektioner per år. Den typen av konkretiserade målsättningar kan bli kostnadsdrivande och undviks därför ofta av de politiska nämnderna.

- En annan vanlig orsak till diffusa mål är att de ansvariga nämnderna inte vill ha 25 målformuleringar som är nedbrutna till 175 konkreta delmål. De önskar 4-5 övergripande mål som styr all verksamhet inom förvaltningen. Då blir målen alltid otydliga.
- Ofta finns ett förtroendefullt samarbete mellan politiker och tjänstemän som gör att tydliga målformuleringar och omfattande uppföljningsarbete känns överflödigt. ”Mindre snack och mer verkstad. Verksamheten fungerar bra. Elever och föräldrar är nöjda.” Viljan till ett fördjupat arbete med målstyrning saknas.

Inom barn- och ungdomsskolan har man arbetat med målstyrning både centralt och lokalt i många år och trots det finns det stora brister. Enligt Skolverkets bedömning behöver skolor och kommuner i högre utsträckning följa upp, analysera och värdera resultat samt bedöma måluppfyllelsen i verksamheten.⁸ För kulturskolorna är vägen lång och krokig – men inte alls omöjlig och absolut inte onödigt att beträda. Skall en bättre uppföljning ske av kulturskolornas verksamhet krävs dock ett nationellt initiativ och ett nationellt utvecklingsarbete.

Sammanfattningsvis kan jag konstatera att kulturskolan idag i liten grad är målstyrd.

Finns mål för Kulturskolan – utan att alltid vara nedskrivna?

Vilka mål kan vi tänka oss finns utifrån acceptans av den verksamhet som finns idag?

De flesta nedskrivna mål handlar om att erbjuda alla barn en möjlighet att ta del av kulturskolans verksamhet. Det finns en demokratisk grundtanke. Verksamhetens mål är att vara en viktig fritidsaktivitet under barn- och ungdomstiden. Bredden lyfts fram. Alla skall kunna delta. Verksamheten skall dock även fungera för de elever som vill gå vidare till högre studier. Det finns ändå jämförelsevis få mål om att ligga i framkant för att utveckla nästa generations professionella artister. I enkätundersökningar, exempelvis Stockholms kulturskolas rapport ”Lust och glädje” från 2003, framgår att även elever och föräldrar är helt överens om att verksamheten i första hand är till för att eleverna

⁸ Skolverkets lägesbedömning 2005 Rapport 264 sid 7

skall ha en lustfylld fritid. Det professionella perspektivet, att ta fram professionella musiker, bildkonstnärer, skådespelare mm, kommer i andra hand. Denna målsättning, att se antalet elever som kommer in på en estetisk högskola som mål, finns ändå i relativt hög grad hos vissa lärare och ledare. En del kulturskolor framhåller exempelvis på sina hemsidor att flera nuvarande professionella musiker har sin bakgrund på deras skola. Alla lärare och ledare vill att verksamheten skall fungera för både elit och bredd. En viss mållkonflikt finns ändå inbyggd eftersom betoningen av vilken del som är viktigast kan variera och det är svårt att exakt beskriva var det ena börjar och det andra slutar. Det finns också skillnader mellan konstarterna. Min erfarenhet säger mig att teatern är den konstform som minst fokuserar på den professionella nivån, musiken den som fokuserar mest. Generellt saknas inträdesprov helt och hållet. (Prov till extra undervisning i musik och audition inför rollbesättning i musikalerna förekommer dock) Vi behöver inte gå längre bort än till Finland för att hitta ett annorlunda synsätt. Där finns prov både vid start i musikskolan och för att få gå vidare till nästa nivå. Sammanfattningsvis är det helt klart att landets kulturskolor karaktäriseras av att vara öppna för alla, inte bara särskilt begåvade, barn- och ungdomar.

I erbjudandet av verksamhet kan man också läsa in att kurserna finns och accepteras eller förkastas, dvs det är ingen öppen arena där barn och ungdomar bygger upp sin egen verksamhet. Likheten med barn- och ungdomsskolan är i det fallet större än likheten med fritidsgården. Vokabulären är även den skolanknuten; ”elever, läsår, terminsavgift, lärare”. Även här finns skillnader mellan ämnen och verksamheter. För många elever är inflytandet inom undervisningen relaterat till förhållandet mellan lärare och elev. Det är på lektionen du kan påverka låtval mm. (Några kulturskolor har infört utvecklingssamtal liknande barn- och ungdomsskolans, men min uppfattning är att de är relativt få.) I teatern är ofta gruppen väldigt aktiv i hela arbetsprocessen, från pjäsval till premiär. Olikheterna mellan ämnena har mer med de olika ämnenas tradition att göra än någon medveten policy från den enskilda kulturskolans sida. Utvecklingen idag går mot att fler kulturskolor arbetar medvetet med barn- och ungdomars inflytande på verksamhetens inriktning. Det finns även en utveckling mot att erbjuda kurser på olika nivåer framförallt för att kunna erbjuda de som vill satsa mer inom musikområdet extra undervisning. Detta sker på många skolor genom att erbjuda någon form av ”fördjupningskurs”. Sammanfattningsvis erbjuder kulturskolorna i första hand terminslånga kurser med en lektion per vecka. Vi kan konstatera att kulturskolan inte har som mål att erbjuda en öppen elevstyrd verksamhet i någon större utsträckning.

Läraryrket, som organiserar de flesta anställda, driver frågan om att kulturskolorna skall bli en egen skolform. Det innebär inte att de önskar se kulturskolan som en traditionell skolform. Snarare är det ett sätt att försöka stärka

kulturskolornas status. Däremot kanske det indirekt poängterar anknytningen till skoltraditionen. En del av de anställda på kulturskolorna, både lärare och rektorer önskar en ökad betoning av ”skola”. Andra krafter vill öppna kulturskolan för fler olika former av undervisning, inkluderande öppen verksamhet där ungdomar kan komma och gå och delta mer utifrån sina egna förutsättningar för stunden. Terminslånga kurser kan blandas med korta kurser. I vissa aktiviteter betonas det som viktigt att inte vara så skolanknuten, inte bara vara till för de elever som klarar av ”skolkonceptet” med allt vad det kräver av regelbundenhet, långsiktiga mål, läxor mm. Vilken inriktning som blir starkast framöver är svårt att avgöra idag. Kanske går det också att kombinera dessa båda inriktningar inom samma verksamhet. Kanske innebär hela uppdelningen ett gammalt tänkande genom att barn- och ungdomsskolan ses som något för all framtid färdigstöpt. Även barn- och ungdomsskolan kanske blir mindre av typisk ”skola”? Vill man ta avstånd från skoltraditionens negativa delar är det ur barnens synvinkel mer rimligt att barn- och ungdomsskolan förändras istället för att ett trevligare komplement erbjuds ett par timmar i veckan! Den självklara slutsatsen är att barnen måste ha rätt att få möta en stimulerande miljö både under och efter skoldagen.

Det finns också en långsam, men ändå tydlig, förflyttning av kulturskolor från skolstyrelser till kulturnämnder. Jag har en känsla av att detta vägyal mellan olika inriktningar snarare är något som diskuteras bland de anställda än bland politikererna som sätter målen. Bytet av nämnd kan lika gärna bygga på att kulturskolorna ofta blir ofördelaktigt behandlade i den ”stora och viktiga” skolstyrelsen och därför får en större betydelse i den ”lilla och lättviktiga” kulturnämnden.

En annan viktig aspekt är det läraravtal som idag är gemensamt för alla lärare – även kulturskolans. Detta skapar en viss jämlikhet gentemot barn- och ungdomsskolan även om kulturskolans lärare lönemässigt fortfarande är mycket dåligt värderade. Detta blir inte minst absurt när huvuddelen av en kulturskoleanställd lärares arbetsuppgifter ligger inom barn- och ungdomsskolan. Läraravtalet har också en negativ sida då det på ett olyckligt sätt förstärker traditionen att kulturskolans verksamhet skall följa barn- och ungdomsskolans läsår. Många gånger är det lättare att motivera elever att delta i kulturverksamhet när de inte går i skolan. Ur elevernas synvinkel borde en hel del av kulturskolornas verksamhet fördelas jämnare över årets alla dagar. Traditionens kraft är dock stor och läraravtalet är här tyvärr en konserverande kraft även om det formellt inte är ett hinder mot förnyelse. Sammanfattningsvis har de flesta kulturskolorna ett oskrivet mål att framstå just som ”skolor”.

Hur kuggar verksamheterna i varandra? Samspelar de?

En självklar utgångspunkt borde vara att den obligatoriska skolan och den frivilliga kulturskolans verksamhet är planerade så att de är anpassade för att

passa in i varandra. Få tecken finns på detta i praktiken. Kulturskolan använder dock barn- och ungdomsskolan som en viktig samarbetspartner när den vill marknadsföra sin verksamhet. Detta sker ofta på skoltid. Många grundskolor hjälper också kulturskolorna att distribuera information till eleverna och deras föräldrar om kulturskolans kurser. Verksamheterna samverkar gärna.

Barn- och ungdomsskolan påbörjar sin estetiska undervisning tidigt i förskolan. Kulturskolan erbjuder ibland sin undervisning för barn i förskoleåldern men den vanligaste åldern när barnen börjar är nio år. Barn- och ungdomsskolans undervisning bygger i väldigt liten utsträckning på att lägga en grund som sedan kulturskolan kan bygga vidare på. I de fall detta sker är det oftast kulturskolan själv som exempelvis via kompanjonlärare i musik gör barnen bekanta med instrument de kan välja att spela på senare inom kulturskolan.

I högre åldrar kan eleverna på kulturskolan ha fått en omfattande undervisning i exempelvis musik. Undervisningen i grundskolan är dock i princip aldrig anpassad, individualiserad, med hänsyn till detta. Istället beskrivs den i Skolverkets Nationella utvärderingen 2003 (i fortsättningen förkortat till NU-03) som att ”den kan liknas vid att lära fiskar simma”. Med detta menar utvärderarna att de elever som går på kulturskolan, eller lärt sig musik på annat sätt, får chansen att visa upp detta och få det betygsatt i år 9. Naturligtvis borde musikundervisningen för elever som kan mycket ligga på en annan nivå än för de som kan lite i år 9. Allt annat måste vara frustrerande för både de som kan mycket och de som kan lite. Dessutom är det ett slöseri med resurser. Undervisningen riskerar att hamna på en nivå som inte passar någon.

Av tradition möter utbildade musik- och bildlärare fortfarande eleverna först i år 7. Ibland tidigare men det tillhör undantagen. Rimligen borde det vara i åldern 3- 10 år som barnen mötte duktiga väl utbildade pedagoger. Då är de som mest receptiva och då kan barn- och ungdomsskolan lägga en god grund för den frivilliga verksamheten. Undervisningen i åldern 10- 18 år borde naturligtvis anpassas efter detta. Hur den undervisningen skulle läggas upp känns som ett alltför omfattande område för att tas upp i denna rapport. En självklar utgångspunkt måste ändå vara att inte erbjuda alla i samma ålder undervisning på samma nivå.

Slutsatsen måste bli att verksamheterna inom barn- och ungdomsskolan och kulturskolan i mycket liten grad samspekar. Det är snarare två parallella verksamheter utan större kontakt. Samverkan präglas inte av att verksamheterna försöker komplettera varandra, inte heller av att de konkurrerar.

Behövs ett nationellt måldokument för kulturskolan?

SMoK har tagit fram en ”plattform” – ett dokument med vissa gemensamma nämnare för landets musik- och kulturskolor. (Se ovan) Det är dock inget för

skolorna eller kommunerna bindande dokument. Kommunen kan hantera den lokala verksamheten helt utan hänsyn till övriga kommuners. Skulle verksamheten i kulturskolan gynnas av en nationell plan för verksamhetens inriktning?

Om vi ser frågan ur den nu aktuella aspekten – samverkan med barn- och ungdomsskolan – bör vi svara ja på frågan. Det vore ur flera aspekter välkommet att reglera exempelvis behörighetsfrågor för lärare och rektorer. SMoK föreslår nedan att staten tar ansvar för rektorsutbildningen även för kulturskolorna. En självklar följd är då att en kravspecifikation för rektorstjänsterna tas fram. Även lärarutbildningarna skulle troligen välkomna att kulturskolornas verksamhet och arbetssätt kunde diskuteras och definieras på ett nationellt plan.

En annan fråga som diskuteras flitigt är kulturskolornas ansvar för att föra kulturarvet vidare. Ofta ligger fokus i debatten i massmedia på den västerländska musiken. Oavsett vad som avses med ”kulturarv” är det svårt att tänka sig att varje stor och liten kommun skulle ansvara för att undervisning på alla instrument, danstraditioner, konstriktningar, film- och teatertraditioner erbjuds. I så fall måste alla skolor erbjuda harpa, vevlira, dockteater, mim, dokumentärfilm, balett och snoa. Läger vi därtill oud, buto, chardas och steelpan blir ekvationen än mer omöjlig. Skall kulturskolorna arbeta med denna typ av frågor på ett mer medvetet sätt krävs en samordning. Jag tror att en regional och nationell nivå för undervisning är oundviklig om vi skall bli framgångsrika ur denna aspekt. Då kan exempelvis undervisning i instrument från ”invandrade kulturer” samordnas inom Stockholms län. Då kan även exempelvis en medveten satsning på en regional symfoniorkester i Skåne genomföras.

Ingen önskar en reducerad handlingsfrihet på det lokala planet. En nationell politik för kulturskolorna, och någon form av styrdokument, är dock troligen för de flesta skolor en välkommen utveckling.

Vad fungerar bra respektive dåligt?

Den frivilliga undervisningen i landets kulturskolor är tillsammans med den estetiska undervisningen i för- grund- och gymnasieskolan en stor kulturverksamhet. (Se ruta nedan) I förhållande till sin storlek är den förmodligen den minst diskuterade och analyserade av all kulturverksamhet. En sannolik förklaring till detta är att frågor kring den estetiska verksamheten i barn- och ungdomsskolan drunknar i alla andra frågor. De estetiska ämnena i skolan berörs sällan i den pedagogiska debatten. (Ett exempel på detta är att vare sig Skolverket eller massmedia i sammanfattande kommentarer i NU-03 lyft upp resultaten vad gäller bild och musik som ändå är fylligt beskrivna i rapporten. Kunskapsnivåerna i svenska, matematik, engelska och NO har tagit allt debattutrymme.)

Kulturskolans verksamhet har sin bas enbart i den kommunala verkligheten och ”finns” därför knappast på riksplanet. Vare sig Kulturrådet eller Skolverket har känt att kommunernas frivilliga undervisning varit något som legat inom deras ”bevakningsområde.” Uppdraget från Myndigheten för skolutveckling att skriva denna rapport är ett undantag som förhoppningsvis innebär början på något nytt.

Det offentliga ekonomiska stödet till kultur var under år 2002 totalt 17,4 miljarder kronor* Undervisningen i bild och musik inom barn- och ungdomsskolan kostar ca 3 miljarder.** Den kommunala musik- och kulturskolan kostar samhället netto ungefär hälften, 1,5 miljarder. Tillsammans utgör dessa båda verksamheter drygt 20 procent av samhällets kulturstöd.

* Kulturrådets hemsida 2005-08-16

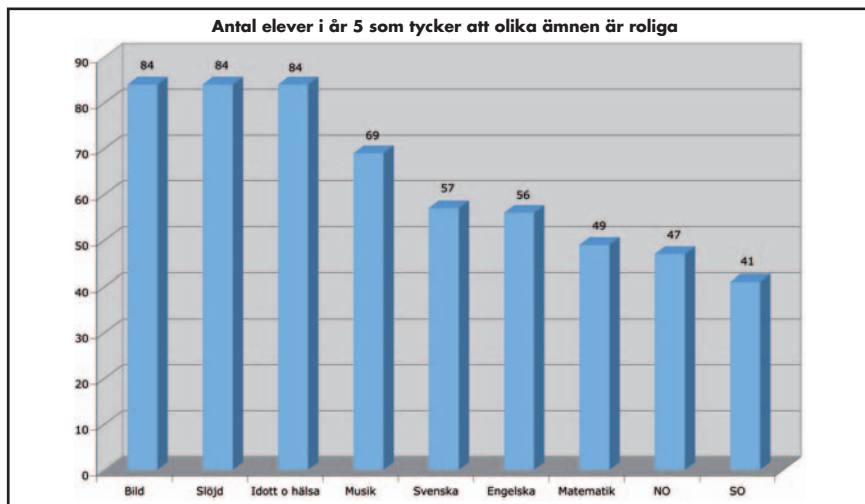
** Baserat på att drygt 1,4 miljoner elever undervisas av motsvarande ca 5600 heltidsanställda lärare.

Vad fungerar bra idag?

- De estetiska ämnena på grundskolan är enligt NU-03 populära bland eleverna. ”100 procent av musiklärarna och 86 procent av eleverna tycker att det är en positiv stämning på musiklektionerna. Eleverna ser ämnet som ett andningshål i vardagen, fyllt av lustfyllda aktiviteter”⁹ I NU-03 är bild-ämnet utvärderat i en processtudie. Elevernas bilder är exempelvis av god kvalitet. Majoriteten av lärare tycker det är god stämning på lektionerna. Eleverna tycker om ämnet¹⁰. Även elever i år 5 anser att de estetiska ämnena är de roligaste. (se tabell sid 65)

⁹ NU-03 Musik sid 23

¹⁰ NU-03 Bild sid 91, 135

Tabell 5. Källa: Ungas attityder till skolan. Skolverkets rapport 256/2004

- Det finns många duktiga och engagerade estetlärare i barn – och ungdomsskolan som utträttar storverk – ofta under undermåliga omständigheter.
- Även kulturskolornas verksamhet är mycket uppskattad. Inom kulturskolorna finns fler än 200 000 elever och långa köer. Efterfrågan är mycket större än utbudet.
- Arbetsmarknaden förväntas värdera kvaliteter som har med estetik och social kompetens att göra i allt högre utsträckning. Detta gäller i stort sett alla yrken. Antalet yrken som direkt arbetar med frågor som har en estetisk dimension blir också allt fler. Richard Florida, amerikansk professor i ekonomi, uppskattar antalet arbetande inom ”den kreativa klassen” till ca 30 procent i USA – 5 procent fler än ”arbetarklassen”.¹¹
- Det finns ett stort intresse för att bli lärare inom det estetiska området.

Vad är mindre bra idag?

Man hör ibland människor – såväl skolfolk som politiker och föräldrar – säga att skolan kan väl inte alltid vara rolig. De unga måste väl också lära sig att ha tråkigt. Livet är minsann inte alltid roligt... Om vi anser att unga människor skall lära sig ha tråkigt får vi ordna det på annat sätt än att använda högt och dyrt utbildade lärare till denna uppgift¹²

¹¹ NU-03 Bild som i sin tur refererar till Richard Florida, *The Rise of the Creative Class*, NY Basic Books, 2002

¹² Andersson, Bengt-Erik (1999) *Spräng skolan!* Brain Books, sid 23

- En stor del, uppskattningsvis 60-70 procent, av undervisningen i bild och musik inom barn- och ungdomsskolan bedrivs av lärare utan ämnesutbildning. Både av obehöriga lärare och behöriga lärare utan ämneskunskap. Bland musklärare (år 7-9) läsåret 2004/2005 var 62 procent behöriga. Motsvarande siffra för bildlärare var 73 procent.¹³ Räknar vi med att undervisningen i bild och musik år F- 6 i huvudsak leds av lärare utan ämneskompetens¹⁴ är endast 30-40 procent av den totala undervisningstiden genomförd med ämnesutbildad lärare. De i estetiska ämnen utbildade pedagogerna kommer med andra ord in för sent, ofta inte förrän i år 7. Diskussion om "ämnesbehörighet" saknas. Klasslärare utan musikutbildning "går oftast före" utbildade musklärare när tjänster fördelas. De flesta musklärare tycker att villkoren att arbeta i barn- och ungdomsskolan är för tuffa. Lärarna vill inte arbeta på heltid med musik i barn- och ungdomsskolan åk 1- 9. Intresset för arbete inom den frivilliga undervisningen eller gymnasieskolan är ofta betydligt högre.

Uppnåendemål i Musik år 5

Eleven skall

- *kunna delta i unison sång och enkla former av melodi-, rytm- och ackordspel samt föra samtal kring musicerandet,*
- *individuellt och tillsammans med andra kunna skapa musik i elementära former,*
- *förstå och använda begrepp som melodi, ackord, puls, rytm och taktart i olika uttrycks- och gestaltungsformer,*
- *vara medveten om och kunna reflektera kring musikens funktioner och varierande uttryck i dagens och gångna tiders samhällen.*

Uppnåendemål i Musik år 9

Eleven skall

- *kunna använda sin röst i unison och flerstämmig sång,*
- *kunna delta i gruppmusicerande med melodi-, rytm- och ackordspel samt kunna reflektera över och bedöma utförandet,*
- *kunna använda musik, text och andra uttrycksformer i skapande och improvisation för att gestalta tankar och idéer,*

¹³ Skolverkets lägesbedömning 2005, sid 51

¹⁴ Senaste uppgiften om andel behöriga lärare i musik för yngre barn är från 1992; 12 procent i år 2 och 31 procent i år 5 hade då muskläraexamen av de som undervisade i musik. Sandberg (1996) Musikundervisningens yttre villkor och inre liv. Sid 82.

- *kunna tillämpa centrala ämnesbegrepp i eget musicerande, musikskapande och musiklyssnande,*
 - *ha kunskaper om musikens uttrycksformer, funktioner och traditioner i olika kulturer samt kunna reflektera kring dessa utifrån musiken i dagens svenska samhälle,*
 - *vara medveten om olika ljud- och musikmiljöers påverkan på människan och vikten av hörselvård.*
- Skolverkets utvärdering visar, som påpekats ovan, att musikundervisningen fått karaktär av *”att lära fiskar att simma”*. De flesta musiklärare anser att uppnåendemålen i musik i år 9 är omöjliga att uppnå (se ruta med målen) med de förutsättningar som oftast råder. Timplanen ger för snävt utrymme i förhållande till den ambitionsnivå som kommer till uttryck i målen. Enligt musiklärarna är gruppens storlek (73 procent) och timplanen (59 procent) de största hindren för måluppfyllelse. Musikläraren kommer inte in i arbetslaget och ämnet blir därför isolerat från övrig undervisning. Musikläraren får själv marknadsföra sitt ämne och känner sig ofta ensam och övergiven. ”Vanlig” lektion i musik är den vanligaste formen, men 75 procent av lärarna har ibland tema/projektarbete. IT saknas nästan helt. Färdigt läromedel används sällan, 86 procent av lärarna gör sitt eget material. Kursplaner har liten betydelse för innehållet. ”Utvärderingen ger indikationer på att lärarna i stor utsträckning är sin egen läroplan och sitt eget läromedel i musik”¹⁵

Uppnåendemål i Bild år 5

Eleven skall

- *kunna framställa bilder och former med hjälp av olika redskap och tekniker,*
- *kunna använda egna och andras bilder för att berätta, beskriva eller förklara,*
- *ha grundläggande förmåga att granska och tolka bilder och former,*
- *känna till några bildkonstnärer och deras verk*

Uppnåendemål i Bild år 9

Eleven skall

- *ha förmåga att se och framställa bilder och former med hjälp av traditionella och moderna metoder och tekniker,*

¹⁵ NU-03 Musik

- *kunna använda egna och andras bilder i bestämda syften,*
- *kunna analysera och kritiskt granska konstbilder, bilder för reklam och propaganda, nyheter och information i form av tredimensionell gestaltning, stillbilder och rörliga bilder,*
- *ha kännedom om och kunna beskriva bilder från skilda tider och kulturer, känna till några framträdande bildkonstnärer samt vara orienterad om aktuella verksamheter inom bildområdet.*

- Situationen för bildämnet liknar den för musikämnet. Arbetsbelastningen uppges av 2/3 vara hög eller alldeles för hög. Bildlärarna har i genomsnitt 25-30 elever/grupp i år 9. Medelvärdet för antalet elever för en heltidslärare inom NU 03's urval var 310. Ensamarbete är vanligaste undervisningsformen.¹⁶
- Dans och drama/teater har svårt att etablera sig eftersom de saknas som självständiga "ämnen". Dans är ett moment inom ämnet idrott och hälsa, drama/teater en del av svenskämnet. "Det är en majoritet av eleverna som uppger att de kan simma respektive orientera, medan det är en mindre del av eleverna som kan dansa, och detta är något som flickor kan i större utsträckning än pojkar."¹⁷ (Dans är ett populärt ämne hos främst flickor och bäst är de invandrade flickorna.) Bara ungefär hälften av svensklärarna i åk 9 tycker att det är viktigt att eleverna dramatiserar och spelar pjäser. (Det är enda gången ordet drama nämns i rapporten över svenskämnet i NU-03. Ordet teater finns över huvud taget inte nämnt på rapportens 197 sidor.)
- De estetiska ämnena är populära bland eleverna – men oviktiga. Bara 4 procent av föräldrarna tycker exempelvis att musik är ett av de fem viktigaste ämnena i skolan. Inte heller eleverna tycker det är ett viktigt ämne.

Det finns fortfarande en snäv definition av det estetiska som något särskilt, visserligen särskilt vackert, men också särskilt onödigt när det kommer till kritan. Den dominerande föreställningen om de estetiska verksamheterna som något extra och vid sidan av skolans egentliga uppdrag lever kvar samtidigt som kultur och estetik det senaste decenniet lyfts fram som en stark förändringskraft i skolan.¹⁸

¹⁶ NU-03 Bild

¹⁷ NU-03 *Hälsa och idrott*, sid 154

¹⁸ Aulin Gråhamn/Persson/Thavenius, *Skolan och den radikala estetiken*, Studentlitteratur 2004 sid 13.

- Utvärderingen och uppföljningen av de estetiska ämnena i NU-03 är bristfälliga. Nationella utvärderingen följer bara upp de teoretiska kunskaperna i musik i år 9. Färdighetskunskaper har ej utvärderats. Musiklärarna tror inte på utvärderingar och önskar inget nationellt prov. Svårigheter finns att utvärdera mål som personlig och social utveckling som är de mål som är allt mer centrala för lärare i bl.a. musik. Detta framgår bl.a. av denna tabell:

Tabell 5.3 Nationella utvärderingen i musik 03.

Svarsfördelning på frågan till lärare om vad musikundervisningen framförallt skall ge eleverna

	1992 i %	2003 i %
Personlig och social utveckling	29	49
Musikaliskt kunnande	26	24
Musikalisk kommunikation och upplevelse	44	27

- Undervisningen i de estetiska ämnena ger inte ökad jämställdhet. Nationella utvärderingen 2003 visar att flickorna har betydligt högre betyg i musik och bild än pojkarna. Bild är, tillsammans med hem- och konsumentkunskap, det ämne som uppvisar störst betygsskillnader till flickornas fördel.
- Utbildning till drama/teaterlärare saknas på högskolenivå.
- Den frivilliga undervisningen i landets kulturskolor och barn- och ungdomsskolans estetiska undervisning lever, som påpekats ovan, till stora delar i skilda världar. Undervisningsformerna kompletterar inte varandra. Kulturskolorna tar inte vid med fördjupning där barn- och ungdomsskolan uppdrag slutar.
- Kulturskolornas verksamhet domineras av flickorna i allt högre utsträckning. Införandet av kulturskolor med dans, bildkonst och teater har ytterligare förstärkt ojämlikheten på detta område.
- Kulturskolorna rekryterar i alltför liten utsträckning elever med föräldrar som saknar "kulturellt kapital".¹⁹ Detta är troligen en viktig förklaring till svårigheten att rekrytera barn från vissa bostadsområden och vissa invandrargrupper.

¹⁹ Rapport från Stockholms kulturskola 2003.

Vad är estetiska lärprocesser?

Skolverket skrev 2002 i sitt förslag till fortsatta insatser för området kultur i skolan:

En fortsatt diskussion ska föras om begreppen kultur och estetiska läroprocesser och hur de ska ingå i Skolverkets reguljära utvecklingsarbete. Diskussionen ska ha som bas grundläggande perspektiv för skolutveckling som värdegrund, hälsa och demokrati. Det livslånga lärandet, liksom genusperspektivet och det mångkulturella perspektivet ska också utgöra grund för diskussionen. Kultur i skolan är inte ett ytterligare inslag i skolan och lärandet utan ett exempel på kvalitet, en kulturbejakande dimension, som ska genomsyra elevens lärande och skolans vardag. Ett policydokument som belyser kulturens och estetiska läroprocessers roll i elevens kunskapsutveckling och i skolans vardag bör tas fram.²⁰

Musik, bild, teater och dans är egna kunskapsområden i barn- och ungdomsskolan. Dessutom är konstformerna verktyg i hela skolans kunskapsutveckling. Båda dessa dimensioner av de estetiska ämnena är viktiga i skolan. Vad vi menar med kunskap inom ämnena som egna kunskapsområden är relativt klart. Vad vi menar med estetiska lärprocesser är däremot mer diffust. Inte ens stavningen är konsekvent. Några skriver läroprocesser, andra lärprocesser. Av denna anledning finns det anledning att i denna rapport diskutera detta begrepp något mer utförligt.

För några år sedan initierade Danshögskolan ett projekt med namnet Konstarterna i Lärandet (KiL). Det tycker jag egentligen är ett bättre begrepp att använda än estetiska lärprocesser. Till konstarterna räknar jag det skriftliga och muntliga språket, musiken, bildkonsten inklusive den rörliga bilden, teatern och dansen. Och alla mellanformer som nycirkus. I skolan finns dessa konstarter beskrivna i kursplanerna i ämnena svenska (och övriga språk) bild, musik, slöjd, idrott och hälsa.

Det finns ett tydligt uppdrag att arbeta med ett vidgat textbegrepp i barn- och ungdomsskolan. Det finns också en ambition, se exempelvis citatet ovan, att i utökad utsträckning införa estetiska lärprocesser. Det är delvis beskrivningar av samma sak. Hur de överlappar varandra beror mycket på vad vi lägger in i begreppen. Aulin Gråhamn, Thavenius och Persson beskriver vad de

²⁰ Skolverket, redovisning av Skolverkets förslag till fortsatta insatser för området kultur i skolan. Dnr 2002: 1048 sid 13.

²¹ Aulin Gråhamn/Persson/Thavenius, *Skolan och den radikala*

kallar den radikala estetiken.²¹ De för där in kvalitativa aspekter på begreppet estetik. Det kan vara ett sätt att komma vidare i utvecklandet av en användbar begreppsapparat. Jag ser inte det ena begreppet som så mycket mer bättre än det andra. Det mest angelägna är att finna gemensamma begrepp.

Bertil Sundin har beskrivet en estetisk upplevelse på detta sätt:

Vad som karakteriserar en upplevelse som en estetisk snarare än en kognitiv eller moralisk upplevelse är dess självtillräcklighet, dess förmåga att fånga oss. Vi vet inte när en sådan upplevelse kommer, den är nästan alltid en överraskning.²²

Aulin Gråhamn och Thavenius betonar förändringen och lärandet, att upplevelsen inte ”bara” är en upplevelse, utan leder framåt:

Ett sådant möte kan innebära en estetisk upplevelse eller erfarenhet, men om mötet förändrat ens tankar, föreställningar och handlingar har det inneburit en estetisk läroprocess.²³

Begreppet estetik (från grekiskans *aisthesis*) började användas på 1700-talet för att beskriva sinnesupplevelser, perception, kunskap genom våra sinnen.²⁴ Ur den betydelsen är estetiska läroprocesser när vi får kunskap genom våra sinnen. Estetiska läroprocesser skulle då bygga på en upplevelsebaserad pedagogik, på sinnliga intryck i motsats till lärande som baseras enbart på det logiska förnuftet. Begreppet estetik finns också som kunskapsform, ”läran om det sköna”. En annan användning är i betydelsen estetisering – en ökad betydelse av hur saker ser ut:

Estetiseringen av materiella föremål kan ta plats antingen i produktionen eller i cirkulationen av sådana varor. I produktionen innefattar designkomponenten en ökande komponent av varornas värde. Den specifika arbetsprocessen blir mindre viktig i sitt bidrag till värdesumman, och designprocessen blir progressivt mer central. (Lash & Urry, 1994)²⁵

I ”En kulturskola för alla” har Marner och Örtegren tagit fram en tabell som beskriver skillnaderna mellan instrumentella och estetiska läroprocesser:

²² Bertil Sundin, *Estetik och pedagogik i dynamisk balans?* sid 100

²³ Aulin Gråhamn/Persson/Thavenius, *Kultur och estetik i skolan*. Malmö högskola. Läraryrket. 9/2003 sid 122.

²⁴ *Estetik och pedagogik i dynamisk balans?* Bertil Sundin, Mareld, sid 39.

²⁵ Sundin (2003), *Estetik och pedagogik i dynamisk balans?* Mareld, sid 135.

Instrumentella läroprocesser	Estetiska läroprocesser
Eleven som behållare för kunskap	Eleven som medskapare i en kunskapsprocess
Lärare som förmedlare av redan färdig kunskap	Läraren som iscensättare av kunskapssituationer
Enstämmig skolmiljö	Flerstämmig skolmiljö
Fakta	Upptäckt
Atomisering	Transfer, överskridning
Fast textbegrepp	Vidgat textbegrepp, multimodalitet
Svar utan frågor	Kunskap ur dialog
Automatiserad kunskap	Främmandegörande kunskap
Reproduktion	Kreativitet
Snävt kunskapsbegrepp	Vidgat kunskapsbegrepp
Ytkunskap	Djupkunskap
Förväntad kunskap	Förvånande kunskap
Fasta begrepp	Skapande begrepp
Entydig kunskap	Mångtydig kunskap

Jag tycker att detta är en av de tydligaste uppställningarna av vad vi konkret kan avse med estetiska läroprocesser. (Däremot är jag mycket kritisk till hur författarna använder begreppet kulturskola för en kulturprofilerad grundskola. Det är inte förbjudet att använda redan etablerade begrepp på ett helt nytt sätt – men det skapar onödiga missförstånd och förvirring)

I lärarutbildningens betänkande²⁶ betonas, utöver vikten av kultur i skolan, att konstens metod är en självklar ”kunskapsväg i skolans vardagliga arbete.” Vi skulle kunna formulera det som att betänkandet stödjer utvecklandet av estetiska läroprocesser.

Kerstin Borhagen och Ulla Lind skriver i ”Perspektiv för lust och lärande” att det i läroplanen över huvud taget inte finns någon koppling mellan konst och estetik och lärande.²⁷ Istället menar de att grundskolans mål med kulturen kan sammanfattas i tre punkter. Eleverna ska

- få lära sig ta del av det kulturutbud som finns,
- få ett kulturhistoriskt perspektiv samt
- kunna använda kulturella uttrycksformer och få interkulturell förståelse.

²⁶ *Att lära och leda* (1999) Lärarutbildningskommitténs betänkande. SOU 1999:63. Stockholm. Utbildningsdepartementet. Sid 56.

²⁷ Lind och Borhagen, *Perspektiv på Kultur för lust och lärande*. Skolverket 2000, sid 21

Läroplanen ger ingen tydlig vägledning hur begreppen skall tolkas.

Lpo 94 preciserar inte om ”de intellektuella såväl som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna” skall finnas inom alla ämnen för sig eller som ett resultat av ämnena tillsammans.²⁸

Trots svårigheten att konkretisera begreppet estetiska lärprocesser är det ändå ett så etablerat begrepp så att jag även i fortsättningen använder det. Jag tycker, trots ovan relaterade beskrivningar, att det finns ett alltför stort utrymme för olika tolkningar. SMoK föreslår nedan att en utökad forskning, och en mer samordnad sådan, bör stödjas. En viktig del i detta arbete är att ta fram en gemensam tydlig begreppsapparat.

Jag har ingen ambition att införa nya begrepp eller definiera de som används. Däremot vill jag bidra till den fortsatta diskussionen med att reflektera över hur jag ser på begreppet. Som ett första steg har jag här gjort en figur över några av de begrepp som ständigt används i den pedagogiska debatten; kreativitet, estetik och konst. Jag skulle vilja se dem som delvis sammanfallande, delvis skilda åt.

Figur 1. Kreativitet – konst – estetik

Kreativitet är ett mycket större område än konstområdet. Kreativitet är en viktig egenskap att äga vid skapande, förnyelse, uppfinningar och upptäckter inom både naturvetenskap och humaniora. Inom i stort sett alla livets områden. I figuren exemplifierar jag det med några slumpvis utvalda områden där begreppet används. Kreativitet är viktigt vid arbete med information, forsk-

²⁸ Lena Aulin Gråhamn/Magnus Persson/Jan Thavenius (2004) *Skolan och den radikala estetiken*. Studentlitteratur, sid 17.

ning eller ekonomi. Estetik är ett begrepp som används inom ett mer begränsat område där utformningen, utseendet, designen har stor betydelse. Det kan vara inom ett konstområde men lika gärna inom exempelvis trädgårds-skötsel eller på en frisersalong. Arkitektur är ett estetiskt område som ligger mycket nära konstområdet. Industridesign är ett av utbildningsprogrammen på Konstfack. Det är också ett gränsområde mellan konst och estetik. Konstbegreppet gränser är inte självklara. Traditionellt avser det ett område där estetik har mer av ett egenvärde än inom design där den mer har karaktär av verktyg. Inom konsten finns också skönhetsens motsats. Exponeringen av det fula, det låga, det fruktansvärda och hemska. Där finns också konsten som en provokation, den ifrågasättande och oppositionella konsten. Konsten som ett knivhugg i ryggen. Konsten är – och skall vara – en spegling av vår mångfasetterade verklighet.

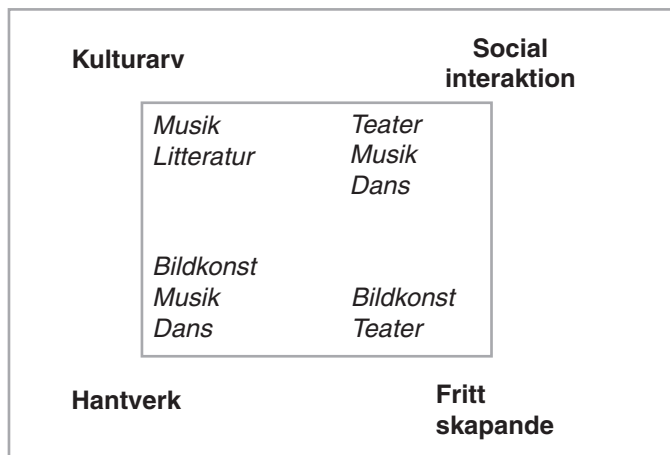
Barn- och ungdomsskolans uppgift är att stimulera kreativitet, utveckla estetisk kunskap, ge en förståelse för konstnärligt arbete och kunskap i konstnärligt hantverk. Min slutsats utifrån figur 1 är att när vi beskriver estetiska läroprocesser är det hela figurens område som berörs – inte ”bara” konstområdet.

Begreppet estetiska läroprocesser tolkar jag som det område där konstarterna är verktyg för att göra inläringen både mer lustfylld och mer effektiv. Jag tycker att begreppet får mest konkret innebörd när vi ser det som ett sätt att lära som bygger på att konstnärliga tekniker och arbetsmetoder används för att gestalta olika ämnen, allt från matematik till demokrati. Någon gång blir det ”konst” – vid de flesta tillfällen inte. Vid några tillfällen får eleverna starka upplevelser – vid andra inte. Det bygger snarare på att använda kroppen, hörseln, smaken, känslan, lukten etc för att komplettera det lästa ordet än att skapa konstnärliga produkter. Att sätta upp en teaterpjäs på skolan behöver inte innebära att skolan använder estetiska läroprocesser. Ett ensidigt och uttråkande arbetssätt kan präglade även de ”estetiska ämnena”. Jag tycker därför att begreppet estetiska läroprocesser bör innehålla även en kvalitativ nivå. Det är något positivt i sig. Vi kan inte iscensätta barnens upplevelser men vi kan iscensätta situationen som skapar möjlighet till upplevelser.

Vilken roll spelar de estetiska ämnena i skolan?

Det kanske vanligaste synsättet på de estetiska ämnena i skolan är att de i huvudsak är praktiska ämnen i förhållande till de mer teoretiska. Det numera avlagda begreppet praktiskt-estetiska ämnen lever tyvärr fortfarande kvar, om inte i text så i vart fall i mångas tänkande. Naturligtvis finns en praktisk dimension i ämnen som musik och bild. All undervisning i skolan bör blanda teori och praktik. Däremot är det helt felaktigt att kalla estetiska ämnen för icke-teoretiska. Detta har bl.a. väl skildrats av Bengt Molander i ”Kunskap i

handling”. Det som komplicerar i diskussionen kring estetiska och praktiska moment i skolan är att den ofta har en dold agenda, baserad på en uppfattning att den estetisk undervisning bör ha rollen att ge avkoppling från skolans viktiga teoretiska undervisning. Denna ålderdomliga syn på de estetiska ämnena, som lyckligtvis inte återfinns i läro- och kursplaner, hindrar ofta en positiv skolutveckling med hjälp av de estetiska ämnena.

Figur 2. Av tradition har tyngdpunkten fördelats olika inom de olika estetiska ämnena i skolans vardag

Vilka roller kan de estetiska ämnena ha i skolan? Figur 2 beskriver schematiskt olika möjliga roller. Det har av tradition varit viktigare att betona kulturarv inom musik än inom bildkonst och dans. Det har av tradition varit vanligt att elever fritt skapat egna bilder men mycket ovanligt att samma elever komponerat egen musik. Jag vill med figuren visa upp de olika roller de estetiska ämnena kan ha i skolan, inte värdera dem. Däremot kan en bild som denna – med jämförelser mellan olika konstarter – ge fruktbara diskussioner vilken roll vi vill att konstarterna skall ha i skolans arbete.

Motiven för varför de estetiska ämnena skall finnas i skolan kan enligt min mening delas upp på figurens och ytterligare några punkter:

- Kulturarv

Musikämnet skulle tidigare förmedla en kanon, ett gemensamt kulturarv. Kopplingen till kyrkan och sången var stark. Denna roll finns kvar idag men är starkt nedtonad. Övriga estetiska ämnen; dans, bild och teater saknar denna tydliga kanon. Jämförbart är snarast värderingen av att läsa klassiker på litte-

raturområdet. Det finns också en tradition av att kulturen är god ”i sig” och skall förmedlas till nästa generation. Vi vill lära ut sociala beteenden som ”att gå på teater”. Behovet av ett gemensamt kulturarv har dock i praktiken alltmer tonats ner.

- Det vidgade textbegreppet

I kursplanens beskrivning av ämnet svenska används termen ”ett vidgat textbegrepp” som innefattar ”förutom skrivna och talade texter även bilder”. Vi ”läser” vår verklighet på olika sätt, våra intelligenser har olika profiler.²⁹ Syftet är att bilder, texter, och även musik, skall kunna kombineras och utgöra olika ”texter” som tolkar verkligheten. Vår verklighet idag består i mycket större utsträckning av tolkning av bilder än det gjorde för femtio år sedan. Då var ordet den utan konkurrens viktigaste formen för meddelanden mellan människor. Idag har bilden – på gott och ont – kanske tagit över denna roll. Den har blivit mycket dominerande både i stadsbilden och i media.

I kursplanen för svenska finns det vidgade textbegreppet. Tyvärr inte i uppnåendemålen för år 9. Där står istället:

kunna skriva olika sorters texter så att innehållet framgår tydligt samt tillämpa skriftspråkets normer, både vid skrivande för hand och med dator

Här saknas bilden och det övriga innehållet i det vidgade textbegreppet. Om det är en del av svenskämnet borde det även finnas med i uppnåendemålen. Enklaste lösningen på detta borde vara att målen i framtiden inte lika starkt är relaterade till ett ämne i taget utan till exempelvis hela det ”vidgade textbegreppet”. Ansvar för utbildning i bildanalys borde ligga på i stort sett alla skolans ämnen som historia, religion, samhällskunskap mfl.

- Hantverk

Framförallt inom bildämnet (f.d. teckning) finns en tradition av hantverkskunnande på samma sätt som inom slöjden. Även musikämnet handlar mycket om hantverkskunnade – att lära sig spela.

- Fritt skapande

Eleven har behov att uttrycka sig. De estetiska ämnena ses, som det är beskrivet ovan, alltmer som språk som kompletterar de skriftliga och muntliga. Eleven har rätt att uttrycka sig på alla dessa språk.

- Social interaktion

Elever behöver lära sig att fungera i grupp. Som verktyg lyfts ofta drama, men också musik och dans, fram.

²⁹ se Gardner Howard. *De sju intelligenserna*

- Hälsoaspekten

Framförallt i dansämnet, som tillhör Hälsa och idrott, finns detta uttalat. Kulturaktiviteter lyfts ofta också fram som nyttiga för hjärnans utveckling. Detta skall motivera deras utrymme i timplanen. "Mozart-effekten" är ett välbekant begrepp. Undervisning/lyssnande på musik sägs göra eleverna klokare och bättre på att lösa exempelvis matematiska uppgifter. Förekomsten av denna effekt har ifrågasatts av många. De försök som gav upphov till diskussionen om Mozarteffekt har inte kunnat upprepas med samma positiva resultat. Det finns också ett stort mått av geschäft kring begreppet.

Några studier kring estetiska ämnens betydelse har gjorts. Forskningen är dock totalt sett ännu mycket knapphändig. Ett försök att bedöma de s.k. Mozarteffekterna gjordes i Canada av psykologen E. Glenn Schellenberg. Mycket kortfattat visar hans försök på 132 sexåringar i Canada att extra musikundervisning gav en liten, men vetenskapligt säkerställd, effekt på IQ.³⁰ Det gjorde inte extra dramalektioner. Däremot gav dessa tydliga resultat i ökad social kompetens enligt bedömningar av elevernas föräldrar. (Samma ökade sociala kompetens syntes inte på kontrollgrupperna.)

En annan undersökning av estetiska ämnen i skolan genomfördes i England av Harland mfl.³¹ Den visade att det knappast finns tydliga bevis för att undervisning i estetiska ämnen i skolan gör att eleverna får bättre resultat i andra ämnen. Elever och lärare kunde dock identifiera vissa transfereffekter,³² speciellt inom drama och bildkonst, mindre inom musik. Däremot kunde de notera betydande utveckling avseende kroppsuppfattning och rörelsemönster hos danselever, ökad förmåga till empati hos drama/teaterlever, och förbättrad förmåga att lyssna hos musikeleverna.

I Sverige har Töres Theorell mfl genomfört en mindre förstudie.³³ En grupp elever i åldrarna 11- 12 år fick extra musikundervisning. En annan grupp fick extra dataundervisning och en tredje kontrollgrupp ingen extra undervisning. Mätningar gjordes av barnens saliv för att se om stressindikatorn kortisol skilde mellan grupperna. Det gjorde den och författarna till studien menar att det därmed är möjligt att i större skala mäta musikundervisnings positiva effekter på elever.

³⁰ *Research Report Music Lessons Enhance IQ* E. Glenn Schellenberg University of Toronto at Mississauga, Ontario, Canada.

³¹ NU-03 Bild sid 32-33.

³² Med transfereffekter menas att undervisning i exempelvis musik gör en elev bättre även i andra ämnen.

³³ *MUMS Mänsklig utveckling genom musikaliskt samspel- effekter av musikgruppverksamhet för skolbarn.* Karolinska Institutet 2005

En annan studie från Karolinska institutet visar att de som övat piano väldigt mycket, och speciellt i tidig ålder, har mer av den så kallade vita substansen i hjärnan. Den vita substansen fungerar som ett slags isolering av nervtrådarna, och ju mer av den isoleringen som finns, desto snabbare kan nerverna kommunicera med varandra.³⁴

Det finns med andra ord en viss trolig effekt på hälsan och intelligens i den mer vidgade betydelsen (se Gardner mfl) av estetisk undervisning. Vi bör dock se nyttan av estetisk undervisning främst ur ett helhetsperspektiv där barnets hela utveckling får stå i fokus. Vi riskerar annars att hamna i en väldigt instrumentell syn på uppfostran och utbildning: Tillsätt 2 delar musik med en portion drama och effekten blir...

En annan sida av hälsoaspekten är ”bra kultur” som vaccinering mot ”dålig kultur”. Ett exempel på detta är diskussionen kring mediautbudet. Medier spelar en allt större roll i skapandet av ungdomars identitet. I vissa fall en väldigt negativ roll. I *Våld och pornografi i medierna* visar Ulla Carlsson att en stor majoritet av ungdomar i åldern 15-29 år anser att de får en förvriden uppfattning av kvinnors och mäns sexualitet vilket bl.a. leder till ett ökat sexuellt våld i samhället.³⁵ De anser också att en obligatorisk medieutbildning i skolan är ett bra instrument för att motverka detta. De äldre vuxna anser detsamma i än högre grad. Att genomföra denna typ av utbildning ligger också i linje med läroplanen. Troligen blir den alltför sällan genomförd. Inte heller kulturskolorna bedriver filmverksamhet i någon större utsträckning. (Se ovanstående enkät kring kulturskolornas arbete i barn- och ungdomsskolan.) Antalet mediacentraler och grundskolor som har en stor verksamhet med filmskapande är också litet. Införande av en ny lärarutbildning med inriktning mot filmskapande skulle vara ett sätt att stimulera en behövlig upptryckning på detta område.

F som i fantasi och förhållingssätt

I läroplanen finns begreppen färdighet, fakta, förståelse, förtrogenhet. I NU-03 musik kombineras dessa begrepp med begreppen musicerande, musiklyssnande, musikkunnande och musikskapande. Inom bildkonstområdet skulle en beskrivning av f:en motsvara att behärska olika material och tekniker, kunskap om bildkonstens historia, kunskap att analysera konstbilder och kunskap om olika material och tekniker. (Jag är medveten om att bildämnet innehåller mer än konstbilden. Detta skrivet bara som ett exempel.)

³⁴ Forskning av Fredrik Ullén, hjärnforskare på Karolinska institutet. Vetenskapsredaktionen. Sveriges Radios hemsida www.sr.se aug 2005

³⁵ Carlsson, Ulla (2005) *Våld och pornografi i medierna*. Göteborgs universitet sid 21.

Jag tycker inte begreppet förtrogenhet nödvändigtvis innehåller ett skapande moment. Viktiga mål i skolan ryms därför inte inom de fyra etablerade f:en. Myndigheten för skolutveckling har fört fram två ytterligare f; fantasi och förhållningssätt.

Jag ser det som ett bra förslag för att tydligare föra in ett ytterligare f för fantasi, skapande och det vi kallar kreativitet. Det är viktigt att det finns ett eget skapande i skolan, ett skapande som bygger på såväl färdigheter, fakta, förståelse förtrogenhet – och förhållningssätt. Även f:et förhållningssätt fyller en viktig funktion som komplement till de fyra nuvarande.

Den risk som påpekas i bl.a. i NU-03 Bild är att de estetiska ämnena, av olika skäl, i alltför hög grad fokuseras på färdigheter. Utvärderarna menar att bildämnet ägnar för mycket tid åt bildframställning. Jag tror den risken är minimal. Det är färdighetsträning eleverna önskar, läraren har svårt att ta upp moment som bygger på fakta, förtrogenhet och förståelse om detta inte alls är kopplat till praktiska moment. Jag minns att många lärare för några årtionden sedan teoretiserade de estetiska ämnena, bl.a. för att ge dem högre status. Detta var dock – lyckligtvis – då ingen framkomlig väg. Slår pendeln idag återigen åt samma håll? Jag anser, i motsats till denna ståndpunkt, att den lilla tid som ämnet bild har bör användas i mycket stor utsträckning till bildframställningen. Jag håller med om att bildanalys – bildförståelse – bör få en mycket mer framskjuten position. Detta måste dock ske, som ovan påpekats, genom att dessa moment kommer in i flera andra ämnen som svenska, historia, samhällskunskap och religion. Troligen kräver detta att många lärare får en kompetensutveckling på detta område.

Estetiska lärprocesser. Vilka är hindren?

Hindren för utvecklande av estetiska lärprocesser kan grovt delas in i hinder som har med synen på de estetiska ämnenas roll i skolan att göra, ideologiska hinder, och hinder av mer organisatorisk eller praktisk art.

Ideologiska hinder

I vissa fall är traditionens makt stark i skolan. Även om begreppet kärnämnen inte finns kvar används det flitigt – till och med i skrifter utgivna av Skolverket.³⁶ Framförallt allt finns den s.k. treämnesskolan i medvetandet hos politiker, lärare, föräldrar och elever. Även om läroplanen ger allt tänkbart stöd för införandet av estetiska lärprocesser sker detta bara i isolerade försök. På sikt kan detta vara ett hot mot hela skolan som dräneras på kraft och energi genom att gå i otakt med den förändring som sker hos eleverna och övriga samhället. En förändring som sker på gott och ont, men som knappast kan förhindras. Jag är övertygad om att en majoritet av lärarna i barn- och ungdomsskolan gärna deltar i utvecklandet av estetiska lärprocesser. Detta inte med omtanke om de estetiska ämnena utan för att skapa en skola som är mer lustfylld och kreativ – och därmed fylld av mer kunskap inom alla områden. Men lärarna behöver stöd och uppmuntran.

För att uppnå detta måste vissa hinder undanröjas. Skolan måste i praktiken tillämpa det vidgade textbegreppet. Synen på de estetiska ämnena som ”praktiska roliga vilopausar” i förhållande till de riktiga ämnena måste försvinna. Marner och Örtegren skriver om det horisontella och vertikala medieringsbegreppet. Enkelt uttryckt betyder det att i det horisontella medieringsbegreppet är alla mediaformer, text, bild, ljud etc. likvärdiga och i det vertikala, som fortfarande är förhärskande, är de ordnade så att det viktiga, texten, finns överst och bild, ljud som mer eller mindre viktiga komplement därunder.

Mot det vi kallar det vertikalt/hierarkiska medieringsbegreppet och panlingvisticismen föreslås etablerandet av ett horisontellt medieringsbegrepp.³⁷

Det vidgade textbegreppet

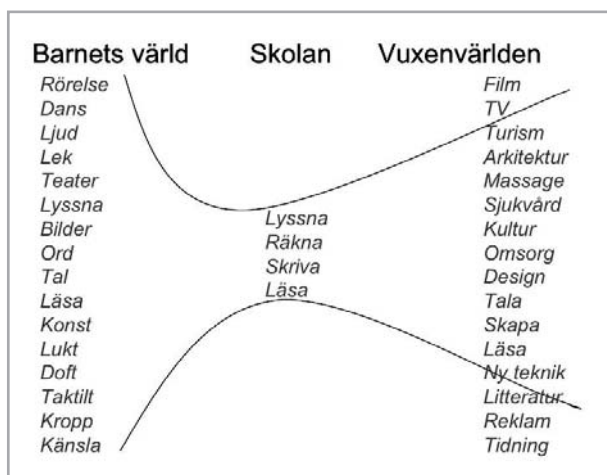
Förändringen av samhället går fort. Globaliseringen och den med denna sammanlänkade informationsteknologin gör dagens elevers vardag väldigt annorlunda än den som mötte elever en generation tidigare. Detta är alla medvetna om. Hur påverkar det dagens skola? Troligen i alltför liten utsträckning. Bild-

³⁶ Exempelvis i *Skolverkets lägesbedömning 2005*, sid 125.

³⁷ Marner, Anders / Örtegren, Hans (2003) *En kulturskola för alla*. Myndigheten för skolutveckling s 35.

ens ställning i förhållande till ordet präglas fortfarande av en verklighet som är passerad för länge sedan. Någon kanske vill invända att det skriftliga ordet ändå är och förblir det centrala. Oavsett svaret på den frågan menar jag, och många andra, att en läskunnighet vad gäller bild och även ton och kinetik (kroppsspråk) måste finnas som kunskapsområden i skolan. Om det inte får plats idag måste andra kunskapsavsnitt stå tillbaka. Det skrivna ordet, och även det talade som var mindre viktigt en generation tillbaka, skall självklart ha kvar sin position och inte ställas i motsats till skolans övriga språk.

För drygt 20 år sedan fanns en utställning från Reggio Emilia på Moderna Museet i Stockholm. ”Ett barn har 100 språk men berövas 99” var titeln som fick stor genomslagskraft. Den är tyvärr fortfarande giltig. Den förändring som skett sedan 1980-talet är att vuxenvärlden har fått ett ”mer vidgat textbegrepp”. Allt fler delar av samhällsbygget handlar om estetik, kultur, upplevelseindustrin, marknadsföring och information. Risken finns att skolan blir en flaskhals som stryper det vidgade textbegreppet. Om skolan förblir väldigt textbaserad kan det i värsta fall se ut som på figuren nedan.

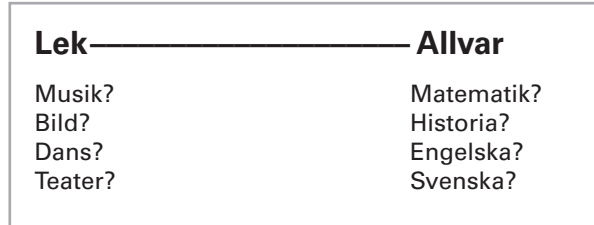
Figur 3. Skolan och det vidgade textbegreppet

Klassens roliga timma

Jag har vid ett flertal tillfällen i skolan mött synen på ett estetiskt ämne som ett pausämne. ”Först två timmar matte, sedan något för hjärnan mer viltsamt...” I och för sig talar all kunskap om inläring om behovet av variation i undervisningen. Däremot finns inget belägg för att den mentala aktiviteten är mindre i ämnen som musik och bild. Tvärtom så aktiverar de fler delar av hjärnan än vad som sker exempelvis vid mekaniskt utförda räkneuppgifter. Med detta menar jag inte att vi skall vikta olika ämnen på ett nytt sätt. Snarare skall vi sluta att se på verkligheten som ämnen och se till att alla lektioner

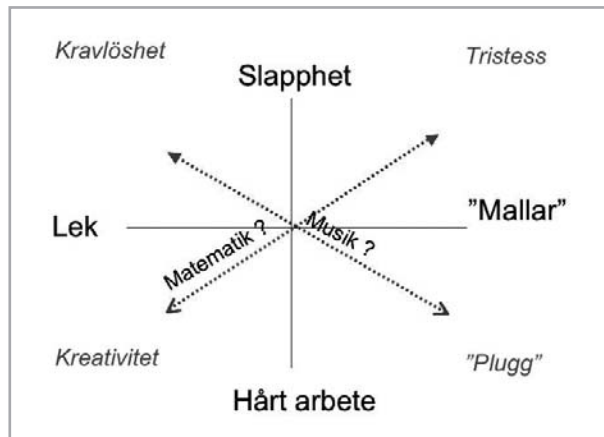
aktiverar flera olika delar av hjärnan. (Se litteratur av Matti Bergström, Jon Roar Björkvold mfl)

Jag tycker mig också ofta möta en syn som, så vitt jag förstått, oförskyllt kallas luthersk. *Arbete och ha tråkigt är nyttigt, lek och glädje onyttigt. Du lär dig när du har tråkigt. När du leker lär du inget och slösar bara tid.* Detta synsätt sitter djupt rotat i oss. Jag tror att vår felsyn i hög grad beror på att vi delar upp lek och allvar som motpoler. Jag försöker med följande figur förtydliga denna olyckliga polarisering.

Figur 4. Lekämnen och riktiga ämnen?

Figuren är missvisande därför att leken inte är allvarets motsats. Lekens motsats är istället det färdiga, det redan uppordnade, den redan färdigtuggade kunskapen. Jag har därför tagit fram en figur som har "lek" (och allvar) som motpol till "mallar" (och allvar). (Hade inte "Den allvarsamma leken" varit upptaget av Hjalmar Söderberg som beskrivning av något totalt annorlunda hade jag valt det.) Som motpoler i den andra dimensionen hamnar istället "hårt arbete" och "slapphet". Jag vill med figuren visa att alla ämnen, här matematik och musik, kan röra sig i alla positioner.

Figur 5 Analysmodell för olika energier i lärandet

När matematiken hamnar i nedre högra hörnet består den av ganska meningslös hårt arbete. Tankeverksamheten sätts på undantag. När matematiken och leken förenas med slapphet blir heller förmodligen inte mycket gjort. Om matematiken förflyttas till det nedre vänstra hörnet består den av både av lekfullhet, kanske små tävlingar i huvudräkning, och hårt arbete som kan bestå av att sätta sig in i varför Pytagoras sats alltid stämmer. På ett lekfullt sätt. Då har även matematiken blivit kreativ. Musiken kan på motsvarande sätt placeras in. Ett trist reproducerande utan konstnärlig tolkning kan liknas vid malrar. Hårt arbete uppstår bara när kraven är tillräckligt höga – men inte för höga. Poängen med figuren är med andra ord att skolan blir bäst när alla ämnen, lärare och elever ofta befinner sig i det nedre vänstra hörnet. Då kan undervisningen bli full av estetiska lärprocesser! Förmodligen bör vi också närma oss det nedre högra hörnet, plugghörnan, ibland. Poängen med bilden är inte att påstå att plugganden skall bort. Det jag vill påstå är istället att den estetiska verksamheten i sig inte har något med kravlöshet att göra. Den estetiska verksamheten är heller inget alternativ till kunskapsinhämtning utan dels ett medel att underlätta kunskapsinhämtning och dels ett eget kunskapsområde.

Organisatoriska och praktiska hinder

Att tillhöra ett arbetslag

Det viktigaste för att ett bra utvecklingsarbete skall ske på en skola är att det är förankrat i ett arbetslag. När detta av olika anledningar inte fungerar har förutsättningen för en estetiklärare avsevärt försämrats. Av en tillfällighet stötte jag på webben på ett talande exempel på detta. På Vättleskolan i Göteborg arbetar man ämnesintegrerat:

Ämnena språk, musik, bild, slöjd, hemkunskap och idrott ligger ofta utanför temat, men exakt hur mixen ser ut avgörs av varje arbetslag, utifrån pedagogernas kompetens.

Denna, för de estetiska ämnena, negativa position kan läsas i början av en beskrivning av skolans arbetssätt. Lite längre kunde jag dock läsa:

Klassen har också läst skapelsemyter från olika kulturer och besökt en utställning på Världskulturmuseet. De har tillverkat »skapelse-skålar« i keramik och författat egna berättelser om jordens tillkomst. Bildläraren Elisabeth Ahrent ingår i 7B:s arbetslag, vilket innebär att bilden kan få en naturlig plats i undervisningen. Bildspråket har idag en framskjuten plats i samhället, därför är bildskapande också viktigt i undervisningen, menar hon. – Det är viktigt att skolan kan ge eleverna ett utvecklat bildspråk, och inte ser ämnet som något man gör för att koppla av en stund. Genom det skapande arbetet får eleverna tillgång till andra uttryckssätt för att för-

medla tankar och känslor. En annan viktig del i bildundervisningen är att eleverna får reflektera över de mediebilder som omger oss och vilka budskap de förmedlar.

Jag tycker detta exempel, som jag inte har något ytterligare kunskap om, tydligt visar hur oerhört centralt en tillhörighet till ett arbetslag är. Eftersom en, i detta fall bildlärare, arbetar någon timma per vecka med varje undervisningsgrupp kommer undervisningen inom ett arbetslag inte vara mer än 4-8 timmar beroende på hur arbetslagen är organiserade. På en heltidstjänst blir det lika många, 4-8, arbetslag som denne enda bildlärare borde tillhöra. Ofta har dessa planeringstid på samma schemaposition. Estetläraren hamnar lätt utanför skolans planering vilket förstärker rollen av att ha ansvar för ”klassens roliga timma” – inte vara en lärare bland övriga. Detta problem måste lösas genom att det dels anställs fler estetlärare per skola – se mer om det nedan – och genom organisatoriska lösningar. Med bra organisation kan kanske varje estetlärare höra hemma i två arbetslag. Med kombinationstjänster inom skolbarnsomsorg och kulturskolor kan estetlärare få mer varierade arbetsuppgifter som gör att de inte behöver arbeta med varje arbetslag. Fyra bildlärare arbetar 25 procent på en skola istället för en på heltid. Detta skapar nya problem men jag tror att det ändå måste prövas om vi skall hitta lösningar på problemet med ”hemlösa” estetlärare.

Tid och timplanefri skola

Ett annat stort problem för estetlärarna är brist på tid. Ambitionsnivån i kursplanen stämmer inte med den avsatta tiden för att uppnå dessa mål. Detta framgår bland annat i NU-03. Ett exempel är den tid det krävs för hantverket, färdighetsträningen i musikundervisningen. Det finns inget att ersätta tid med. Tid krävs oavsett undervisningsform och undervisningens kvalitet.

En timplanefri skola har prövats i ett flertal kommuner. Monica Lindgren och Göran Folkestad, Musikhögskolan vid Göteborgs universitet, har studerat vilka effekter detta kan få på undervisningen i musik. Deras slutsats är att försöket inte visat att musikämnet blir ytterligare marginaliserat i en timplanefri skola. Kanske kan till och med en annan syn på undervisningen där de estetiska ämnena får en förändrad roll ge den tid som krävs även för, i detta exempel, det musikaliska hantverket. Det innebär i så fall att exempelvis musikhistoria snarare blir en del av historieämnet. ”Musiktiden” kan då användas endast för hantverket. Detta skulle vara ett sätt att lösa den av lärarna upplevda stora tidsbristen.

En varningsflagga hissas dock av Lindgren och Folkestad angående den timplanefria skolan.

I samtalen med lärare och rektorer framkommer att avregleringen av tidsstyrningen medverkar till en tydligare målstyrning. Det är dock kursplanernas mål att uppnå som fokuseras, på bekostnad av läroplanens mer övergripande mål samt strävansmålen i kursplanerna. Detta medverkar till en instrumentalisering av ämnena i form av att målen blir ”avrickningsbara”, vilket musik- och bildlärare ser som en negativ förskjutning av fokus från process till produkt, från helhet till mindre avskiljbara delar, i den estetiska verksamheten [...] Decentraliseringen och den allt starkare målstyrningen av skolan är ett positivt försök att tillvarata människors kreativitet och kompetens, då de nationella ramarna är förhållandevis öppna. Tidigare forskning har dock visat att det finns en risk att decentraliseringen kan leda till en decentralisering av makten från en centralt formulerad kunskapsuppfattning till en lokalt formulerad kunskapsuppfattning (Wahlström, 2002). Föreliggande studies resultat visar att den lokala skolans syn på kunskap och lärande formuleras på olikartade sätt utifrån individers och grupper skilda perspektiv, vilka alla konkurrerar om elevernas tid.³⁸

Ensamarbete

Musiklärarna i NU-03 anser att de ständigt måste argumentera för sitt ämne i samtal med arbetslag och rektorer, inte minst i samband med planering av tematisk verksamhet.

De anser därför att det krävs starka och driftiga musiklärare och en rektor som är insatt i ämnets förutsättningar och innehåll, för att hävda musikämnets och dess krav på små undervisningsgrupper och kontinuerlig tid i en skola utan timplan.³⁹

Ensam är inte stark. Att själv hävda sitt ämne som ensam ämnesexpert är tufft. Estetlärarna måste som grupp bli starkare för att orka med arbete i grundskolan. En koppling till kulturskolan, vet jag av erfarenhet, ger en känsla av att ingå i ett kollegium där det går att söka stöd, en möjlighet att få lätta på trycket när oförståelsen från andra blir för stor.

Lokaler!

Ett vanligt bekymmer på framförallt grundskolorna är bristen på lokaler för estetiska ämnen. För några år sedan besökte jag en kommun i Stockholms län som byggt tre nya skolor. Alla med spännande arkitektur. En av skolorna hade ett mycket litet våtrum, mer av den typ som förekommer i förskolor. Det var det enda exemplet på lokal för bildverksamhet. Lokalen var dock så liten att

³⁸ Monica Lindgren och Göran Folkestad (2005) *Timplannedelegationen*. Göteborgs universitet

³⁹ Monica Lindgren och Göran Folkestad (2005) *Timplannedelegationen*. Göteborgs universitet

bara ett par elever i taget skulle kunna arbeta där. En av skolorna hade en stor musiksals som också kunde användas till dans. I övrigt saknades helt lokaler för estetisk verksamhet!

Många är de musiklärare som dragit instrument, till och med pianon, mellan klassrummen. Att undervisa i ett klassrum med stolar och bänkar medför av förklarliga skäl att ämnet inte kan bygga på rörelse i någon större utsträckning. Just det som eleverna idag sägs sakna mest. Just det som majoriteten av musiklärare vill och är bra på att undervisa i. Jag har svårt att se att en idrotts- eller slöjdlärare skulle kunna använda ett klassrum för sin undervisning. Varför skall en bild-, drama- och musiklärare göra det?

Det som krävs är inte nya skolor. Lokaler med fri golvyta, och i bildens fall, tillgång till vatten, duger långt. Dansundervisning kan genomföras i gymnastiklokaler – i vart fall år F-6.

Hur ser olika grupper på hindren?

Hur ser olika grupper på hindren? Av enkätundersökningen ovan att döma ser kulturskolornas chefer i första hand praktiska och ekonomiska hinder. Västerås genomförde en intervjuundersökning 2001; "Våga, Våga". Syftet var att klarlägga vad som krävdes för en ökad kultursatsning i barn- och ungdomsskolan. (Inte endast samverkan med kulturskolan) Av den framgår att grundskolans rektorer istället såg mer ideologiska hinder. De rangordnade hindren så här:

- Skolans tradition
- Attityder hos personal och ledning
- Brist på kulturkompetens hos personal och ledning
- Schemat

Lärarna på grundskolorna i Västerås hade en bild som i högre grad överensstämmer med kulturskolerektorernas:

- Lokaler
- Kulturkompetens hos personal och ledning
- Tidsaspekten
- Ekonomi
- Elevantal

Skilnaderna är intressanta. Jag avstår ändå från att försöka analysera dem. Sammanfattningsvis kan vi på god grund påstå att det finns både ideologiska och praktiskt/ekonomiska hinder för en ökad samverkan.

Vad kan kulturskolan göra?

Kulturskolan har idag ofta en samverkan med barn- och ungdomsskolan. Trots detta faktum är det bara 3-5 procent av den estetiska undervisningen inom barn- och ungdomsskolan som utförs av en lärare anställd av kulturskolan.

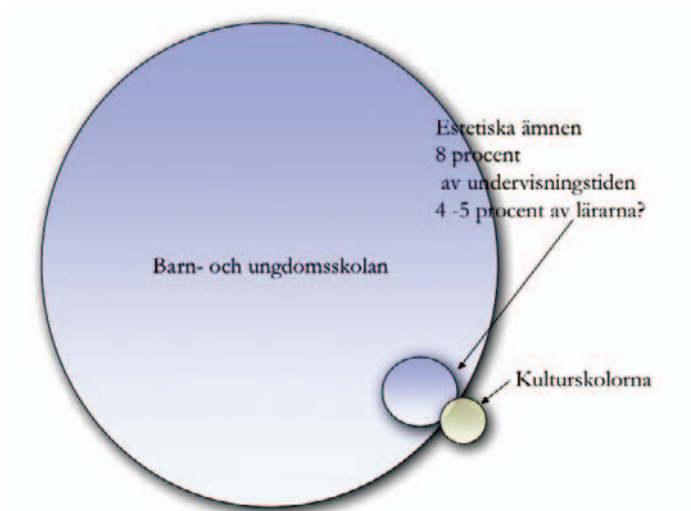
Fig 6. Storleken av samverkan mellan barn- och ungdomsskolan och kulturskolorna

De flesta kulturskolor är, enligt enkätsvaren ovan, positiva till en ökad samverkan med barn- och ungdomsskolan. Kulturskolorna kan därmed med sin samlande kompetens utgöra en förstärkning av barn- och ungdomsskolan. Tre viktiga förutsättningar måste dock vara uppfyllda:

- Det måste finnas en vilja från barn- och ungdomsskolan att samverka.
- Det får inte inskränka på kulturskolornas kärnverksamhet, den frivilliga undervisningen.
- Det måste kombineras med en stor utbildningssatsning, både utbildning av nya lärare och kompetensutveckling.

Kulturskolorna har inte alls den storlek som krävs att "ta hand om de estetiska ämnena inom grundskolan". Den personal som idag är anställd på kulturskolorna kan bara fylla en liten del av det behov av utbildade estetlärare som barn- och ungdomsskolan har. Det är också bara delar av kulturskolans personal som har den kompetens som krävs.

Om vi leker med tanken att kulturskolorna skulle få ett uppdrag att svara för all estetisk undervisning inom barn- och ungdomsskolan krävs det att ytterligare 5 500 lärare anställs. Om vi antar att 30% redan är "ämnesbehöriga" återstår 3 850 lärare. Kulturskolorna har idag ca 3500 lärare varav 200 redan arbetar i barn- och ungdomsskolan. Skulle kulturskolorna "ta hand om" all denna undervisning handlar det med andra ord om minst 3 650 nya lärare eller en dubbling av kulturskolornas verksamhet. Vi vet att en musik- eller

Figur 7. Estetiska ämnen en liten del av barn- och ungdomsskolan, kulturskolan än mindre...

bildlärare har 15-25 lektioner per vecka i grupper på 25-30 elever. Vi vet också att detta inte fungerar tillfredställande. Skall undervisningen ske enligt kursplanerna måste mer resurser till. (Jag har här heller inte räknat in dans- och teaterlärare.) Det handlar om att nyanställa närmare 10 000 nya lärare. (Beräknat på att det generellt behövs en lärare på 10-15 elever per grupp i genomsnitt för att få en undervisning med kvalitet) Det är svårt att se någon annan lösning. Skolans elever har rätt till en bra undervisning.

Mycket talar för att det estetiska området som är 8 procent av timplanen omfattar bara 4-5 procent av lärarresursen. Förklaringen till det är att få speciallärartimmar finns inom denna undervisning. Skulle estetlärarna utgöra 8 procent av lärarkåren skulle dessa extra 5-6000 lärare redan vara finansierade. Sett till hela barn- och ungdomsskolans budget innebär annars denna lärarförstärkning en ökad kostnad på 1,5 miljarder eller ca 3 procent av den totala budgeten. Om detta belopp kan omfördelas eller måste tillföras skolområdet saknar jag kompetens att bedöma.

Är det rimligt att anställa 10 000 nya lärare med estetisk inriktning? Jag är övertygad om att det skulle vara ett sätt att höja, inte bara de estetiska ämnernas kvalitet, utan hela skolans kvalitet. Det finns ingen anledning att föreslå generella förslag som att all musikundervisning bedrivs i halvklass eller liknande förslag. Det vore att se de estetiska ämnena som isolerade öar än en gång. Det är bättre att se det som att skolan förstärks med fler estetiska pedagoger som kan ingå i fler arbetslag. Sedan måste det vara arbetslaget som planerar hur de resurser som står till förfogande skall användas. Vad som inte fungerar, löpande band-undervisning i stora grupper, kommer inte att vara det arbetslag med

kompetenta estetpedagoger föreslår. Gruppstorlekar måste avgöras utifrån det specifika innehållet i undervisningen och bör även kunna variera över läsåret. Samverkan med kulturskolan är inget självändamål. Fördelarna är dock flera:

- Kulturskolorna och barn- och ungdomsskolan kan tillsammans skapa bättre tjänster. Underlaget blir större vilket gör en större specialisering möjlig. Inte minst i de små kommunerna är detta viktigt.
- En samordning ger möjlighet till en bättre kompetens- och metodutveckling. En ensam estetlärare på en grundskola blir också i fortbildningssammanhang ofta ensam.

Klarar kulturskolorna att ta på sig denna stora uppgift? Jag tror de lokala förutsättningarna varierar väldigt mycket. Jag tror heller inte att det vore någon bra ide att försöka hitta någon modell där kulturskolorna måste gå in och ta ett delat ansvar för barn- och ungdomsskolans estetiska undervisning. SMoK föreslår nedan istället en modell där försök görs i de kommuner som är intresserade.

Lärarytbildningarna

Dagens studenter inom utbildningen för 1-7 lärare, har ungefär hälften av den tid som motsvarande lärarstudierande hade i början av 1990-talet, för dessa ämnen (De estetiska. Min anm.) och många går idag ut som lärare utan sådan utbildning.⁴⁰

Så skrev arbetsgruppen för Kultur i skola 1998. Sedan dess har en ny lärarytbildning introducerats. SMoK skrev i remissyttrande till den nya lärarytbildningen att vi i stort såg positivt på den. De kritiska synpunkter som framfördes var följande:

1. Ettämneslärare behövs även fortsättningsvis. På gymnasienivå behövs estetlärare med djup i ämneskompetensen. Även kulturskolorna behöver ettämneslärare. (Lärarytbildningskommittén ansåg att alla borde avrådas från att bli så specialiserade som ettämneslärarna.)
2. Samverkan mellan kulturskolor och barn- och ungdomsskolan har inte beaktats i förslaget till ny lärarytbildning.
3. Inträdesprov behövs på de estetiska lärarytbildningarna.
4. Även kulturskolorna behöver en lämplig ledarytbildning.

⁴⁰Sommansson, Agneta och Hansson, Hasse (1998) *Kulturens asplöv*, Arbetsgruppen Kultur i skolan. Fritzes 1998.

De ståndpunkter SMOk framförde i detta sammanhang är fortfarande giltiga.

Många lärare som undervisar i de estetiska ämnena i framförallt F-6 saknar ämneskunskaper för detta. I folkskolelärarutbildningen fanns inslag av musikutbildning för alla lärare. Så ser det inte ut idag. Det är viktigt att de diskussioner som idag förs kring lärares ämneskompetens även omfattar de estetiska ämnena. Med fler estetlärare i skolan finns en möjlighet att stärka arbetslagen på detta område (se ovan). Idag saknas sökande till lärarutbildningar för naturorienterande ämnen. Detta måste naturligtvis åtgärdas för sig, men det är också möjligt att, genom att erbjuda fler estetlärare tjänst, ge möjlighet till nuvarande lärare att undervisa på områden de behärskar och är intresserade av, förhoppningsvis i flera fall naturorienterande ämnen.

Många lärare känner sig obekväma när de skall undervisa i estetiska ämnen. Musik och bild ses ”som begåvningsämnen” och det är genant att sjunga falskt eller att inte ”kunna teckna”. Det estetiska ämnet blir mer av prestationsämne än glädjeämne. Det viktigaste för att motverka detta är inte att alla förskolelärare och 1-7 lärare under utbildningen skall få en viss musik-, bild-, dans-, film- och teaterutbildning. Det viktigaste är istället att de får kunskap i hur de kan samverka med lärare med någon av dessa utbildningar. Lärarutbildningarna måste ligga i framkant av det utvecklingsarbete som bedrivs i skolorna. De nyexaminerade lärarna, inte minst de som skall arbeta med estetiska ämnen, måste ha kunskap om och erfarenhet från arbetssätt med en ämnesintegrerad undervisning.

Naturligtvis skall inte den estetiska undervisningen utföras av enbart ”experter”. Alla lärare bör sjunga tillsammans med barnen. En bra estetpedagog kan organisera detta arbete i skolan så att förhoppningsvis även ”klasslärares” egna läsningar – kanske uppkomna på grund av dåliga erfarenheter i sin skolgång – kan släppa. Kompetensutveckling inom estetområdet bör erbjudas alla lärare. (Se mer om det nedan.)

Lärarutbildningarna och de estetiska ämnena

Hur ser lärarutbildningarna inom estetområdet ut efter lärarutbildningsreformen? Det är lätt att konstatera att de flesta estetiska högskolor – numera oftast en del av ett större universitet – har kvar ”ettämnelärarutbildningen” trots lärarutbildningskommitténs avrådan. Konstfack i Stockholm har en lärarutbildning med ”konstnärlig inriktning bild och visuell kultur”. Malmö musikhögskola har bland annat inriktningarna ”musik”, ”musik/folkmusik” och ”musik/rockmusik”. Göteborgs musikhögskola har en variant kallad ”skapande verksamhet för tidigare åldrar.” Piteå musikhögskola har startat även lärarutbildning i dans. Örebro musikhögskola har startat teaterpedagogutbildning 80 poäng.

Det finns en fara i ett skapa utbildningar där alltför många kurser och inriktningar samlas. Ett exempel som jag funnit på webben (2005-08-18), men inte har någon övrig kunskap om, är Högskolan i Borås som startat lärarutbildning 140 poäng med inriktning kultur, kommunikation, media.⁴¹

Denna inriktning vänder sig till dig som tänker arbeta i förskoleklass och grundskolans tidigare år; år 1-5. Inriktningen omfattar 60 p, tre terminer. Den tredje terminen i inriktningen gör du ditt examensarbete om 10 p. Inriktningen behandlar mänsklig kommunikation och kulturella uttryck ur ett historiskt perspektiv. Den behandlar också skapande ämnen såsom drama, film, bild och musik. I inriktningen betonas IT som verktyg för det skapande uttrycket. Undervisningen består av litteraturstudier, seminarier, föreläsningar, workshops, självstudier, estetisk gestaltning, studiebesök, film- och teaterbesök samt verksamhetsförlagda studier.

Även om utbildningen håller hög kvalité är det mycket svårt att hinna med så här många inriktningar under en lärarutbildning. Jag anser att lärarna i framtiden behöver ha en gedigen kunskapsgrund att stå på istället för att ha grunda kunskaper på en mängd områden. Samverkan och lagarbete måste istället förutsättas.

Inget talar för att ett- och tvåämneslärarna är på väg att försvinna, men det finns all anledning att följa utvecklingen så att inte alla lärare i de estetiska ämnena framöver kommer att ha alltför grunda kunskaper.

Lärarauktorisering och/eller ämnesbehörighet?

Diskussionen kring lärarlegitimation förs i massmedia när detta skrivs. Kanske bör även en ämnesbehörighet införas? Det är svårt att snabbt ta ställning i en så komplicerad fråga. Jag tycker dock att det finns anledning att i vilket fall diskutera den. Med en sådan behörighet skulle en lägsta nivå för undervisning i exempelvis bild kunna sättas till 20-80 poäng. (Jag avstår från att ta ställning till hur högt ribban skall sättas. Men en ribba behövs.) Nackdelen med formella krav är att de lärare som idag saknar ämnesutbildning, men är mycket kunniga i ämnet i alla fall, skulle hamna vid sidan av. Det är olyckligt. En skola där rektorer hade ett annat sätt att bedöma denna typ av kompetens – utan att via behörighetskrav sätta upp regler – skulle vara att föredra.

Kompetensutveckling av lärare

För att utveckla kompetensen hos nuvarande lärare inom barn- och ungdomsskolan och kulturskolan bör en riktad fortbildningsinsats genomföras. Det är viktigt att den fokuseras på framförallt hur arbetslagen – inklusive minst en

⁴¹http://edu.hb.se/utbildning/utb_sok_utbildning.asp

estetlärare – kan planera en mer temabaserad undervisning. Den erfarenhet som finns kring tidigare projekt och den verksamhet som pågår ute på skolorna säger mig att denna utgångspunkt är den bästa om vi skall utveckla mer av estetiska lärprocesser. Hela arbetslagen måste delta i fortbildningen. Fokus skall ligga på att på ett bättre sätt ta vara på kompetens från de estetiska lärarna samtidigt som dessa får en kompetensutveckling i hur de kan undervisa i samverkan med övriga lärare i arbetslaget.

Vi föreslår från SMOKs sida i första hand att ett projekt startas där kulturskolorna och barn- och ungdomsskolan samverkar. (Se nedan.) Vi anser att ett projekt med enbart kompetensutveckling både kan vara ett bra komplement, och i andra hand, ett alternativ till det större projektet vi också föreslår.

Rektorsutbildning

Rektorerna har en nyckelroll i skolans utveckling. Det är därför av mycket stor betydelse att de möjligheter som ligger i att utnyttja de estetiska lärarna i ett kvalitetsutvecklande arbete inom barn- och ungdomsskolan belyses under rektorsutbildningen. SMOK föreslår att Myndigheten för skolutveckling för in ett sådant avsnitt i all rektorsutbildning.

SMOK anser det också oerhört viktigt att även kulturskolorna får en av staten reglerad skolledarutbildning. (Idag skiljer det mellan kommunerna i vilken mån även kulturskolans chefer kan gå den statliga rektorsutbildningen. Denna är också i liten grad anpassad för kulturskolecheferna.) SMOK har bland annat därför, i samverkan med kommun- och landstingsförbundet, startat en egen ledarutbildning för kulturskolornas chefer – CLS (Chef Ledare Strateg). Denna utbildning har varit mycket värdefull för kulturskolornas utveckling och vi ser gärna att den får ett statligt stöd och permanentas. Vi kan också se en fördel med att kulturskolornas ledare utbildas tillsammans med barn- och ungdomsskolans. Vi tror dock att det bästa upplägget skulle vara att kurserna delvis innehöll sammanslagna kursavsnitt och delvis separata. Kulturskolornas ledares förutsättningar är på vissa punkter helt andra än förutsättningarna för barn- och ungdomsskolans ledare.

Sökes: Tre nya lärarkompetenser

Lärare med inriktning mot specialpedagogik på estetisk grund

Särskolan är en viktig samarbetspartner för flera kulturskolor. Åtta skolor har spontant angett detta i enkäten ovan. (Tyvärr saknades specifik fråga om detta i enkäten). SMOK kommer under våren 2006 starta ett projekt för att göra kulturskolorna mer tillgängliga för funktionshindrade. Estetisk undervisning för funktionshindrade kräver en extra kompetens. Vi anser att denna kompetens också skulle vara värdefull inom barn- och ungdomsskolans specialundervisning. Då menar vi inte bara undervisning för funktionshindrade utan

för alla de elever som idag får specialundervisning. Våldigt få – om några – får idag specialundervisning i bild eller musik. Vi ser också – och det är viktigast – att lärare med inriktning mot specialpedagogik på estetisk grund skulle kunna bli en värdefull resurs för att exempelvis lösa upp motoriska svårigheter hos elever i de lägre årskurserna. Sådana problem påverkar inte bara koncentration utan också läsinläring och rumsuppfattning.

Skolverket betonade att huvudmän och rektorer måste tillse att stödet till elever inte begränsas till vissa ämnen eller kurser så att elevens möjlighet att fullfölja utbildningen med godkända kursbetyg inte äventyras. Skolverket konstaterar att det är alltför vanligt att skolor endast ger särskilt stöd i vissa ämnen, oftast kärnämneskurser som svenska, engelska och matematik.⁴²

Idag finns på flera högskolor utbildning i musik-, dans- och bildterapi. Inom teaterområdet finns flera olika utbildningar och kurser med en mer ”terapeutisk” inriktning som forumteater. Huvuddelen av lärare med denna specialinriktning är idag verksamma inom vården. Lärare med liknande specialpedagogisk kompetens skulle som sagt behövas också inom utbildningsområdet. Elever med dyslexi, ADHD eller funktionshinder av annan art borde ha rätt att få stöd från lärare med specialpedagogisk kompetens på estetisk grund. För mig är det så uppenbart att många elevers motoriska svårigheter kan arbetas bort med rytmik-/dansterapi. För vissa elever har jag sett att FMT-metoden (en viss typ av terapi baserad på musikaliska element) ger resultat. Området behöver definitivt utforskas mer men redan idag finns tillräckliga kunskaper för att starta flera mer specialinriktade utbildningar som ger lärare inom det estetiska området en kompetensutveckling för att fungera som lärare inom specialpedagogik i barn- och ungdomsskolan inkluderande särskolan. SMoK föreslår att Regeringen tar initiativ till en utredning som närmare analyserar denna fråga. I det uppdraget måste även en analys av den förväntade arbetsmarknaden göras.

Lärare med inriktning mot drama/teater

De flesta som arbetar med drama/teater i kulturskolorna, och förmodligen även inom barn- och ungdomsskolan, är utbildade dramapedagoger. Dramapedagogutbildningen är en tvåårig folkhögskoleutbildning. Viss möjlighet till komplettering på högskolenivå finns. Utbildningar finns även på universitetsnivå med mer teoretisk inriktning. Som jag ovan konstaterat finns nu också en tvåårig högskoleutbildning i Örebro. Möjligen finns fler mellanformer som jag inte känner till. Fortfarande saknas dock en fullödlig lärarexamen inom drama/teater. Med tanke på att ämnet sedan länge finns som ett gymnasieämne är detta faktum närmast skandalöst.

⁴² Skolverkets lägesbedömning 2005, sid 125.

Ibland förs en diskussion kring frågan om det är dramapedagoger eller teaterpedagoger som behövs. Jag skulle helst se att en lärarutbildning på högskolenivå kunde startas där minst dessa två inriktningar finns. Den ena utbildningen har mer fokus på grupprocessen, och på de enskilda elevernas utveckling, den andra mer på teatern som scenkonst. Båda behövs precis som vi behöver både lärare med inriktning mot rytmik och mot cello på musikområdet.

Lärare med inriktning mot film

Ett annat konstområde som saknar en lärarutbildning är filmen. (Även på detta område finns utbildningar på gymnasienivå trots avsaknad av lämpliga lärarutbildningar). Det finns en hel del filmkurser på olika nivåer och kvalificerad högskoleutbildning på DI (Dramatiska Institutet). DI har också fram till i år haft en ettårig fortbildning i media för lärare i barn- och ungdomsskolan. Behov av denna nerlagda kurs finns definitivt, men framförallt finns behov av en ny lärarutbildning med inriktning mot film/media.

Utbilda olika lärare på samma högskola?

Idag är arbetslaget centralt i skolans utveckling. Alla lärare behöver lära sig samverka med andra lärarkategorier. Detta är ett viktigt område på all lärarutbildning – eller borde vara det. Tyvärr upplever vi inom kulturskoleområdet att nyexaminerade lärare vare sig inom grundskolan eller inom våra egna led ser samverkan med lärare med annan utbildning som en självklarhet. Det är svårt att dra någon annan slutsats än att lärarutbildningarna inte samverkar med varandra. SMI (Stockholms Musikpedagogiska Institut) fick för några år sedan stöd av stiftelsen Framtidens Kultur för att ta fram ett koncept för lärarutbildning inom alla de estetiska områdena på en och samma högskola. Förslaget fick namnet Konstarter i samverkan. SMIs förslag belyser hur lärare inom de estetiska ämnena kan lära sig samverka under utbildningen. SMI kan inte ensamt genomföra denna utbildning. Oavsett vilken högskola som tagit fram förslaget är det viktigt att någon form av organiserat arbete för att stödja denna form av utveckling av undervisning kring estetiska lärprocesser startas. Det optimala är naturligtvis att alla blivande lärare får inblick i alla andra lärarutbildningar. Samtidigt tror jag att om alla lärare får en grundlig utbildning i ett tematiskt arbetssätt spelar det mindre roll om man lärt sig samverka med en lärare i dans eller hemkunskap. Sättet att tänka, planera och genomföra undervisning är det samma. Så här uttrycks detta i utredningen ”Att lyfta matematiken”:

Grundläggande matematiska idéer, som symmetri, samband, mönster, struktur, förändring, osäkerhet och ordning, har en räckvidd långt bortom matematikens mer kvantitativa metoder och knyter samman ämnet med musik, konst och litteratur. Redan i förskolan kan barn få intuitiva föreställningar om dessa idéer.⁴³

⁴³ SOU 2004:97 *Att lyfta matematiken – intresse, lärande och kompetens*. Betänkande av Matematikdelegationen, sid 107.

Pedagogisk portal

Vi arbetar inom SMoK för närvarande med att skapa ett internetbaserat hjälpmedel i undervisningen. I första skedet kommer vi att försöka finansiera en utveckling av detta hjälpmedel för kulturskolorna. I det andra skedet för grund- och gymnasieskolan. Tanken bakom projektet är att skapa en mötesplats på nätet. Varje elev skall få en "portfölj" där eleven och läraren kan mötas och dit musik, noter, pjäser, foton, konstbilder, dansfilmer, egna filmer mm kan placeras. Eleven skall lagligt kunna ta del av den musik, via ljudfil och noter att skriva ut, som tillhör undervisningen. Den juridiska snårskog som idag finns kring fildelning måste lösas mellan berörda parter. Plattformen kommer även ge en större möjlighet för eleverna att hitta varandra över nätet, utbyta erfarenheter och skapa nya egna projekt. Det är tekniskt möjligt att även musicera över nätet. Gemensam produktion av filmer och konstbilder är redan idag enkelt att förverkliga över nätet.

SMoK föreslår att staten ekonomiskt bidrar till denna pedagogiska internetbaserade plattform för stöd till pedagogiskt utvecklingsarbete som SMoK, i samverkan med branschen och myndigheter, för närvarande håller på att sätta.

Förändringar av läroplan och kursplaner

Det är svårt att ur NU-03 utläsa hur väl drama/teater och dans fungerar som kunskapsområden inom skolan. Mycket talar dock för att de inte fungerar så väl och att kunskapen kring dessa ämnen i skolan generellt är mycket låg. Att arbeta med dans och teater innebär, bland alla andra fördelar, att eleverna får röra på sig. Jag tycker det finns lika stor anledning att satsa på att undervisning enligt denna del av skolans läroplan skall fungera som att satsa på att idrottsföreningar för in rörelse som en extra aktivitet under skoldagen. Det är också viktigt att inte all form av fysisk aktivitet är kopplad till tävling och idrott.

Vi föreslår att skrivningarna i läro- och kursplanerna förstärks och utvecklas vad gäller teater/drama och dans. Vi föreslår att dans lyfts ur ämnet idrott och hälsa och istället ges ett eget utrymme i timplanen.

Konstnärliga upplevelser

Så här står det i kursplanen för svenska i år 9:

Eleven skall kunna ta del av, reflektera över och värdera innehåll och uttrycksmedel i bild, film och teater

Eleverna har enligt läroplanen rätt till att få konstnärliga estetiska upplevelser. En upplevelse är inget som helt och hållet kan planeras. Däremot kan skolans arbe-

te planeras på ett sådant sätt att det är större chans att eleven kan få en konstnärlig upplevelse under skoltid. Den begränsade forskning som finns på detta område visar exempelvis att elevens musikaliska upplevelser i första hand sker på deras fritid.⁴⁴ Vad kan skolan göra för att göra undervisningen upplevelserik?

I enkäten ovan kan vi se att 29 procent av kulturskolorna arrangerar professionella kulturprogram åt barn- och ungdomsskolan. Det är också vanligt att bibliotek och kulturförvaltningar hjälper skolorna att uppfylla denna del av läroplanens mål. Utan tvekan är det så att i de kommuner som lägger ansvaret för denna verksamhet på rektorsnivå fungerar verksamheten mycket dåligt. Det krävs en kommunal samordning för att få verksamheten att fungera. Kulturskolan kan utgöra en sådan samordnande resurs. Fördelen med det är att det också ger en möjlighet att enkelt samordna den professionella kulturen till barn med elevernas egna föreställningar.

Artist in Residence

Konstnärliga processer kan inrymmas i begreppet estetiska lärprocesser. Det är dock en betydligt mer koncentrerat begrepp. Det är heller inte lika direkt målinriktat som övrigt arbete i skolan. Det bör finnas plats för även konstnärligt utvecklingsarbete där processen, inte resultatet står i fokus. Det är viktigt att barnen, enligt bl.a. FN:s ”barnkonvention”, får möta och få kunskap om vad ett konstnärligt arbete kan innehålla. Till en del av detta arbete skall professionella konstnärer knytas till skolan. Idag pratar ofta ”skolan” och konstnärerna förbi varandra. Kulturskolans lärare borde kunna vara en förmedlande länk på ett mer medvetet sätt än vad som oftast är fallet idag.

SMoK föreslår att konstnärsstipendier skapas för ”Artist in Residence” på kulturskolor och grundskolor. Vi tänker oss att konstnärer, från alla konstformer, skall kunna söka ett stipendium för att tillbringa någon eller några månader på en kultur- eller barn- och ungdomsskola. Det är viktigt att detta sker så att alla intresserade konstnärer kan söka, det får absolut inte ta form av ett arbetsmarknadsprojekt. Arbetets mål skall inte vara formulerat som att en föreställning/utställning skall produceras. Istället skall det skapande arbetet utformas på plats i dialog med elever och lärare. Förebilden kan vara det sätt som exempelvis bildkonstnärer ibland arbetar på företag och kommunala institutioner som ett led i arbetet för förbättrat socialt klimat, ökad kreativitet och förbättrad arbetsmiljö. Med en sådan målsättning kan dessa konstnärsstipendier komplettera den övriga estetiska undervisningen och en annan typ av konstnärliga processer skapas.

⁴⁴ Johanna Ray (2004) *Musikaliska möten man minns*. Åbo Akademis förlag.

Utvärdering och uppföljning

All uppföljning och utvärdering av skolan är svår. Att utvärdera den estetiska undervisningen inom barn- och ungdomsskolan och kulturskolan är svårare.

Utvärderingen av de estetiska ämnena i NU-03 ser olika ut:

- Bildämnet är utvärderat både ur elev- och lärarsynvinkel samt som process, inkluderande en analys av de bilder eleverna skapar samt deras analys av olika bilder, bl.a. reklambilder.
- Musikämnet är också utvärderat ur elev- och lärarsynvinkel samt kunskapsmässigt vad gäller kunskap om musik. En processinriktad utvärdering, man skulle kunna kalla den kunskap i musik, planerades men fick ställas in.
- Dans i skolan utvärderades i första hand genom att lärare och elever tillfrågades om de hade haft undervisning i dans och eleverna fick frågan om de kunde tre danser. Ett väldigt otillfredställande sätt att utvärdera undervisningen.
- Drama/teater som en del av svenskämnet finns inte nämnt.
- Film och media finns inte heller redovisat som ett eget område.

Självklart borde en utvärdering innehålla en beskrivning av elevernas kunskaper i ämnet. Nu är det endast bildämnet som gjort detta. Musiklärarna anser att de i stor utsträckning arbetar med grupprocessen och den sociala utvecklingen som mål för undervisningen. Då borde det naturligtvis vara bland annat den som också utvärderades. Vem bedömer annars om läraren haft framgång i sitt arbete? Eller är det så allvarligt att uppdragsgivaren och läraren har olika mål med verksamheten? Förmodligen inte, men det är inte det som bedöms som viktigt av lärarna som utvärderas. Det är allvarligt.

Skulle det vara tänkbart att internationella utvärderingar genomfördes inom områden som social och personlig utveckling, syn på konstyttringar i samhället? Hur kan dessa områden annars få samma dignitet i utvärderingarna som matematik och engelska?

SMoK föreslår att en fördjupad utvärdering genomförs av bild, musik, teater/drama, dans och film var för sig i såväl år 5 som 9 samt av de estetiska ämnenas roll i hela skolans arbete. Vi föreslår att en särskild granskning görs av lärarnas ämneskompetenser från förskoleklass upp till år 7.

Fram till i början av 1990-talet fanns en enhet, två tjänstemän på dåvarande Svenska Kommunförbundet, som hade en samordnande och stödjande funktion för kommunernas musikskolor. Bland mycket annat togs två skrifter med råd och anvisningar fram. Man förde även statistik över antal lärare, elever och ensembler. Idag har denna funktion i viss mån tagits över av SMOK. Vi skulle gärna se att SMOK fick ett regeringsuppdrag att ansvara för uppföljning, statistik mm, av kulturskolornas verksamhet. På sikt kan detta även bli möjligt för vår organisation att ta initiativ till hur en förbättrad uppföljning och utvärdering av vår verksamhet. Detta är något som flera kommuner önskar och den uppföljning/utvärdering som idag sker är, som ovan påpekats, mycket bristfällig. Utvärdering av landets kulturskolor är något som av naturliga skäl inte bör ligga på SMOK. Ansvar för detta på nationell nivå bör Skolverket svara för.

Forskning kring estetiska lärprocesser

Det talas och skrivs mycket om estetiska lärprocesser. Ibland används andra begrepp men innebörden är snarlik. Hela området behöver utforskas och utvecklas. Vi ser helst att forskning kan kopplas till det nationella utvecklingsarbete vi föreslår. Vi ser en möjlighet att alla högskolor med lärarutbildningar kan vara aktiva ett sådant arbete. En del forskningsarbete pågår redan. En samordning och en ordentlig genomlysning av vilka områden en sådan forskning borde inriktas på är vad som ur vårt perspektiv saknas. Det är också viktigt att den praxisnära forskningen prioriteras. Hur samordningen skall förverkligas, om det bör inrättas ett nationellt forskningscentra eller ej, avstår vi från att ha en åsikt om.

SMoK föreslår att riksdagen tar initiativ till en utökad och fokuserad forskning om estetiska lärprocesser.

Förslag till nationellt projekt

SMoKs huvudförslag i denna rapport är att ett större nationellt utvecklingsarbete kring estetiska lärprocesser inleds i några kommuner. Myndigheten för skolutveckling bör vara huvudman. SMOK ser sig gärna som en aktiv part i projektet.

Det finns flera exempel på kulturskolor som haft en omfattande verksamhet inom grundskolan som något år senare av olika skäl avvecklats. Södertälje är ett sådant exempel. 1999 sålde Kulturskolan omräknat i heltidstjänster 16 lärare till barn- och ungdomsskolan. En kombination av besparingar på grundskolor och delvis ändrad målsättning inom kulturskolan gjorde de flesta av dessa lärare övertaliga. Några år senare var endast ett fåtal kvar. Den politiska nivån var inte involverad vare sig vid inrättandet eller vid bortprioriteringen av tjänsterna. Jag tror att den måste vara det för att ett gott samarbete mellan kulturskolan och barn- och ungdomsskolan skall kunna etableras

långsiktigt. ”Köp- och säljsystemet” har fördelen att den undervisning som köps verkligen är efterfrågad av barn- och ungdomsskolan. Nackdelarna med den är bristande långsiktigheten, ryckigheten och osäkerheten för kulturskolorna att tillsvidareanställa personal som bara tillfälligt är finansierad överväger dock. Köp- och säljsystemet kommer inte att utveckla samverkan mellan kulturskolorna och barn- och ungdomsskolan.

Ett annat alternativ – att kulturskolan tar ansvar för alla estetisk undervisning – har många inbyggda risker. Det finns flera exempel på att det leder till att barn- och ungdomsskolan stiger ett steg bakåt och blir åskådare – ofta i kombination med en ”domarroll” – till sin egen verksamhet. Skall hela skolan utvecklas, skall estetlärarna hitta en mer naturlig plats inom arbetslagen på grundskolan, kan de inte utgöra en organisatorisk och/eller ekonomisk ”oas”.

De slutsatser SMoK drar av detta, av enkäten, besök på kulturskolor och diskussioner inom SMoK är att det inte finns någon modell som löser alla problem. Vare sig att rakt av ge kulturskolorna fullt ansvar för all bild-, musik-, dans-, drama/teater- och filmundervisning eller en oerhört omfattande köp- och säljverksamhet är några bra alternativ. Inte heller en tvingande samverkan mellan kulturskolor och barn- och ungdomsskolan leder framåt. Projekt på enskild skolnivå har prövats allt för många gånger med tveksamma resultat. SMoK ser det istället som nödvändigt att vi hittar modeller där kulturskolorna tillsammans med barn- och ungdomsskolan kan ta ett gemensamt ansvar. För att detta skall lyckas måste utvecklingsarbetet dels vara politiskt väl förankrat, dels långsiktigt.

Hur detta utvecklingsarbete skall utformas måste till stora delar beslutas lokalt. Vissa gemensamma förutsättningar bör dock gälla för kommuner för att få delta i vårt föreslagna projekt. Det är omöjligt att här ta ställning i alla detaljer men några punkter som bör uppfyllas är:

- A. Kommunens engagemang att delta skall beslutas av kommunstyrelsen alternativt kommunfullmäktige.
- B. Någon form av gemensamt huvudmannaskap mellan kulturskolan och barn- och ungdomsskolan för den estetiska undervisningen inom barn- och ungdomsskolan skall finnas. Formerna för detta kan variera mellan de deltagande kommunerna.
- C. Inga bidrag skall utgå till verksamhet. Staten skall istället stödja via konferenser, kompetensutveckling samt hjälp med uppföljning och utvärdering.
- D. Projekttiden skall vara minst fem år. Helst längre.
- E. Myndigheten för skolutveckling skall innan projektets start se över hur det juridiska ansvaret är fördelat och kan fördelas i detta projekt mellan barn- och ungdomsskolans rektor och kulturskolans rektor.

Framtiden?

I en artikel i Dagens Nyheter beskrivs framtiden på detta sätt:

Turismen kommer att betyda mycket, kulturen, historien och vår natur – till exempel har vi Stockholms skärgård som är ett fantastiskt rekreationsområde – det blir våra råvaror i framtiden, det kommer vi att leva av[...] Framförallt tjänster kommer att efterfrågas, det blir mindre viktigt för människor att äga saker – det viktiga blir att använda dem [...] Upplevelser, och saker som förenklar vår vardag, är det vi kommer att betala för.⁴⁵

Vi ser idag ett samhälle i snabb förändring. Industrisamhället ersätts av ett kunskapssamhälle. I vart fall i den meningen att Sveriges framtida arbetsmarknad inte kommer att innehålla särskilt många industriarbeten. Däremot troligen arbeten för att bygga fabriker där produktionen är kraftigt automatiserad. Det kommer exempelvis även framöver vara svårt att utveckla textilindustri i Sverige samtidigt som vi är ett framtidsland vad gäller kläddesign. En stor del av befolkningen kommer att arbeta inom yrken med anknytning till kreativitet, estetik, bild, ljud, musik, upplevelser, marknadsföring, media etc. Exakt vilka yrken som kommer att behövas vet vi inte. Däremot vet vi att det i hög grad kommer att behövas självständigt tänkande, kreativitet och samarbetsförmåga för att själv skapa sig ett yrke. De estetiska ämnena har i barn- och ungdomsskolan en mycket viktig roll som verktyg i den utveckling av hela skolans pedagogik som krävs för att göra skolan mer tidsanpassad.

Mycket goda insatser görs, men varför går det så sakta? Något stort antal motståndare mot en sådan utveckling som den som skissas ovan är det svårt att se. Några framhåller ”kunskap” i skoldebatten. Utgår vi från kunskapsbegreppet i läroplanen är det ingen motsättning mot ett ökat inslag av estetiska ämnen i skolan. Estetiska läroprocesser har som syfte att underlätta kunskapsinhämtningen i alla ämnen. Estetiska läroprocesser kan öka måluppfyllelsen inom barn- och ungdomsskolan.

Jag tror att trögheten till stor del beror på att det saknas helikopterperspektiv. Ingen ser skogen på grund av alla träd. Skall vi plantera ny skog som får tid att växa måste någon äga denna fråga. Rektorerne inom barn- och ungdomsskolan har formellt ansvaret men de saknar så vitt vi kan se tid, resurser, kunskap och eventuellt även engagemang för att på allvar ta sig an frågan. Rektorerne behöver stöd. Kulturskolan kan vara ett stöd i denna process. För att kunna vara det behöver riksdagen och kommunledningarna ge kulturskolan denna roll på ett tydligt sätt. Det ovan skissade nationella projektet kan vara

⁴⁵ Thomas Fürth, forskningsledare Karios Future AB. Artikel i Dagens Nyheter 2005-12-30

ett sådant. Det är också viktigt att komma ihåg att det är ett stort antal nya lärare som behöver komma in i barn- och ungdomsskolan för att estetlärarna skall kunna ta på sig en roll som motorer i en positiv utveckling av skolan. Det kommer att ta tid att utbilda och anställa dessa lärare. Om några kommuner som är intresserade inleder denna process kommer det att ta dem kanske tio år att genomföra den. För andra kommuner kanske 15-20 år. Det finns inga enkla snabba sätt att införa estetiska lärprocesser i skolan. Men det är viktigt att börja nu.

Avslutande ord

Det finns idag en konstretorik inom skola och kulturliv som sällan ifrågasätts. De flesta problem ser ut att kunna lösas med hjälp av konst och konstnärlig verksamhet. Det finns också en oreflekterad önskan inom kulturlivet om att barns och ungdomars eget skapande skall göra dem lyhörda och intresserade av kulturlivet. Om de får jobba med skulptur, sjunga och spela teater, ökar deras lust och intresse även för konst på museum, avancerad musik och professionell teater. Om de deltagit i skivrarverkstäder blir de flitiga författare och ivriga läsare. Den egna skapande aktiviteten motverkar passiviteten. Självkänslan växer och kraven ökar på livskvalitet. Den goda kulturen är god och gör gott.⁴⁶

Så skrev författarna till *Kulturens Asplöv* 1998. Jag kan bara hålla med. Kultur är och gör inte alltid gott. En lektion i biologi kan vara väldigt kreativ. En lektion i musik kan vara motsatsen till kreativ. Det går inte att skapa framtidens kulturkonsumenter genom att tvinga med barn till en dålig teaterföreställningen. Förmodligen inte ens om vi tvingar dem att se en bra föreställning.⁴⁷ Däremot kan en bra föreställning ge dem en upplevelse som bor som en varm känsla i bröstet resten av livet.

De estetiska ämnena har ändå en inneboende möjlighet som vi kan ta tillvara i skolarbetet. Det som krävs är en god metodik som kan förmedla de estetiska ämnena kvaliteter. Det behövs helt enkelt bra lärare. Vi behöver också lära oss att utvärdera resultatet av undervisningen. Hur ser en bra undervisning ut? Vad var bra i den? Vad lärde sig eleverna? Hur ser en dålig undervisning ut? Kan alla skolans ämnen bli glädjeämnen?

⁴⁶ *Kulturens asplöv* (1998), Arbetsgruppen Kultur i skolan, Sommansson, Agneta och Hansson, Hasse. Sid 92.

⁴⁷ Teorin att tidiga vanor gör att intresset för teater, idrott mm behålls hela livet har ifrågasatts. Se bl.a. *Pedagogiska perspektiv på idrott*. Red Lars-Magnus Engström. Han beskriver själv i en artikel, sidorna 135-149, hur tidigt idrottsutövande inte påverkar intresset för motionsutövande som vuxen.

Sammanfattning och förslag på åtgärder

Vi presenterar här några viktiga slutsatser som vi inom SMOk diskuterat och enats kring. Vi för här också fram några förslag till åtgärder som skulle befrämja en utveckling av de estetiska lärprocesserna inom barn- och ungdomsskolan. Samtliga förslag finns mer utvecklade och diskuterade i rapporttexten ovan. Där finns också källhänvisningar.

Kulturskolan kostar samhället ca 1,5 miljard kronor per år. Den estetiska undervisningen inom barn- och ungdomsskolan kostar ca 3 miljarder. Sett ur ett utbildningsperspektiv är barn- och ungdomsskolans estetiska verksamhet och kulturskolans verksamhet liten. Sett ur ett kulturperspektiv är den gigantisk. Trots storleken har någon fullödig uppföljning och utvärdering av denna samlade verksamhet för 4,5 miljarder om året aldrig gjorts.

Projekten för att integrera kulturskolan och/eller annan konstnärlig verksamhet i barn- och ungdomsskolan har varit många. I förhållande till kostnaderna för hela barn- och ungdomsskolan har de dock inte utgjort mer än ca 0,04 procent av totalkostnaden. Det är en av flera orsaker till att de haft en begränsad genomslagskraft. Lokala projekt drivna av eldsjälar har ofta varit bra men mycket få projekt överlever.

I de flesta kommuner, 96 procent, finns en samverkan mellan kulturskolan och barn- och ungdomsskolan. Vanligast är att förlägga den frivilliga undervisningen till barn- och ungdomsskolans lokaler. 72 procent av kulturskolorna har dessutom undervisning enligt läroplanen inom barn- och ungdomsskolan. Omfattningen är dock begränsad. Räknat som en del av hela barn- och ungdomsskolan utgör det 0,1 procent av verksamheten. Räknat på den del av barn- och ungdomsskolans undervisning som är estetiskt inriktad utgör den cirka 4 procent. Det motsvarar 200 heltidstjänster. Vanligast är musik. Nästan en tredjedel av kulturskolorna arrangerar även professionella kulturprogram åt barn- och ungdomsskolan. Bara 8 procent samverkar kring skolbarnomsorgen.

Kulturskolorna är bara i begränsad omfattning målstyrda. Alla mål beslutas på lokal nivå. Begrepp är ofta oklara och varierande mellan kommunerna. Kulturskolornas verksamhet kuggar bara i begränsad omfattning in i den målstyrda barn- och ungdomsskolan. Till stor del lever verksamheterna parallella liv.

De estetiska ämnena är uppskattade av eleverna i barn- och ungdomsskolan. Även kulturskolornas verksamhet efterfrågas i högre utsträckning än det finns resurser att tillgodose.

Kulturskolornas rektorer anser att de själva tillsammans med lärare inom grundskolan och lärarna på kulturskolan är de grupper som mest önskar en fördjupning av samarbetet mellan barn- och ungdomsskolan och kulturskolan. Inom kulturskolorna finns en vilja och en entusiasm att öka kvalitén, och ökad måluppfyllelse, i undervisningen inom andra skolformer. Främst inom de estetiska ämnena, men även inom skolornas övriga undervisning, genom utvecklandet av estetiska lärprocesser. Kulturskolorna utgör en kraft och en kunskapsresurs som idag bara delvis är utnyttjad i detta syfte. Samverkan präglas snarare av kvalitet än kvantitet.

Undervisningen i de estetiska ämnena i barn- och ungdomsskolan haltar. En av kärnfrågorna är den bristande kompetensen hos lärarna som undervisar F-klass till och med år 6. Uppskattningsvis leds endast cirka 20-30 procent av lektionerna i estetiska ämnen av lärare med utbildning inom musik, bild, dans, drama och film. Detta gör i sin tur att de drygt 60 procent utbildade lärare som finns i år 7- 9 ofta får starta på en nivå som snarare passar år 1 än år 7. Totalt innebär detta att endast 30- 40 procent av lektionerna F-9 är genomförda med lärare som har ämneskompetens. Målen i år 5 och 9 i ämnena musik, bild, svenska (teater) och idrott och hälsa (dans) uppnås alltför sällan. De största bristerna i barn- och ungdomsskolans estetiska undervisning finns inom grundskolan. Situationen i förskolan och på gymnasiet är generellt något bättre.

SMoK anser att all undervisning i de estetiska ämnena inom barn- och ungdomsskolan borde genomföras med lärare med ämneskompetens. För detta krävs ytterligare 5 000-10 000 lärare med estetisk inriktning. Den högre siffran om rimlig kvalitet och måluppfyllelse skall uppnås. Kulturskolorna har till all sin verksamhet idag motsvarande 3 500 heltidsanställda lärare. Resurser för att genomföra detta finns med andra ord inte inom kulturskolan. Nya lärare måste utbildas för att ämnesbehörighet skall uppnås fullt ut.

SMoK anser att ett utvecklande av estetiska lärprocesser skulle ge barn- och ungdomsskolan ökad måluppfyllelse i samtliga skolämnen. Hindren för detta är både av ideologisk och praktisk art. De ideologiska hindren är att synen på de estetiska ämnena från barn, föräldrar och lärare inte överensstämmer med den som finns i läroplanen. De estetiska ämnena tenderar att ses som trevliga avbrott i barn- och ungdomsskolans egentliga uppgift. Inte som resurs för utvecklande av estetiska lärprocesserna i alla ämnen. De praktiska hindren handlar om svårigheten för estelärare att ta plats i arbetslag, bristen på tid, ensamarbetet och brist på lämpliga lokaler.

Ett undanröjande av hinder och målmedvetet utvecklingsarbete bör ske lokalt i kommunerna i samverkan mellan kulturskolorna och barn- och ungdoms-

skolan. Samtidigt måste en utökning av utbildningen av lärare inom estetiska ämnen samt en omfattande kompetensutveckling för skolans nuvarande personal äga rum.

Uppgiften nu är att inlemma den kreativa dimensionen och de estetiska arbetsprocesserna i alla ämnen och verksamheter som en del av lärandet. Det är inte längre ordet kultur som står i fokus utan ordet lärande ⁴⁸

Förslag

Följande förslag är fördelade under tre rubriker:

- Utvärdering och analys
- Strukturella förslag
- Stödåtgärder

Utvärdering och analys

- Utvärderingen av de estetiska ämnena i NU-03 är begränsad. SMoK föreslår att en fördjupad utvärdering genomförs av bild, musik, teater/drama, dans och film var för sig i såväl år 5 som 9 samt av de estetiska ämnenas roll i hela skolans arbete. SMoK föreslår att en särskild granskning görs av lärarnas ämneskompetenser från förskoleklass upp till år 7.
- SMoK föreslår att riksdagen tar initiativ till en utökad, samordnad och praxisnära forskning om estetiska lärprocesser.
- SMoK föreslår att ett regeringsuppdrag att ansvara för uppföljning genom statistikinsamling mm, av kulturskolornas verksamhet ges till SMoK som organisation.

Strukturella förslag

- SMoK föreslår att några av lärarutbildningarna får i uppdrag att utbilda lärare med inriktningar mot dans-, drama/teater- respektive film.
- SMoK föreslår att ett initiativ tas av riksdagen för att starta en ny utbildning av lärare med inriktning mot specialpedagogik på estetisk grund.
- SMoK föreslår att Myndigheten för skolutveckling får i uppdrag att, i samverkan med lärarutbildningarna och SMI, se över hur utvecklandet av estetiska lärprocesser kan stödjas under lärarutbildningarna.

⁴⁸ *Kultur i skolan*, Utbildnings- och kulturdepartementet 2005, sid 28

- SMoK föreslår att ett avsnitt inom den statliga rektorsutbildningen ägnas åt utvecklande av estetiska lärprocesser
- SMoK föreslår att staten fortsättningsvis tar ansvar för den ledarutbildning, CLS, som SMoK i samverkan med Kommun- och landstingsförbundet har startat för chefer inom kulturskolan. En samordning med barn- och ungdomsskolans rektorsutbildning skall eftersträvas.
- SMoK föreslår att riksdagen, i samband med utredning om auktorisation av lärare, ser över förutsättningarna för att kräva ämneskompetens i musik, bild, drama/teater, film och dans för de lärare som undervisar i dessa ämnen från år 1 och uppåt.
- SMoK föreslår att skrivningarna i läro- och kursplaner förstärks och utvecklas vad gäller teater/drama och dans. SMoK föreslår att dans lyfts ur ämnet idrott och hälsa och istället ges ett eget utrymme.

Stödåtgärder

- SMoK föreslår att ett större nationellt utvecklingsarbete startas i några kommuner som önskar utveckla ett ökat samarbete mellan kulturskolan och barn- och ungdomsskolan. Myndigheten för skolutveckling bör vara huvudman. SMoK blir gärna en aktiv part i projektet. Vissa förutsättningar bör gälla för att delta. Det är omöjligt att här ta ställning i alla detaljer men några punkter som bör uppfyllas är:
 - A. Kommunens engagemang att delta skall beslutas av kommunstyrelsen alternativt kommunfullmäktige
 - B. Någon form av gemensamt huvudmannaskap mellan kulturskolan och barn- och ungdomsskolan för den estetiska undervisningen inom barn- och ungdomsskolan skall finnas. Formerna för detta kan variera mellan de deltagande kommunerna.
 - C. Inga bidrag skall utgå till verksamhet. Staten skall istället stödja via konferenser, kompetensutveckling samt hjälp med uppföljning och utvärdering.
 - D. Projekttiden skall vara minst fem år.
 - E. Skolverket skall innan projektets start se över hur det juridiska ansvaret är fördelat och kan fördelas i detta projekt mellan barn- och ungdomsskolans rektor och kulturskolans rektor.

- SMoK föreslår ett minst femårigt utvecklingsarbete med kompetensutveckling inom estetiska lärprocesser för såväl för-, grund-, sär-, gymnasie- som kulturskolans personal och ledning. Denna möjlighet till kompetensutveckling bör erbjudas samtliga kommuner.
- SMoK föreslår att staten ekonomiskt bidrar till den pedagogiska internetbaserade plattform för stöd till pedagogiskt utvecklingsarbete som SMoK, i samverkan med branschen och myndigheter, för närvarande håller på att sjösätta.
- SMoK föreslår att konstnärstipendier skapas för ”Artist in Residence” på kulturskolor och grundskolor.

Litteratur:

Andersson, Bengt-Erik (1999) *Spräng skolan!* Jönköping: Brain Books.

Aulin Gråhamn, Lena, Persson, Magnus & Thavenius, Jan (2004) *Skolan och den radikala estetiken*, Lund: Studentlitteratur.

Aulin Gråhamn/Thavenius (2003) *Kultur och estetik i skolan*. Malmö: Malmö högskola.

Att lära och leda (1999) Lärarutbildningskommitténs betänkande. SOU 1999:63: Stockholm. Utbildningsdepartementet.

Bergström, Matti; (1991) *Barnet- den siste slaven*, Bokförlaget Seminarium.

Boklund, Stefan (2001) *Våga, våga*, Västerås: Pro Aros, Västerås stad.

Bjørkvold, Jon- Roar (1991) *Den musiska människan*, Stockholm: Runa förlag.

Carlsson, Ulla (2005) *Våld och pornografi i medierna*, Göteborg: Göteborgs universitet.

Dans i skolan. En metodikskrift från Danshögskolan. (1990) Stockholm: Danshögskolan.

Det leksamma allvaret- fyra språkutvecklande miljöer (2003) Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. Liber.

Engström, Lars Magnus & Redelius, Karin (red) (2002) *Pedagogiska perspektiv på idrott*. Stockholm: HLS förlag.

Faktisk fantasi- barns språkutveckling genom skapande (2003) Stockholm: Myndigheten för skolutveckling. Fritzes.

Frostenson, Cecilia (2003) *Lust och glädje. Hur uppfattar och värderar eleverna kulturskolans undervisning?* Stockholm: Stockholms stad.

Gardner, Howard, *Den bildade människan, De sju intelligenserna, Så tänker barn - och så borde skolan undervisa*, Jönköping: Brain books.

Gustavsson, Jonas (2000) *Så ska det låta. Studier av musikpedagogiska fältets framväxt i Sverige 1900- 1965*. Uppsala: Uppsala Universitet.

Kultur i skolan (2005) Stockholm: Utbildnings- och kulturdepartementet.

Lind & Borhagen (2000) *Perspektiv på Kultur för lust och lärande*, Stockholm: Skolverket.

Lindgren, Monica & Folkestad, Göran (2005) *Sammanfattning av delrapport 1: Tiden och skolan musikaliska och estetiska verksamhet*, Göteborg: Göteborgs universitet.

Marner, Anders & Örtegren, Hans (2003) *Forskning i fokus, nr 16 En kulturskola för alla – estetiska ämnen och läroprocesser i ett mediespecifikt och medieneutralt perspektiv*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling.

Nationella utvärderingen av grundskolan 2003, (2004- 2005) Flera separata delar, Stockholm: Skolverket.

Tivenius, Olle (2001) *Skönheten och odjuret- målformuleringsproceduren vid två kulturskolor*. Örebro: Örebro Universitet.

Ray, Johanna (2004) *Musikaliska möten man minns*. Åbo: Åbo Akademis förlag.

Skolverkets lägesbedömning 2005 (2005) Rapport 264. Stockholm: Skolverket.

Molander, Bengt (1993) *Kunskap i handling*. Göteborg: Daidalos.

Molander, Bengt, red. (1995) *Mellan konst och vetande. Texter om vetenskap, konst och gestaltning*. Göteborg: Daidalos.

Olsson, Bengt (1993). *Sämus – en musikutbildning i kulturpolitikens tjänst? En studie om enmusikutbildning på 1970-talet*. Göteborg: Göteborgs Universitet. Musikvetenskap.

Sandberg, Ralf (1996). *Musikundervisningens yttre villkor och inre liv. Några variationer över ett läroplansteoretiskt tema*. Stockholm: HLS förlag.

Sommansson, Agneta & Hansson, Hans (1998) *Kulturens asplöv*, Arbetsgruppen för Kultur i skolan, Stockholm: Fritzes.

Skolverket rapport 265 (2005) *Beskrivande data 2005 Förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning*. Stockholm: Skolverket.

SOU 2004:97. *Att lyfta matematiken – intresse, lärande och kompetens*. Betänkande av Matematikdelegationen. Stockholm.

Sträng, Monica H (red) (2005) *Samspel för lärande – didaktiskt redskap för professionella lärare*. Studentlitteratur.

Stålhammar, Börje (1995). *Samspel. Grundskola - Musikskola i samverkan. En studie av den pedagogiska och musikaliska interaktionen i en klassrumssituation*. Göteborg: Musikhögskolan vid Göteborgs universitet.

Sundin, Bertil (2003) *Estetik och pedagogik i dynamisk balans?* Stockholm: Mareld.

Theorell, Thöres/Lindblad, Frank/Södergren, Åsa (2005) *MUMS Människlig utveckling genom musikaliskt samspel- effekter av musikgruppverksamhet för skolbarn*. Karolinska Institutet, Stockholms läns landsting. (ISSN 1402-2427:2005:2)

Ungas attityder till skolan (2004) Stockholm: Skolverket. Rapport 256:2004.